

ВАЗОРАТИ ТАЪЛИМИ ХАЛҚИ РЕСПУБЛИКАИ ЎЗБЕКИСТОН

О. МУСУРМОНОВА, М. ҚАРШИБОЕВ,
Р. ҚЎЧҚОРОВ

ҒОЯИ ИСТИҚЛОЛИ МИЛЛӢ ВА АСОСҲОИ МАЪНАВИЯТ

синфи **9**

Нашири панҷуми такмилёфта ва пуррашуда

*Маркази илмӣ-амалии ғоя ва мафкураи миллӣ
ба нашр тавсия кардааст*

ТОШКАНД «МА’NAVIYAT» 2015

УЎК 37.035.6=222.8
ББК 66.3(5Ў)я721+71.04(5Ў)я721
М 50

Ин китоби дарсӣ, ки барои синфи 9-уми мактабҳои таълими миёнаи умумӣ пешбини шудааст дар асоси китобҳои «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch», «O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida»-и Президент Ислоҳ Каримов такмил дода шудааст. Дар он, дониш ва мафҳумҳои асосии фанни гоӣ истиқлоли милли ва асосҳои маънавият дар асоси усул ва талабҳои методии замонавӣ инъикос ёфтаанд.

УЎК 37.035.6=222.8
ББК 66.3(5Ў)я721+71.04(5Ў)я721

Т а қ р и з д и ҳ а н д а г о н:

Доктори илмҳои сотсиология *А. Холбеков*
Номзоди илмҳои филология *С. Олимов*

М 50 Гоӣ истиқлоли милли ва асосҳои маънавият: синфи 9: дастури таълими/ О. Мусурмонова, М. Қаршибоев, Р. Қўчқоров; Вазорати таълими Халқи Республикаи Ўзбекистон. – Нашри 5-уми такмилёфта ва пуррашуда. – Т.: «Маънавият», 2015. – 128 с.

И. Қаршибоев М. II. Қўчқоров Р.

ISBN 978-9943-04-159-2

Аломатҳои шартӣ

– дар хотир доред

– доништа гиред

– калимаҳои асосӣ

– савол ва супоришҳо

– бодикқат хонед

Аз ҳисоби маблағҳои Бунёди мақсадноки китоби
республика чоп карда шуд.

ISBN 978-9943-04-159-2

© О. Мусурмонова ва диг., 2015.
© «Ma'naviyat», 2015.

ИСТИҚЛОЛИЯТ ВА ҒОЯИ МИЛЛӢ

БУЗУРТГАРИН МАҚСАД

Донишомӯзи азиз, дар ин рӯзҳо саросари диёри мо шодиёнаҳои иди Истиқлолият давом дорад.

Дар мактабе, ки Шумо таълим мегиред, дар чехра, чашмон ва руҳияи устодон, дӯстону ҳамсинфон ҳам, шукӯҳи ин ид дар ҳар қадам эҳсос мешавад. Дар чунин лаҳзаҳои шодбахш, мо аввало, дар бораи чӣ қадар аҳамияти калон доштани истиқлолият дар ҳаёти халқ, Ватан, дар тақдири ҳар яки мо фикр мекунем. Дар ин хусус, Шумо ҳар сол дар дарсҳои нахустини соли нави хониш бо устодон, дӯстони ҳамсинф батафсил сӯҳбат мекунед. Агар ҳамин фикрҳоро ҷамъбаст карда гӯем, ба ҳар комёби ва натиҷаҳои, ки мо аз 31 августи соли 1991 — аз рӯзи худро мустақил эълон кардани халқ, мамлакати мо сар карда, ноил шудем, ба туфайли истиқлол мебошад. Нафақат барои натиҷаҳои ноилшуда, балки барои ба даст овардани орзуву умедҳои имрӯз ҳам, аввало истиқлолият, соҳибхитиёри ва ҳаёти озод лозим. Барои ҳамин, истиқлолро, ки барои аҷлоди мо армон шуда буд, мо ба сифати бузургтарин неъмат қадр мекунем.

Яке аз самтҳои асосии фанни «Ғояи истиқлоли миллӣ ва асосҳои маънавият», ки Шумо ба омӯхтани он давом медиҳед, ғояи миллӣ мебошад.

Дар замири ғояи миллӣ ҳам бузургтарин мақсад, тамоили асосӣ, пеш аз ҳама, масъалаи чун гавҳаракӣ чашм нигоҳ доштани истиқлолияти он меистад.

Президенти мо Ислоҳ Каримов дар ин бора албатта беҳуда таъкид накардааст ки «Бузургтарин мақсад ва ғояи мо ҳамин, ки Ўзбекистон як роҳ дорад: истиқлолиятро мустақкам карда, мамлакатро ҳаматарафа боло бардошта, сӯйи ҳаёти дурахшон ва озод пеш рафта».¹

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 76.

Шумо дар синфи 8 донистед, ки асоси ғояи миллии моро се мафхуми муҳим, осоиштагии диёр, равнақи Ватан ва фаровонии халқ ташкил медиҳанд. Лекин барои ба амал баровардани ин мақсадҳо, аввало мамлакати мо бояд мустақил, халқи мо бояд озод ва соҳибхитиёр бошад.

Эҳтиёт кардан ва мустаҳкам намудани истиқлолро мо бузургтарин мақсад медонем. Ҳамин мақсад, ки мазмун ва моҳияти амиқи ғояи миллии моро муайян мекунад, бояд ки ба ҳаёт, шуури тафаккури мо ҷо шуда, ба асоси ҷаҳонбинии мо, ҳаракатҳои амалии мо табдил ёбад.

Дар замони мураккаби имрӯз, ки барои ба даст овардани қалбу шуури инсон ва ба аслиҳаи оддӣ ё воситаи амалӣ кардани ниятҳои ғаразнок табдил додани он, таъсири равия ва ҳаракатҳои зарарнок дар ҳар қадам ҳис мешавад, фақат одаме хато намекунад, ки ба чунин мақсадҳои бузург сабӣ мекунад.

Инсон ҳамин зайл офарида шудааст, ки ӯ аз хурдӣ ба бисёр муаммоҳое, ки дар табиат ва ҷамъият пайдо мешаванд, ҷавоб меҷӯяд. Кӯшиш мекунад, ки моҳияти воқеаву ҳодисаҳои гуногуни ҳаётро дарк намояд. Ҳамин тариқ, шуури вай ташаккул ёфта, тасаввуроти ӯ васеъ мегардад. Ин ҷараён муттасил буда, мисли он, ки олам аз ҳаракат намеистад, инсон ҳам аз дониш ва фикр кардан боз намеистад. Аммо доништан ва фаҳмидани олам роҳ ва шаклҳои ба худ хос дорад. Мувофиқи онҳо, мумкин аст, ки донишҳо ғойаданок ё зараровар, лозим ё нолозим шаванд. Масалан, аксарияти донишҳое, ки дар давраи собиқ СССР омӯзонидани мешуданд, беғойа ва нолозим буданд. Чунки онҳо ба ғоя ва мафкураи сохта асос меёфтанд.

Агар ба таърих назар андозем, мебинем, ки инсонҳои бузург ва фидойи тамоми ҳаёти худро ба ҳамин роҳ бахшидаанд. Чунки зистан бо чунин мақсадҳои азим, ба ҳаёти инсон маънӯву мазмуни ҳақиқӣ медиҳад, онро муқаддас мегардонад. Инсон дар амали намудани саъйу орзуҳо, шавқ ва эҳтиёҷҳои худ, дар зиндагӣ бояд ба ин мақсад, гоя ки пойдевори онҳо шуда хизмат мекунад, ҳамеша така кунад.

Оё эътибор додаед, ки агар аз дасти кӯдак бозичаро гиред, вай андаке гиря карда, қаҳр мекунад. Аммо дере нагузашта, бозичаро аз хотир мебарорад. Чунки ҳаёли ӯро чизи дигар, фарз кардем, китоб ё дафтаре, ки ба дасташ дода шуд, банд мекунад. Яъне, шавқи ба бозича доштаи ӯро, дар шуури вай, шавқи чизи дигар соҳиб мешавад. Табиати инсон ҳамин зайл аст: бе шавқ ба ягон чиз қарор истода наметавонад. Мисли он, ки дар табиат ва ҷамъият холигӣ вуҷуд надорад, дар қалб ва шуури инсон ҳам холигӣ намешавад.

Барои ҳамин, халқи мо анъана, урфу одатҳои нек, гояҳои бунёдкорро аз асрҳо ба асрҳо гузаронида, ба қалби фарзандон ҷо мекунад. Гояи истиқлолият ҳам, гояе мебошад, ки ҳеҷ вақт завоҷ намеёбад.

Агар ба пайдоиши чунин холигӣ дар қалб ва шуури инсон роҳ дода шавад, одамон ба арзишҳои ба орзуву хоҳиш ва манфиатҳои худ мос не, балки ба гоя ва мафкураҳои сохта бовар намуда, мумкин аст, ки аз роҳи дуруст раҳгум зада, ба ҷойи нағзӣ аз пайи бадӣ, ба ҷойи некӣ аз пайи зиштӣ роҳ гирад.

Хусусан, фаъолияти воситаҳои ахбори умум, ки имрӯзҳо инсонро ба зудӣ ба худ ҷалб мекунад, чунин хавфу хатарҳо дар шаклҳои гуногун бо суръати барқ меафзояд. Гоя ва мафкураҳои таҷовузкор аз ин воситаҳо истифода бурда, одамони зайфро зуд ба худ тобеъ мекунад.

Гояи таҷовузкор гояе мебошад, ки ба қалби инсон ҷо шуда, кӯшиш мекунад, то шуур ва тафаккури ӯро аз роҳ занад.

Тачовузкорӣ — асоси вайронкорӣ мебошад. Барои ҳамин, аксарияти қувваҳои вайронкори ҷаҳон ба ғоя ва мафкураҳои вайронкор такя мекунанд.

Кирдукори фашизм, ки солҳои 30-юми асри ХХ дар Германия ҳукм рондааст, низоми шӯравӣ, ки садаи гузашта дар ҳудуди собиқ СССР реша давондааст, ба ин мисоланд.

Ғоя ва мафкураҳои бунёдкор таъсири худро дар асоси маърифат паҳн мекунанд. Чуноне, ки Президент Ислом Каримов мегӯяд, онҳо алайҳи ҷаҳолат бо маърифат мубориша мебаранд.

Ғояи бунёдкор — ғояе мебошад, ки ба офаридан ва бунёд кардан, ба некӣ хизмат мекунад.

Халқе, ки соҳиби чунин ғоя ва мафкура шудааст, ҳеҷ гоҳ зери таъсири нерӯҳои тачовузкор нахоҳад монд. Зеро қалб ва шуури он пур аз эҳсосоти муҳаббат ба диёри худ, садоқат ба Ватан, мардӣ, фидойӣ, боварӣ ба нерӯи худ аст.

Пас аз ба истиқлолият ноил шудани мо, баробари боигариҳои зерзаминӣ ва рӯизаминӣ диёр, масъалаи нигоҳ доштани олами маънавӣ, қалб ва шуури халқ ҳам ба вазифаи муҳим табдил ёфт. Ба ин мақсад, дар диёри мо корҳои зиёде амалӣ шуданд, аз ҷумла, мафҳум ва тамоилҳои асосии ғояи миллии мо такмил меёбанд. Дар асоси асарҳои сарвари диёр соли 2000-ум рисолаи бо номи «Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» ба ҷоп расид.

Мафҳум ва тамоилҳои асосии ғояи истиқлоли миллии дар худ, дониш ва тасаввуроти ба орзуву хоҳиши халқ вобастаро оид ба барпо намудани ҷамъияти нав, таҷрибаҳои солҳои истиқлол андӯхташуда, ҳамоҳангии арзишҳои миллии ва умумибашарӣ, таърихи ғоя ва мафкураҳо, манзараи мафкуравии ҷаҳони имрӯза муҷассам месозанд.

 Зина ба зина омӯхтани дониш ва тасаввурҳое, ки ба ғояи истиқлоли миллӣ вобастаанд, барои ташаккули ҷаҳонбинӣ, эътиқоди солим ва иммунитети мафкуравии ҷавонон хизмат мекунад. Фанни «Ғояи истиқлоли миллӣ ва асосҳои маънавият», ки Шумо меомӯсед, дар ин ҷода ёрдамчии наздикатон мешавад.

Ғоя ва маънавият аз рӯи мавқеъ ва вазифаи иҷтимоӣ, аҳамияти тарбиявӣ ба ҳам хеле наздиканд. Донишҳое, ки ба ғоя вобастаанд, донишҳои ба маънавият вобастаро ҳам тақозо мекунанд.

 Ҳам ғоя ва ҳам маънавият омӯхтани таҳаввулотро дар қалб ва шури инсон дар вобастагӣ бо воқеаҳои ҳаёти ҷамъият талаб мекунад. Дар ҳоли ба инobat гирифтани ин ҳама, фанни мазкур «Ғояи истиқлоли миллӣ ва асосҳои маънавият» номида мешавад.

Дар омӯзиши ин фан рисолаи «Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar», китоби Президент Ислоҳ Каримов «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch», дигар асарҳои ӯ оид ба ғоя ва мафкураи миллӣ, маънавият, мероси бойи аҷлоди мо, арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ ҳамчун манбаъ ва асоси методологӣ хизмат мекунанд.

Савол ва супоришҳо:

1. Барои чи, истиқлолро ба сифати неъматӣ бузург қадр мекунем?
2. Фикрҳои Президент Ислоҳ Каримовро дар бораи бузургтарин мақсади мо, бузургтарин ғояи мо нақл кунед.
3. Барои амали намудани мақсадҳои нек чун осоиштагии диёр, равнақи Ватан ва фаровонии халқ аввало чи лозим аст?
4. Оё Шумо ҳам мақсадҳои бузург доред, барои ба амал баровардани он чиҳо мекунед?
5. Оё Шумо ҳам дар бораи офаридан, бунёд кардани ягон чиз орзу мекунед?
6. Шумо ғояи таҷовузкорро чи хел мефаҳмед, барои ба таъсири он наафтидан чи мекунед?

ҒОЯИ МИЛЛӢ ВА ТАРАҚҚИЁТ

Донишомӯзи азиз, ҳаминро дар хотир доред, ки ғояи миллии ҳар як халқи дунё, пеш аз ҳама, ба тараққиёти вай, ба муттаҳид намудани аъзоёни тамоми ҷамъият, сафарбар намудани қувва ва имкониятҳои онҳо дар ин роҳ хизмат мекунад. Аз ҷумла, дар ғояи миллии мо ҳам, барпо намудани давлати демократии ҳуқуқбунёд, ҷамъияти шаҳрвандӣ, ба воситаи таъмини иштироки ғаболонаи халқи мо дар ин ҷараён, таъмини ривоҷи он аз мақсадҳои асосӣ ба ҳисоб меравад.

Яке аз мафҳумҳои асосии таркиби ғояи миллии мо равнақи Ватан номида мешавад.

Барои равнақи Ватан, бояд диёр осойишта, халқ фаровон шавад. Аз ин рӯ, осойиштагии диёр ва фаровонии халқ якҷоя бо равнақи Ватан асоси ғояи миллии моро ташкил мекунад.

Барои расидан ба ин мақсадҳо, инсонҳои диёри мо, ҳам аз ҷиҳати ҷисмонӣ, ҳам аз ҷиҳати маънавӣ бояд камолёфта бошад, сарфи назар аз миллат ё халқ, гурӯҳи сиёсӣ ё иҷтимоӣ, дар роҳи тараққиёти Ўзбекистони барои ҳама ягона муттаҳид, ҳамкору ҳамнафас шуда умр ба сар баранд. Барои он, ки чунин сабӣ ва назарҳо дар қалб ва шуури ҷавонҳо ташаккул ёбанд, дар таркиби ғояи миллии мо тамоилҳои инсонии комил, ҳамкориҳои иҷтимоӣ, тафохуми байнимиллии, таҳаммули байнидинӣ мавқеи алоҳида касб мекунад. Ин дар навбати худ, аз он далолат медиҳад, ки мафҳум ва тамоилҳои таркиби ғояи миллии мо ба ҳам узван вобаста буда, имкониятҳои амалии он дар муттаҳид намудани халқи мо ва ба қувваи ягонаи пуркудрат табдил додани он ниҳоят васеъ аст.

Ғояи миллӣ тарзи зисти ба худ хос, табиат, характер, анъана ва арзишҳои қадимӣ, саъйи орзу, инчунин манфиатҳои халқро равшан акс мекунад.

Ба тӯфайли муборизаи чандин авлодҳо барои ғояи миллӣ, он ба тимсоли худшиносӣ, ғуруру ифтихори миллӣ табдил меёбад.

Ғап дар бораи дараҷаи тараққиёти давлатҳои ривҷофтаи ҷаҳон равад, мумкин ибораҳои «мўъҷизаи япон», «мўъҷизаи корейс»-ро шунида бошед. Ин халқҳо баъди Ҷанги Дуюми Ҷаҳон, ниҳоят ба аҳволи вазнин афтоданд. Ба монанди баъзе дигар давлатҳои ҷаҳон, дар ин мамлакатҳо манбаҳои ашёи хоми табиӣ фаровон, ресурсҳои минерали набуд. Онҳо ба ғояи миллӣ, салоҳияти маънавӣ ва имконоти интеллектуалӣ таъя намуда, салоҳияти офарандагиро ба сифати миллати ҳақиқии бунёдкор нишон дода, ба тараққиёти баланд ноил шуданд.

Ин ҳақиқатро таъкид карда, Президенти мо Ислои Каримов менависад: **«Имрӯз ба ҳеҷ кас сир нест, ки халқи япон ва корейс аз ҳисоби маънавияти миллӣ, ки тӯли асрҳо ташаккул ёфта, ба қувваи бунёдкор табдил гафт, ривҷ ёфт. Барои ҳамин, суҳан дар бораи «мўъҷизаи япон» ё «мўъҷизаи корейс» равад, эксперт ва мутахассисони шинохта, аввал, ибораҳои «характери япон», «табиати корейс»-ро ба забон мегиранд. Табиист, ки онҳо пеш аз ҳама, фазилатҳои маънавии ин халқҳоро дар назар доранд. Яъне, олами ботинӣ ва иродаи ин халқҳо дар асоси маънавият боз обутоб ёфта, ба камол расидааст»¹.**

Аз ҳар ҷиҳат дуруст будани ин гуфтаҳоро воқеаҳои солҳои охир боз як бори дигар исбот кард. Масалан, 11-уми марти соли 2011, дар наздикии ҳудуди Тоҳокии Япония, дар уқёнуси Ором зилзилаи саҳт рӯй дод. Дар натиҷа, оби уқёнус то 10 метр бардошта шуда, ҳодисаи тӯфони бошиддат – сунами содир шуд ва маҳалҳои аҳолинишини ба соҳил наздикро тамоман вайрон кард. Ҳазорон одамон қурбон шуданд ва бе сарпаноҳ монданд. Илова бар ин, дар натиҷаи

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 27.

зилзила, дар реакторҳои стан-
сияи атоми «Фукусима – 1»
таркиш рӯй дод. Ба ҳаво,
уқёнус нурҳои радиатсия паҳн
шуда, ҳаёти одамони гирду
атроф, олами наботот ва ҳай-
вонот зери хавфи ҷиддӣ монд.
Ба чунин фалокати вазнин
нигоҳ накарда, халқи япон ба
ноумедӣ ва саросемагӣ нааф-
тид. Баръакс, дар назди чунин
озмоиши душвор, даҳшатбор
муттаҳид шуда, бо матонат ба
муқобили оқибатҳои фалокат

мубориза бурд. Дар маҳалли фалокат, ки нури хеле хавфнок
организми инсонро захролуд карда, тамоми бофтаҳоро месў-
зонад, 200 нафар мутахассис шабонарӯз беист меҳнат кар-
данд. Ҳарчанд онҳо медонистанд, ки ҳаёташон зери хавф
мебошад, пагоҳ мумкин аст тамоман ногирон шаванд ё аз
олам чашм пӯшанд, лекин барои халқ, Ватан ба чунин қаҳра-
монӣ бошуурона азм карданд. Барои аз равшании рӯз самара-
нок истифода бурдан, ҳатто аз хӯрдани хӯроки нисфирӯзи
даст мекашанд. 17 нафари онҳо ба афканишоти радиоактивӣ
дучор шуда, ба шифохона афтиданд, баъзеҳо ҳалок шуданд.
Лекин, қорҳои пешгири намудани фалокат як лаҳза бознаис-
тод. Бешубҳа, дар чунин вазъият, ба халқи япон эҳсоси меҳру
муҳаббат, худфидой ба Модар-Ватан, халқ, миллат, ки дар
замири ғояи миллий муҷассам аст, мададгор шуд.

Тӯли таърихи дур ва наздики худ, ҷӣ душворӣ ва машақ-
қатҳои вазнинро аз сар гузарондани халқи моро ҳам, аз дарс-
ҳои таърих батафсил дониста мегиред. Танҳо як мисоли «кори
пахта» ном қатағони иборат аз тўҳмат ва фитнаро, ки сол-
ҳои 80-уми асри гузашта нисбати халқи мо ба амал баровар-
да шуд, дида бароем. Гурӯҳи муфаттишон, ки аз марказ ома-
данд ва мақсадашон халқу диёри моро таҳқир, ғурур ва ору
номуси онро зери по, боигариҳои онро толону тороҷ кардан
буд, дар давоми якчанд сол ба ҳабси одамони бегуноҳ, азоб
додани аҳли оилаи онҳо машғул шуданд. Назар ба гуфти
олимоне, ки ин давраи пурдоғи таърихи миллии моро омӯх-

таанд, муфаттишони аз маркази собиқ Иттифоқ омада, тахти сарвари Гдлян ва Иванов, шабонаҳо ба хонаи одамоне, ки ба парвариши пахта алоқа дошт, даромада, онҳоро ба ҳабс гирифта, зану фарзандони онҳоро азоб дода, ба коғазҳои пур аз тўхмату бўҳтон навишташуда имзо мекунониданд. Аз гирифтани гўшвораҳои духтарон, ашъи рўзгор ҳазар намекарданд. Замоне ки халқ аз беадолатиҳо азоб кашида, ба кӣ гуфтани дардро надоништа, гирифтори нолаю фиғон буд, ба дили шикаста чӣ таскин шуд? Пеш аз ҳама, боварӣ ба он, ки дар ин дунё адолат ва ҳақиқат ҳаст, рўзҳои дурахшон, албатта, фаро мерасанд.

Гояи миллии мо маҳз бо чунин эҳсос пурқудрат аст. Чунин боварӣ ба чандин аҷдоди мо қувват бахшидааст, онҳоро ба мубориза барои рўзҳои озод ва соҳибхитиёри давлат кардааст.

Дар охириҳои солҳои 80-ум ҳам, ки ба сари халқи мо беист бўҳтон ва санги маломат боронидааст, ҳамин тавр шуд. Ҳамон рўзҳо, Ислоҳ Каримов дар вилояти Қашқадарё раҳбари аввал шуда кор мекард, баъдтар — соли 1989 ба сифати раҳбари республика ба кор сар карда, пеш аз ҳама, ба барҳам додани беадолатиҳо, ҳимояи шаъну ғурури инсонӣ, ҳуқуқҳои поймолшудаи одамон камар баст. Ба туфайли ҷасорати бемисли сарвари диёри мо чандин одам аз ҳабсхонаҳо озод, дар ҷойҳои кор барқарор шуданд, тўхматҳои марказ нисбати халқи мо боздошта шуд. Дар ин бора, дар китоби Президенти мо Ислоҳ Каримов «O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida» батафсил ҳикоя карда мешавад.

Чизе, ки ҳанӯз дар шароити хеле мураккаби ҳукмронии низоми собиқ шўравӣ Президенти мо Ислоҳ Каримовро ба чунин ҷасорати азим даъват карда буд, эҳсоси фикр карда-

ни осойиштагии диёр, муҳаббат ба Ватан, муқаддас донис-тани шаъну гурури халқи мо, садоқат ба адолат, ҳақиқат буд, ки маънову мазмуни гоյи миллии моро ташкил медиҳанд.

Гоյи миллии мо имрӯз ҳам моро ба сӯйи марраҳои калон даъват мекунад. Хусусан, бунёди ҷамъияти нав дар мамлакат, ки дар он инсон ҳаматарафа озод ва фаровон зиндагӣ мекунад, барои дар қатори давлатҳои ривочёфтаи ҷаҳон муносиб ҷой гирифтани Ўзбекистон бо қатъият пеш рафтан, боз ҳам тезонидани ислоҳотҳо ба руҳ ва мазмуни гоյи миллии мо комилан рост меояд. Ташаббуси амалӣ ва ҳулосаҳое, ки аз ҷониби Президенти мо Ислои Каримов дар ин самт пешниҳод мешаванд, дар айни замон барои бо фикру назарҳои нав бой гардондани гоյи миллии мо хизмат мекунад. Масалан, дар «Консепсияи таҳкими минбаъдаи ислоҳотҳои демократӣ ва ривоч додани ҷамъияти шаҳрвандӣ дар мамлакати мо», ки аз тарафи раҳбари давлат 12-уми ноябри соли 2010 дар маҷлиси якҷояи Палатаи қонунбарорӣ ва Сенати Олий Маҷлиси Республикаи Ўзбекистон баён шуд, вазифаҳои муҳим ва ус-тувор дар роҳи ноил шудан ба мақсадҳои зикршуда асоснок шудаанд. Ин далолат медиҳад, ки гоյи миллии мо дар асоси талабҳои тараққиёти замонавӣ ривочи мунтазами моро тақозо мекунад ва дар асоси таҷрибаи ҳаёт муттасил такмил меёбад.

Савол ва суноришҳо:

1. Гоյи миллии ҳар як халқи дунё аввало барои ҷи хизмат мекунад?
2. Яке аз мақсадҳои асосии гоյи миллии мо кадом аст?
3. Ба ҳам узван вобаста будани мафҳум ва тамоилҳои таркибии гоյи миллии моро шарҳ диҳед.
4. Барои ҷи гоյи милли ба тимсоли худшиносӣ ва гурури ифтихор табдил меёбад?
5. Дар зуҳури мӯъҷизаҳои япон ё корейс гоյи милли, фази-латҳои маънавии ин халқҳо ҷи хел рол бозидаанд?
6. Дар бораи душвориҳое, ки дар таърихи дур ва наздик ба сари халқи мо омадааст, кадом мисолҳоро медонед?
7. Президенти мо Ислои Каримовро дар охириҳои солҳои 80-уми асри гузашта ҷи хел қувва ба ҷасорати бузург даъват кард?
8. Бо мисолҳо нақд кунед, ки гоյи миллии мо имрӯзҳо моро ба сӯйи кадом марраҳо даъват менамояд.

МАНЗАРАИ МАФКУРАВИИ ҶАҶОН

Шумо ба харита нигоҳ карда, ҷаҳон, давлатҳои гуногуни рӯи Замин, манзараи географии минтақаҳо мебинед. Ғайр аз ин, манзараи сиёсӣ, иқтисодӣ, маданияи ҷаҳон ҳам ҳафт, ки дар бораи ҳар яки он ҳам бо ёрии дигар фанҳо соҳиби дониш ва маълумотҳои зарурӣ мешавед. Дар қатори онҳо, боз як хусусияти ба худ хоси ҷаҳон, яъне мавҷуд будани манзараи мафкуравии онро ҳам дар хотир доред.

«Манзараи мафкуравии ҷаҳон» мафҳуме мебошад, ки ҷараёнҳои ғоявии ҷаҳон, шаклҳои мафкура, моҳият, мақсад ва муносибатҳои ҳамдигарии онҳо дар ҳоли яқлухт инъикос мекунад.

Бо тағйир ёфтани мақсадҳои ғоявӣ, воситаҳои муборизаи давлатҳо, халқҳо, равия ва қувваҳои гуногуни сиёсӣ, дар роҳи ба амал баровардани манфиатҳои худ, манзараи мафкуравии ҷаҳон ҳам тағйир меёбад. Масалан, 20–25 солҳо пеш аз ин, манзараи мафкуравии ҷаҳон тамоман дигар хел буд. Он замон ихтилофҳо ва муборизаи ҳамешагии байни ду қувваи пурқудрати ҷаҳон – лагерҳои ба ном капиталистӣ ва сотсиалистӣ, давлатҳои дар асоси муносибатҳои иқтисодии бозаргонӣ ривочёбанда, таҳти раҳнамоии ШМА ва мамлакатҳои дар асоси усулҳои речавӣ-тақсимотӣ, маъмури-фармонфармой ривочёбанда, таҳти раҳнамоии собиқ СССР, манзараи мафкуравии ҷаҳонро муайян мекард.

Дар ҳар гуна давр ҳам, ба қалб ва шуури инсон таъсир расонида, дар роҳи мақсадҳои муайян ба силоҳи ғоявӣ табдил додани он, дар манзараи мафкуравии ҷаҳон масъалаи асосӣ буда, аз ҷумла, имрӯз ҳам ҳамин тавр аст. Лекин имрӯз дар майдонҳои мафкуравӣ роҳҳои мубориза, шакл ва воситаҳо бо шиддати бемисл тағйир меёбанд. Чунки дар асри XXI дар ҷаҳон низоми глобалӣ, яъне низоми фарогири ах-

боротӣ ба вуҷуд омад. Интернет чунин низоми глобалии ахборот мебошад. Ба воситаи ин низом имконияти таъсир ба қалб ва шуури инсон нисбат ба давраҳои пеш чандин маротиба афзуд.

Дар бораи манзараи мафкурави ҷаҳон, дар боби сеюми китоби Президенти мо Ислои Каримов «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch» муфассал фикр ронда, дар он, аз ҷумла, таъкид карда мешавад:

«Дар замони ҳозира, дар шароите, ки пеши назари мо, дар манзараи геосиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ, ахборот-коммуникатсияи ҷаҳонӣ тағйиротҳои чуқур рӯй медиҳанд, ба ҳамаи мо аён, ки алайҳи фикр бо фикр, алайҳи гоҷа бо гоҷа, алайҳи ҷаҳолат бо маърифат мубориза бурдан аз ҳар вақта дида аҳамияти муҳим касб мекунад»¹.

Алайҳи фикр бо фикр, алайҳи гоҷа бо гоҷа, алайҳи ҷаҳолат бо маърифат мубориза бурдан гуфта, чиро мефаҳмем? Дар замони мо торафт авҷ гирифтани мубориза барои қалб ва шуури инсон, инчунин бо ҳамин муайян шудани манзараи мафкурави ҷаҳонро мефаҳмем. Тамоми воситаҳои замонавӣ, ки дар одамизод мавҷуд, ба ҳамин мақсад равона мешавад.

Албатта, ҳар як мафкура ё равияи гоҷавӣ дар ҷаҳон ҳаракат мекунад, ки қалб ва шуури инсонро ба мақсадҳои худ тобеъ кунад. Муборизаи фикр алайҳи фикр, гоҷа алайҳи гоҷа, маърифат алайҳи ҷаҳолат, талаб мекунад, ки сабабҳои аслии ҷараён фаҳмида шуда, зидди он бо ақлу дониш мубориза бурда шавад. Барои ин, тафаккур, салоҳияти интеллектуалии мо бояд баланд бошад, лозим аст, ки илму ҳунарҳои замонавӣ, арзишҳои миллӣ ва умумибашариро пухта азхуд намоем, муҳимаш, қалб ва шуури мо ба мо тобеъ бошад.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ.119.

**Одаме, ки қалб ва шуури худро бой додааст,
тамоми ҳаёт, тамоми ҳастии худро бой медиҳад.**

Дар замони ҳозира, таъсир-ҳои зарарнок, ки ба фиреб ва вайрон кардани қалбу шуури инсон нигаронда шудаанд, мумкин ба чандин мақсадҳои гаразнок ба амал бароварда шаванд. Хатарноктарини онҳо, ҳучумҳои мафкурави-гоявӣ мебошанд, ки ба нияти тасарруфи ҳудуди зисти халқ ё миллат, бойигариҳои моддӣ ва маънавии он амалӣ мешаванд. Ин хурӯҷҳо, мумкин ба воситаи ахбори умум, хусусан

Интернет, шабакаҳои телерадио, китобҳои руҳияи экстремистӣ, плакат ва рисолаҳо паҳн шаванд. Дар ҳар шакле набошад, онҳо аввал, кӯшиш мекунанд, фарзандони диёрро аз эҳсоси ғурури миллӣ, ҳисси муҳаббат ба Ватан ҷудо карда, аз ҷиҳати маънавӣ тобеъ намуда, дар байни халқ низоъ, норизоги бедор карда, баъд бемалол боигариҳои ин заминро тороҷ намоянд. Агар аҳволи баъзе мамлакатҳои ба доми низоъ ва мочароҳои байнихудӣ гирифтормо пешӣ назар биёрем, равшан тасаввур мекунем, ки тазйиқҳои мафкурави аз хорич ба чӣ гуна оқибатҳои нохуш оварда метавонанд.

Усулҳои, ки барои ноил шудан ба чунин мақсади бад, истифода мешаванд, хеле гуногунанд.

«Террор» калимаи лотинӣ буда, маъноҳои тарс, даҳшатро мефаҳмонад. Терроризм усули зӯрварие мебошад, ки ба тарсондан, ба воҳима андохтани одамон, ташкили бетартибҳои оммавӣ асос ёфтааст.

Шумо хуб медонед, ки балои терроризм имрӯз дар тамоми дунё бо суръати тез паҳн шуда меравад. Аз телевизор мебинед, ки дар натиҷаи амалҳои хунини он, ҳар рӯз чандин одамони бегуноҳ ҷабр мебинанд, биноҳо вайрон мешаванд.

Боз як хатари чиддӣ, ки ба воситаи тарсондан, ваъдаҳои сохта, фиреб додани одамон, кӯшиш мекунад, қалби онҳоро ба даст дарорад, экстремизм мебошад.

«Экстремизм» калимаи лотинӣ буда, дар сиёсат моилро ба ақида ва чораҳои ашаддӣ, бемурсогӣ мефаҳмонад.

Экстремизм зӯроварӣ, фитна, фисқу фасод ба идораҳои давлат ва ҷамъият таъсир расонда, байни одамон ғояҳои сохта паҳн намуда, онҳоро аз роҳи дуруст раҳгум мезанонад.

Боз як хавф ба қалби инсон — ақидапарастӣ мебошад.

«Ақида» калимаи арабӣ буда, маънои бовариҷо мефаҳмонад, ҳамчунин қоидаю талабҳои оғро, ки рад накарда, муҳокима накарда, иҷро кардан лозим, пеш мегузорад.

Ақидапарастон бо даъвои он, ки фақат онҳо ҳақиқатро медонанд, меҳоҳанд, дар дин ё таълимотҳои ғоявӣ «қоидаҳои асли»-ро қорӣ намоянд, дигар дониш ва арзишҳои сохта гуфта, хусусан ҷавононро раҳгум занонданӣ мешаванд. Ақидапарастӣ тараққиёт, фикри озод ва эҷодиро эътироф намекунад.

Боз як мақсади ғарзнок, ки аз таъсирҳои зарарноки ба фиреб ва вайрон кардани қалб ва шуури инсон нигарондашуда, пешбинӣ мешавад, аз ёфтани пул ва зиёд кардани даромади бедардимиён иборат аст, ки бо роҳи ба чизҳои сабуки аз ҳақиқат дур зери ниқоби «санъат», «адабиёт» ва «маданият» шавқманд кардани одамон ба даст оварда мешавад. Равияи зарарнок, ки дар Ғарб «маданияти оммавӣ» ном дорад, дар асл ба маданият алоқа надорад. Он бисёр филмҳои тарғибкунандаи бадахлоқӣ, китобҳо, бозиҳои компютерӣ бароварда, боигарии беҳисоб ҷамъ мекунад.

Дар асл, намунаҳои ҳақиқии маданияти оммавӣ дар ҳаёти ҳар як халқ мавҷуд аст. Маданияти оммавӣ ин маданиятест, ки барои пиру ҷавон, вакилони тоифаҳои гуногун, яъне тамоми омма як хел шавқовар аст.

Дар ҳама замонҳо адабиёт, санъат ба оммавият моил буданд. Алишер Навоӣ «Навиштаҳои оғро ба улус марғуб нам», яъне асарҳои оғро барои халқ манзур дор, гуфта беҳуда ният

накардааст. Лекин байни маданиятҳои оммавии ҳақиқӣ ва сохта замину осмон фарқ ҳаст. Намунаҳои ҳақиқии маданияти оммавӣ бо ҳаққонӣ ифода кардани орзуву саъй, эҳсоси халқ, ҳақиқати ҳаёт, бо бедор кардани завқи эстетикӣ дар қалби одамон, тарбияи диди онҳо пурқадр мебошад. Филмҳои «Тоҳир ва Зӯҳро», «Дар маҳалла дув-дув гап», «Ёр-ёр», «Рӯзҳои мозӣ», ки киноэҷодкорони барҷастаи мо офаридаанд, барои ҳамин, аз тарафи халқ чандин солҳо бо шавқи зиёд гаштаву баргашта тамошо карда мешаванд.

Ё худ намунаҳои санъати мусиқии мо, чун «Муноҷот», «Ушшоқ», «Лазги», «Тановар»-ро дар байни халқи мо одаме нест, ки бо ҳаваси том гӯш накунад. Фикр карда бинед, магар он сериалҳои саҳлангорона, филмҳои ҷангара, сурудҳои сабуқвазн, ки имрӯз ба сифати намунаи «маданияти оммавӣ» растаҳои бозор, дӯконҳоро зер кардаанд, ҷойи бойигарии маънавии моро гирифта метавонанд? Не, албатта.

Донишомӯзи азиз, оё, ҳеҷ фикр кардаед, ки барои ҷӣ, ба Шумо дар мактаб фанҳои «Адабиёт», «Мусиқӣ», «Санъати тасвирӣ» омӯзонида мешавад? Барои ҷӣ давлати мо ба ивази қувва ва маблағи калон дар ҳар ноҳияи мамлакат ба барпо намудани мактабҳои замонавии мусиқӣ ва санъат алоҳида эътибор медиҳад? Барои ҷӣ ҳар сол дар байни ҷавонони соҳибистеъдод озмоишҳои бонуфуз гузаронда мешавад?

Мақсади пешбинишуда аз тамоми ин чорабиниҳо дар ҳоли баҳраманд намудани Шумо аз асарҳои адабиёти халқи худ ва ҷаҳон, беҳтарин, дурдонаҳои санъат, қалб, ҳиссу эҳсос, шуури Шумо ташаккул додани фазилатҳои волои инсонӣ мебошад. Чунки дар оянда фақат чунин инсонҳо метавонанд ба халқу Ватан аз таҳти дил хизмат карда, ба қадри падару модар ва ин диёри табаррук расанд.

Намунаҳои маданияти оммавии сохта бошад, ваҳшигӣ, беахлоқиро тарғиб намуда, эҳсосоти аз падару бобоёни мо меросро аз мо дузидани, қалби моро кушта, моро ба одами бе ҳиссу эҳсос, бепарво ва лоқайд табдил додани мешавад. Ба ин ҳеҷ гоҳ роҳ дода намешавад.

Маълум, ки терроризм, экстремизм ва ақидапарастӣ, «маданияти оммавӣ» имрӯз пайдо нашудааст. Он аз замонҳои қадим сар карда, дар сари инсоният мисли қалхоти сиёҳ давр мезанад. Аммо, ба дараҷаи бемисл ривоч ёфтани воситаҳои ахборот-коммуникатсияи замонавӣ, барои тез паҳн шудани ин иллатҳо имконият фароҳам меоранд. Барои ҳамин, онҳо аз ҳарвақта дида, бештар ба чашм мерасанд.

Одаме, ки дар хона телевизор, компютер, шабакаи Интернет, телефони мобил дорад, таъсири ин хатарҳоро ҳар рӯз, ҳар қадам ҳис мекунад. Аз ин рӯ, барои алайҳи фикр бо фикр, алайҳи гоя бо гоя, алайҳи ҷаҳолат бо маърифат мубориза бурдан ҳамеша тайёр, огоҳ ва ҳушёр умр ба сар бурдан, ба зарурат табдил меёбад.

Ба ин маъно, огоҳии зерини Президенти мо ҳаматарафа асоснок мебошад:

«Ҳаминро фаромӯш накардан лозим, ки имрӯз як хабари хурдак ҳам, ки ба назар ночиз менамояду барзидди маънавияти инсон аст, аз шиддати глобализавии олами ахборот қувват гирифта, мумкин аст зарари ба чашм нонамоён, аммо таъсираш ба ҳеҷ чиз ҷуброннашаванда расонад»¹.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 115.

Савол ва суноришиҳо:

1. Манзараи мафкуравии ҷаҳон гуфта чиро мефаҳмем?
2. Кадом чиз дар манзараи мафкуравии ҷаҳонии ҳамаи замонҳо мавқеи асосӣ дошт?
3. Фикрҳои Президент Ислон Каримов дар бораи манзараи мафкуравии ҷаҳони имрӯза моро аз кадом хавфҳо огоҳ мекунад?
4. Алайҳи фикр бо фикр, алайҳи ғоя бо ғоя, алайҳи ҷаҳолат бо маърифат мубориза бурдан гуфта, чиро мефаҳмем?
5. Таъсири зарарноки ба фиреб ва вайрон кардани қалб ва шуури инсон нигарондашуда, кадом мақсадҳои ғарзнокро амалӣ карданиш мумкин?
6. Ба Шумо хондани кадом китобҳо маъқул аст?

ПОЛИГОНИ МАФКУРАВӢ

Донишомӯзи азиз, ҳар як мафҳум, ба туфайли сабаб ва зарурате пайдо мешавад. Аз ҷумла, мафҳуми «полигони мафкуравӣ» ҳам дар ҷаҳон дар ҳоли вобаста ба авҷ гирифтани муборизаҳои ғоявӣ-мафкуравӣ ба вучуд омад. Онро бори аввал Президенти мо Ислоҳ Каримов истифода бурдааст.

«Дар замони ҳозира полигони мафкуравӣ аз полигони ядровӣ ҳам пурқувват аст. Ҷиҳати касро ба огоҳӣ даъваткунандаи ин масъала дар он аст, ки тазйиқи ҳарбӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ бошад, онро пай бурдан, дидан, пешгирӣ кардан мумкин, аммо тазйиқи мафкуравӣ, таъсир ва оқибатҳои онро ба зудӣ фаҳмидан хеле душвор аст»¹.

Полигони мафкуравӣ – майдони санҷишии ғоя ва ахборотҳо, ки забти қалб ва шуури одамро мақсад мекунад.

Мумкин, Шумо дар бораи полигонҳои ядровӣ шунида бошед. Одатан, ин гуна полигонҳо ҳам махфӣ буда, дар онҳо аслиҳаҳои ядровии қуввати нав аз озмоиш гузаронида мешавад. Агар ин гуна аслиҳа дар амал истифода шудани бошад, аз таъсири онҳо ягон ҷонзод амон наместонад – онҳо ба қучоҳ афтанд, дар ҳамон ҷой аломатҳои ҳаёт сӯхта, хушк мешавад. Лекин, аслиҳаи ядровӣ фақат як ҳудуди муайянро нест мекунад. Аслиҳаи мафкуравӣ бошад, сарҳадро намедонад. Онҳо дар шакли шабакаи Интернет, телерадиоканалҳо, китобҳо, кинофилм ва телесериалҳо, сарфи назар аз миллат, забон, дин, дар кадом мамлакат зиндагӣ карданаш, ба қалби ҳар як инсон ҷо шуда, олами маънавии ӯро хароб мекунад.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 113.

 Одам аз олами маънавӣ ҷудо шавад, на худ, на дигаронро намешиносад ва ба махлуқи беҳис, бедил, бешууру тафаккур табдил меёбад. Барои ҳамин, полигони мафкуравӣ аз ядровӣ ҳам пурзӯр мегардад.

Чунки таъсири онҳо аз воситаҳои ахбори умум ҳар рӯз, ҳар дақиқа эҳсос мешавад. Онҳо метавонанд ба одамон ҳам дар хона, ҳам дар корхона ва ҳам дар кӯча таъсир расонанд.

Дар замони ҳозира, дар яке аз кунҷаки ҷаҳон навигарие пайдо шавад, он зуд дар шакли ифодаи мақсадҳои мафкуравӣ ба тамоми ҷаҳон паҳн мегардад. Масалан, дар як минтақаи ҷаҳон бо сабабҳои

техники ё дар натиҷаи қонуниятҳои табиат бадбахтиерӯй диҳад, як маркази мафкуравӣ кӯшиш мекунад, ки дар ин ҳодиса маркази ба худ душманро айбдор созад. Яъне, «дар ин фоҷиа фалон марказ даст дорад» гӯён овоза мекунад. Дар ин ҷараён марказе, ки имконияти паҳнкунии ахборот дар он зиёд аст, ба одамон ҷӣ таъсир карданаширо, ба ҷӣ мӯҳтоҷ будани онҳоро пештар ва хубтар донад, аввалин шуда ҳамон қувва кӯшиш мекунад, ки ба қалб ва шуури одамон нуқтаи назари худро гузаронда, дар ҷанги ахборотӣ ғолиб ояд. Дигархелтар гӯем, барои ба доираи таъсири худ даровардани ҳудудҳои аз сарватҳои зеризаминӣ ва рӯйизаминӣ бойтарини дунё, ба майдони амалӣ намудани ғояҳои гуногуни вайронкор — полигонҳои мафкуравӣ табдил додани онҳо мақсади ниҳонии ин марказҳо ба ҳисоб меравад. Барои ҳамин, имрӯз байни қувва ва марказҳои мафкуравии ҷаҳон ҷанги ахборотӣ авҷ гирифтааст. Ба ин восита марказҳои мафкуравӣ кӯшиш мекунанд, обрӯи давлатҳоро резонанд, дар ҳудуди он норизоиҳо, ҷанҷолу бесарусомонӣ ташкил намоянд.

Марказҳои мафкуравии ҷаҳонӣ манфиатҳои давлатҳо, доираҳои гуногуни сиёсиро ҳимоя мекунанд. Афсӯс, полигонҳои мафкуравие ҳам ҳастанд, ки терроризм, экстремизми динӣ ва ақидапарастиро аз ҷиҳати ғоявӣ гизо бахшида, ба тарғиби беҳаёӣ, ваҳшигӣ ва зӯрварӣ хизмат мекунанд. Масалан, баъзе китобҳо, ки зери ниқоби «адабиёти динӣ» аз хорич меоянд, дар асл моҳияти мусулмониро вайрон карда нишон медиҳанд, ба дин ранги сиёсӣ дода, дар бораи дини ислом маълумоти нодуруст баён мекунанд. Дар натиҷа ҷавононе, ки дониш ва таҷрибаи кофӣ надоранд, мумкин ба чунин тарғибот бовар карда, ба роҳи нодуруст раванд.

Мафкураҳои вайронкор ва зарарнок дар ҷаҳони имрӯза дар шаклҳои миллатгароии таҷовузкор, шовинизм, неофашизм ва коммунизм, ирқпарастӣ ва экстремизми динӣ зоҳир мешаванд. Масалан, бархӯрдҳои, ки дар ҳудуди собиқ Югославия ба миллатгароии таҷовузкор, ҷудоихоҳии ҳудудӣ асос ёфтанд, низоъҳои динӣ ва милли дар Шарқи Наздик ба ин гуфтаҳо мисол шуда метавонанд.

Экстремизми динӣ гуфта, ҳаракатҳои фаҳмида мешаванд, ки динро ниқоб карда, дар асоси зӯрварӣ ба низоми конституционӣ таҷовуз мекунанд.

Экстремизми динӣ бо терроризм ва ақидапарастӣ ҳамеша ҳампаҳлӯ аст. Ба ин гуфтаҳо, ҳаракати ақидапарастии динӣ, ки дар баъзе мамлакатҳои Шарқ солҳо ҳукмронӣ кардааст, мисол мебошад, ки барои реша давондани терроризми байналҳалқӣ ва экстремизми динӣ шароит муҳайё намуд. Дар натиҷа, бегуноҳ қурбон шудани одамоне, поймол шудани ҳуқуқҳои онҳо, бе сарпаноҳ мондани оилаҳо, зарурати муттаҳид шуда, ба муқобили ин иллат мубориза бурдани аҳли ҷамоатчиғии ҷаҳонро боз ҳам муҳимтар мегардонад.

Президенти мамлақати мо Ислоҳ Каримов ба ин масъала аз минбарҳои бонуфузи байналҳалқӣ алоҳида эътибор дода, пешниҳодҳои амалӣ ба миён мегузорад. Дар асоси ин пешниҳодҳо, Сохтори зиддитерористии минтақавии Ташкилоти Ҷамқорӣи Шанхай ташкил шуд. Қароргоҳи доимии он, дар шаҳри Тошқанд ҷой гирифтааст.

Экстремизми динӣ ва терроризм дин ва миллат интиҳоб намекунад. Зухуроти онро ҳам дар Европа, ҳам дар Осиё ва ҳам дар Америка, яъне дар ҳаёти халқҳои ба динҳои христианӣ, буддоӣ ва дигар динҳо мансуб ҳам дучор омадан мумкин аст.

Мамлакатҳои пешқадам, ки имрӯзҳо асосҳои ҳаёти озод ва фаровонро офаридаанд, гоյи миллии худро дар заминаи арзишҳои умумибашарӣ ва тамоилҳои демократӣ ривоҷ ме-диҳанд. Чунин мафкура, барои озодона зоҳир намудани са-лоҳияти худ, ба инсон имконияти васеъ фароҳам меорад. Аз ҷумла, дар Ватани мо ҳам, қудрату тавоноии халқи мо, истеъ-доди офарандагии он барои равнақи диёр, мустаҳкам гардо-нидани сулҳу осоиштагӣ, офаридани пойдевори ҳаёти фа-ровон ба инсонҳои ин сарзамини муборак равона шудаанд.

Хулоса, дар манзараи мафкуравии ҷаҳони имрӯза мубо-ризаи ду қувва равшан ба назар мерасад. Яке аз онҳо — мафкураи пешқадам ва бунёдкори халқҳои ба сӯйи тараққи-ёт роҳгирифта ва дуумаш бошад, мафкураҳои зарарнок ва вайронкор, ки аз натиҷаҳои ин тараққиёт истифода намуда, кӯшиш мекунанд садди роҳи он бошанд. Аммо, сарфи назар аз мураккаб будани манзараи мафкуравии ҷаҳони имрӯза, дар он бартариӣ гоյаҳои бунёдкор, ақлу идроки солим, ки дар давоми асрҳо барои инсоният хос буданд, равшан ба назар мерасад. Ин бошад, ҳақиқати кӯҳнаи «некӣ ниҳоят голиб меояд»-ро бори дигар тасдиқ мекунад.

Савол ва суноришҳо:

1. Мафҳуми «Полигони мафкурави»-ро бори аввал ки шарҳ додааст?
2. Полигони мафкурави чист?
3. Фарқи полигони мафкурави аз полигони ядровӣ бо ми-солҳо фаҳмонед.
4. Экстремизми динӣ чист?
5. Ҷангҳои ахбороти байни марказҳои гуногуни мафкурави ба кадом мақсадҳо нигаронида шудаанд?
6. Дар бораи дин ва миллат интиҳоб накардани экстремизми динӣ, терроризм нақд кунед.

КОРИ НАЗОРАТИ

Супориш: дар мавзӯи «Ғояи миллӣ ва эҳсоси муҳаббат ба Ватан» реферат тайёр кунед.

Дар ҷараёни тайёр кардани реферат, ба масъалаҳои зерин эътибор диҳед:

– аз тарафи Президенти мо асоснок карда додани мафҳум ва тамоилҳои асосии ғояи миллии мо;

– ба ҳам вобастагии ғояи миллӣ ва эҳсоси муҳаббат ба Ватан;

– маъно ва мазмунӣ мақсадҳои бузург, ки дар ғояи миллии мо муҷассам аст;

– аҳамияти ғояи миллӣ дар ҳимоя аз таъсирҳои зарарнок ва ҳамеша огоҳ шуда зистан дар ҷаҳони мураккаби ҳозира;

– яке аз шартҳои асосӣ будани осоиштагии диёр дар тараққиёти ҷамъият;

– мафҳумҳои ба ҳам вобаста будани равнақи Ватан, осоиштагии диёр ва фаровонии халқ;

– аз ҳурмат ва эҳтиром ба падару модар, аз меҳру муҳаббат ба оилаи қадрдон сарчашма гирифтани меҳр ба диёр;

– аз мафҳумҳои асосӣ будани эҳсоси муҳаббат ба Ватан ва ватанпарварӣ дар низоми ғояи миллӣ;

– бо фаъолияти ибратбахш, фазилатҳои воло, қорҳои азии худ, ҳамеша ғояи миллиро бой ва бузург кардани фарзандҳои фидой, мард ва ҷасур.

ҒОЯИ МИЛЛӢ ВА АВЛОДИ БАРКАМОЛ

ХАЛОИ ҒОЯӢ

Донишомӯзи азиз, тавре, ки дар дарсҳои аввала таъкид намудем, инсон табиатан шавқманд мебошад. Ҳатто, кӯдаки навзод аз хоб бедор шуда, ба гирду атроф нигоҳ карда, ба худ андармоние мечӯяд, чизи ба назар афтидаро ба назорат гирифта, меҳоҳад ба даст гирифта бинад. Чунки шуур, ҳиссу эҳсоси инсон як умр ба навигарӣ саъй мекунад. Агар ин эҳтиёҷ қонъ нагардида, дар қалб ё шуури вай халоъ (хोलигӣ) роҳ ёбад, худи одам меҳоҳад онро пур кунад. Масалан, агар ба одаме, ки дар тӯй суруд хондани буд, навбат нарасад, вай то хона расидан, сурудро бо нимовоз иҷро мекунад.

Боз як ҷиҳати ин масъала дар он аст, ки вақти эҳтиёҷи маънавии худро қонъ карда натавонистани одам, дигарон меҳоҳанд ба вай роҳ нишон диҳанд. Барои мисол, падару модар, бародару хоҳари нисбатан таҷрибадор, хешони наздик, устозҳои ҳар як инсон ба вай фақат неки металабанд. Барои ҳамин, ҳаракат мекунанд аз ҷавониаш сар карда дар қалби вай ҳиссу эҳсоси неки тарбия кунанд, то дар ҳаёт ҳамеша бо андеша ва фикри том қадам монда, ба дигарон бо маслиҳат кор карданро омӯзад.

Афсӯс, ки дар ин дунё баробари инсонҳои хуб, одамони бад ҳам ҳастанд. Нафақат хатти ҳаракат ва рафтор, балки нияти онҳо ҳам бад мебошад. Онҳо мақсадҳои ғаразноқро ба дигарон талқин намуда, барои шикастани неки, садди роҳи хуби шуда зистан ҳаракат мекунанд. Асосан инсонҳое, ки дар ҳаёт роҳи қатъӣ интиҳоб накардаанд, фарқи байни неку бадро сарфаҳм намеравад, хусусан, ҷавонон мумкин аст ба доми маҳз чунин найрангбозиҳо афтода монанд.

Иродаи ҷавононе, ки мақсади аниқ надошта, ақлу ҳуши худро ناشинохтаанд заиф, қалб ва шуури онҳо халоъ мешавад.

Шояд мақоли «Кирм дарахти ковокро мехӯрад»-ро шунида бошед. Дар ин ҳикмат қонунияти табиат акс ёфтааст.

Суханҳои даъваткоронаи Президенти мо Ислоҳ Каримов «Ҳеҷ вақт суғт набиёед, фарзандони азизам!» ба ҷавонони диёри мо беҳуда гуфта нашудаанд. Чунки олам инсонҳои тавоно, мард ва баҳодурро эътироф мекунад. Одамоне, ки ба қувваи худ бовар накарда, суғту оғизанд, ягон корро қоим намеку- нанд. Баръакс, онҳо ба давлат ва ҷамъият ҳам ташвиш ме- оранд. Ғояҳои таҷовузкор, таъсирҳои зарарнок ҳаракат меку- нанд аввало ба қалб, шуури ин одамон соҳиб шаванд. Чунки дар қалбу шуури онҳо ҳалои ғоявӣ мешавад.

Ҳолати руҳӣ, ки дар натиҷаи набудани боварӣ, саъйу кӯшиш ба мақсади аниқ ва ғоя дар ҷамъият, қалб ва шуури инсон, нурзӯр шудани руҳафтадагӣ, ноумедӣ, беиродагӣ, лоқайдӣ пайдо мешавад, ҳалои ғоявӣ гуфта мешавад.

Дар қалб ва шуури Шумо барин ҷавонҳо ҳеҷ вақт ҳалоъ нашуданаш лозим. Шумо, дар замони мубо- ризаҳои шиддатнокӣ ҳозира аз дигарон ҳеҷ қафо намонданатон даркор. Баръакс, имрӯз муҳимтарин дониш ва малакаҳоро соҳиб шуда, ҳам дар донишу ақлу заковат, ҳам дар мусобиқаҳои ҷисмонӣ, бояд аз ҳама пурқувват, дар майдонҳои ҷаҳон бо ҳамсо- лони худ баробар, ҳатто аз онҳо баланд бошед. Дар он ҳол ҳама Шуморо эътироф ва эҳтиром мекунад.

Шумо авлоди шахсони бузург, ба монанди Алпомиш, Ҷалолиддин Мангубердӣ, Паҳлавон Маҳмуд ва Амир Темур мебошед, ки тахтапушташон замин надида, бо мардонагӣ ва ҷасорати худ аҳли дунёро дар ҳайрат гузоштаанд.

Имрӯзҳо, дар мамлақати мо ба тарбияи ҷавонон, ба кори ҳам аз ҷиҳати ҷисмонӣ, ҳам аз ҷиҳати маънавий-интеллекту- али бақувват, тавоно шуда ба воя расидани онҳо эътибор калон аст. Шумо хабар доред, ки дар байни донишомӯзон ва донишҷӯён бисёр мусобиқаҳои спортивӣ, озмунҳо ва фес- тивалҳо гузаронида мешаванд. Аз байни бародар ва хоҳарон, ҳамсолонатон голибони олимпиадаҳои фаннӣ, чемпионҳои Осиё, ҷаҳон, соҳибони мукофотҳои давлатӣ аз қабилӣ ба номи Зулфия, «Ниҳол» ба воя мерасанд. Онҳо, ки пеши худ мақсади аниқ гузошта, сӯйи марраҳои воло ҷидду ҷаҳд до- ранд, ба чунин натиҷаҳо ноил мешаванд.

Агар одам таърихи диёр ва ҷаҳон, арзишҳои миллӣ ва умумибашариро хуб донад, аз тағйиротҳои мамлакати худ ва дунё хабардор шуда истад, соҳиби фикри мустақил бошад, дар қалб, шуури вай ҳеҷ вақт халоъ ба вучуд намеояд. Бинобарин, чунин инсонро ҳеҷ гуна ғояи зарарнок зери таъсири худ гирифта наметавонад.

Халқи мо ҳамеша бо орзуҳои калон, ниятҳои нек умр ба сар мебарад. Хусусан, пас аз ба истиқлолият ноил шудани мо орзуву ҳаракатҳои халқи мо боз ҳам афзуд, бунёди давлати демократии ҳуқуқбунёд, ҷамъияти шахрвандӣ дар мамлакати мо ба мақсади бузурги он табдил ёфт. Ба сифати фарзандони халқи бунёдкоре, ки бо чунин орзуҳои азим зиста, бо қувваи худ корҳои бузургро ба амал мебарорад, мо умуман ҳуқуқ надорем, ки дар қалб ва шуури мо заррае халоъ пайдо шавад, дар муборизаҳои шиддатноки имрӯза суст шавем.

Албатта, дар замони ҳозираи глобалишавӣ қувваҳои, ки аз халои ғоявӣ дар шуури одамон манфиатдоранд, бисёранд. Онҳо қувваҳои вайронкор чун террорист ва экстремистҳо, ақидапарастҳо, тарафдорони «маданияти оммавӣ» мебошанд.

Президенти мо Ислоҳ Каримов дар бораи мубориза ба муқобили ин гуна таҳдидҳо алоҳида истода, таъкид мекунад:

«Дар ин дунё дар табиат ҳам, дар ҷамъият ҳам халоъ намешавад. Дар кучое агар халоъ пайдо шавад, бешубҳа, онро албатта, касе ҳаракат мекунад, ки пур кунад.»

Имрӯз ҳамин гуна қувваҳо, ки барои пур кардани халои маънавӣ дар ҳаракатанд, аз ҳисоби он ба амал баровардани мақсадҳои ғаразнокро фикр мекунад, бисёранд. Ҳазорҳо афсӯс, ки қиёфаи аслий, мақсаду муддао ва имкониятҳои ин қувваҳоро пурра ва аниқу равшан тасаввур кардан душвор. Чунки, онҳо зери ниқобҳои гуногун, зери пардаҳои шиор ва ғояҳои ҷозибанок кор мекунад. Дар ихтиёри ин қувваҳо ресурс ва имкониятҳои калони моддӣ, молиявӣ буда, ба мақсадҳои бади пухта андешидашуда, бардавоми онҳо хизмат мекунад»¹.

Хавфи халои ғоявӣ хусусан дар замони гузариш аз сохти қўҳна ба сохти нав пурзўр мешавад. Чунки дар ин вақт ғоя ё мафкураи ҳукмрон ба инқироз дучор шуда, мафҳум ва тасаввуроти бо онҳо вобаста ҳам, тадриҷан барҳам меёбанд. Барои мисол, дар натиҷаи ба инқироз рўй овардани низоми ҳукмрон чун мафкураи собиқ советӣ, ки тартиби умумӣ ва самтҳои тараққиёти ҷаҳонро муайян мекард, чунин ҳолат дида шуд. Яъне, солҳои 90-уми асри гузашта, барои гум накардани мувозинати руҳӣ одамон ба худ мақсадҳои муносиб мечустанд.

Аз сабаби ташаккул наёфтани ғоя ва мафкураҳои ба мақсад ва манфиатҳои ҷамъияти мо мувофиқ, хавфи дар қалб ва шуури инсонҳо ба вучуд омадани халои ғоявӣ ба миён омад.

Мақсад — манбаи боварӣ. Боварӣ қуввае мебошад, ки ба ҳаёти инсон маъноту мазмун бахшида, қалби ўро бо орзуву умедҳо пур карда, дар шууру тафаккури вай фикр ва ғояҳои нав бедор мекунад. Барои ҳамин бе боварӣ зиста, ба пеш ҳаракат карда намешавад.

Албатта, дар чунин вазъият сиёсатмадорон, ходимони раҳбар, зиёиён, ки қисми пешқадам ва бошуури ҷамъият мебошанд, барои тақдири халқ, Ватан тамоми масъулиятро ҳис карда, ҳаракат мекунад, ки ғоя ва мафкураи миллии навро ташаккул диҳанд. Лекин, бинобар бардавом будани

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 12.

ҷараёни ташаккули ғоя ва мафкураи нав, қувваҳои таҷовузкор аз ҳалои ғоявии давраи гузариш истифода намуда, ғояҳои зарарнокро талқин карда, одамонро ба худ ҷалб кардани мешаванд. Баъди ба истиқлолият ноил шудани мо, барои роҳ надодан ба чунин ҳолатҳо, тахти раҳбарии сарвари диёркорҳои зиёде амалӣ шуданд. Корҳои ташаккули мафкураи истиқлоли миллӣ, баланд бардоштани маънавият, барқарор намудани арзишҳои миллӣ ва хотираи таърихӣ халқ, аз ҷумлаи чунин амалҳо аст.

Ҳамин тавр, ҳалои ғоявӣ дар одаме, пайдо мешавад, ки фикр ва ҷаҳонбинии мустақил надорад, иродааш заиф, аз санҷишҳои ҳаёт дур аст. Одаме, ки ба қудрати бунёдкории худ боварӣ дорад, моҳияти ҳар гуна таҳдиди берунаро дуруст дарк намуда ва ҳеҷ гоҳ фирефтаи онҳо нашудааст, дар қалб ва шуури ӯ ҳалои ғоявӣ ҳам пайдо намешавад.

**Самарқанд. Регистон.
Мадрасаи Шердор**

Савол ва суноришҳо:

1. Сабаби дар кӯча бо нимовоз суруд хондан чӣ аст?
2. Шумо аз падару модар, бародару хоҳар, устоди худ дар кадом масъалаҳо маслиҳат мегиред?
3. Иродаи кадом одам заиф ва дар қалбу шуури чӣ хел одам ҳалоъ зиёд шуданаш мумкин?
4. Оё мақоли «Кирм дарахти ковокро меҳӯрад»-ро маънидод карда метавонед?
5. Аз чемпионҳои Осиё ва ҷаҳон оид ба спорт, соҳибони мукофотҳои давлатии ба номи Зулфия ва «Ниҳол» кихоро медонед?
6. Ҳалои ғоявӣ чист?
7. Дар қалб ва шуури кадом инсон ҳеҷ вақт ҳалоъ намешавад?
8. Дар бораи суханҳои даъваткоронаи Президенти мо Ислоҳ Каримов дар муроҷиат ба ҷавонони диёри мо нақл кунед.

ИММУНИТЕТИ МАФКУРАВӢ

Донишомӯзи азиз, аз сабаби бо гоҷаҳои гуногуни ҷозибанок ниқобпӯш будани таъсирҳои зарарнок барои соҳибшудан ба қалб ва шуури инсон, дар назари аввал ҷи андоза хавфнок будани онҳоро пай бурдан кори осон нест. Масалан, ба воситаи бозичаи оддӣ, мултифилм ё бозии компютери бачаҳоро ба бешафқати омӯзонидан мумкин аст.

Маълум, ки қалб ва шуури инсон марказҳои идрок ва фикр мебошанд, ки маънову мазмуни ҳаёти инсонро муайян намуда, тамоми вучуди вайро идора мекунанд.

Қалб — макони ҳиссу эҳсосот. Аз сабаби нозук будани ҳиссу эҳсосоти инсон, қалб тағйирёбанда мебошад.

Барои аз раҳгумзани нигоҳ доштани қалб, ба он қувваи таъҷоҳ — боварии мустаҳкам лозим аст. Боварӣ ба меҳру муҳаббат, эътиқод асос мешавад.

Дар дунё пурқувваттарин муҳаббат — муҳаббат ба падару модар, оила, Ватан мебошад. Мустаҳкамтарин эътиқод — эътиқод ба модар Ватан. Қалби пур аз чунин муҳаббат ва эътиқодро мағлуб кардан, ба самти манфӣ тағйир додан хеле душвор аст.

Шуур ва тафаккур қобилияти фикркунӣ, таҳлил ва хулоса карданро мефаҳмонад. Ҷаҳонбинии инсон дар асоси фикр ва эҳсосоти қалбу шуур ташаккул меёбад.

Одамеро, ки соҳиби ҷаҳонбинии солим ва воло аст ба гоҷаҳои сохта бовар кунонидан ва фиреб додан мумкин нест.

Ҷаҳонбиние, ки бахти оилаи худ, Ватан ва халқро фикр карда, ба тамоми инсоният некӣ орзу мекунад, пурзӯрттарин ҷаҳонбинӣ мебошад.

Бинобар дар эҳсосот ва тафаккури ҷавонон ҳанӯз идома доштани ҷараёни ташаккули ёби, дар онҳо эътиқод ва ҷаҳонбинӣ ҳанӯз мустақкам намешавад. Аз ин рӯ, гоյҳои бегона асосан ба қалб ва шуури ҷавонон ҳуҷум меоранд. Роҳи аз ҳама қулайи пешгирии чунин таҷовузҳо, ташаккули иммунитети мафкурави дар онҳо мебошад.

Мафҳуми «иммунологи мафкурави»-ро бори аввал Ислом Каримов истифода бурда, ба он чунин таъриф додааст:

«Маълум, ки барои пешгирии ҳама гуна беморӣ, аввало, дар организми шахс бар зидди он иммунитет ҳосил карда мешавад. Мо ҳам, барои дар руҳи муҳаббат ба Модар-Ватан, садоқат ба таърихи бой, дини муқаддаси падару бобоён тарбия намудани фарзандон, агар таъбир ҷоиз бошад, аввало дар қалб ва шуури онҳо бояд иммунитети мафкуравиро пурзӯр намоем. То, ки ҷавонони мо чун инсонҳои ба воя расанд, ки худвижагии миллӣ, ҳамчунин ҷаҳонро чуқур дарк карда, ҳамқадами замон бошанд. Дар он вақт «даъват»и ақидапарастони ҷоҳил ҳам, гоյҳои мутлақо бегона ҳам, ки мафҳумҳои ахлоқу одобро рад мекунанд, ба онҳо таъсири худро гузаронида наметавонанд»¹.

Иммунитет — аз калимаи латинии «иммунитас» гирифта шуда, маънои аз ягон чиз халос ва фориғ шуданро, қобилияти нишон додани муқобилиятро ба вируси хуруҷдиҳандаи беморӣ, бар зидди беморӣ ифода мекунанд. Ҳамчунин, он маънои даҳлатнопазириро (масалан, иммунитетии депутат, дипломатӣ) ҳам ифода мекунанд.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 119–120.

хотир оварда, одатҳои зарарнокро ёд намегиранд. Ин мисолҳо, аз ташаккули эҳсоси муқобилият нишон додан дар қалби ҳамон бачаҳо нисбат ба иллатҳои бад, яъне, иммунитет далолат медиҳад.

Ватан ҳам, мисли падару модар, фақат бахти моро фикр мекунад. Ҳаракат мекунад моро аз таъсирҳои манфии дар ҷаҳони имрӯза торафт васеъ паҳн шудаистода нигоҳ дорад.

Мафҳум ва тамоилҳои асосии ғояи миллии мо, айнан ба ҳамин мақсад нигаронда шудаанд. Иммунитети мафкурави, ки ба онҳо асос ёфтааст, ҳар як ҳамватани моро даъват мекунад, ки бо муҳаббат ва садоқат ба диёри худ, бо худфидоӣ умр ба сар бурда, ҳеҷ вақт ба равияҳои ғояви, ақидаҳои зидди манфиатҳои халқ ва Ватани мо бовар накунем.

Ҳаминро донед, ки одам соҳиби иммунитетии солим набошад, аз эътиқод ва ҷаҳонбинии солим ҳам маҳрум мешавад. Чунин одамон фарқи хубу бад, дӯсту душманро намедонанд. Манфиатҳои халқ ва Ватан барои онҳо мутлақо бегона мешаванд.

Мисли он, ки дар гӯши бачаи боодоб панду насихати падару модар, устодон садо медиҳад, дар қалби одами иммунитетии

маънавиаш пурзӯр, меҳри Ватан ва халқ чун офтоб дурахшон аст. Ҳамин меҳр ҳаст, ки инсон ҳамеша дар фикри корҳои нек, равнақи диёр, бахту саодати халқу Ватан зиндагӣ мекунад.

Нафрат алайҳи бадӣ, муҳаббат ва хайрхоҳӣ нисбати некӣ, худфидой ба сарзамини хуни ноф рехтааш — аломатҳои асосии имунитети маънавӣ мебошанд. Имунитети мафкуравӣ бошад, дар асоси чунин имунитет ташаккул меёбад.

Хусусиятҳои асосии имунитети мафкуравӣ, огоҳӣ, малакаи алайҳи фикр бо фикр, алайҳи ғоя бо ғоя, алайҳи ҳаҷолат бо маърифат мубориза бурда тавоништан мебошад.

Огоҳӣ — ин яъне ҳамеша хабардор будан аз таҳаввулоти ҳаҷон, гирду атроф, аз орзуву хоҳиши одамон ва халқҳо мебошад.

Халқе, ки ҳамин гуна қонидаро ба тарзи ҳаёти худ табиладодааст, муаммоҳои ҳаётро сари вақт ҳал намуда, метавонад ба ҳама гуна ҳамлаҳои ғоявии нерӯҳои таҷовузкор зарбаи муносиб диҳад.

Зарурати огоҳиро аҷдоди мо ҳам хеле хуб эҳсос кардаанд. Дар ашъори онон таъкид мегардад, ки одами огоҳ чун шоҳ соҳиби имкониятҳо мебошад, зеро ӯ аз ҳодисаҳои содиршудаи ҳаҷон ҳамеша бохабар аст. Ҳазрат Алишер Навоӣ дар ин боб мегӯяд:

Агар огоҳ бошӣ, шоҳ бошӣ,
Бубошӣ шоҳ, агар огоҳ бошӣ.¹

Доништини олам, дарки маъноии аслии воқеаҳо, ки дар гирду атроф содир мешаванд, ба инсон қувва мебахшад. Ноогоҳӣ аз олам, ҳоҳилӣ бошад, одамро заиф мегардонад. Барои ҳамин, одаме, ки аз ҳама чиз огоҳ аст, одами соҳибқудрат мебошад.

Огоҳӣ, хусусан имрӯз дар замони асри XXI, ки инсоният дар боби тараққиёт хеле пеш рафтааст, аҳамияти муҳим касб

¹ Тарҷумаи шоир Ҷаъфар Муҳаммад.

мекунад. Чунки дар замоне, ки пурзӯртарин силоҳи қатли ом вучуд дорад, захираи калони бомбаи ядрой, ҷамъоварӣ шудаанд, хавфи ҳалокатҳои экологӣ ва техногенӣ афзудааст, тақдир инсоният болои қил қарор гирифтааст, зоҳир намулдани лоқайдӣ ва бепарвогӣ баробари хиёнат ба оянда аст.

Яке аз шартҳои муҳими иммунитетии мафкуравӣ маърифат аст. Одами бомаърифат танҳо дар асоси дониш, некӣ зиндагӣ мекунад, ба дурӯғ, ғояҳои сохта не, ба ҳақиқат, арзиши аслии хизмат мекунад, умр, ҳаёти худро ба ин роҳ мебахшад.

Корҳои азим, ки дар диёри мо дар низоми таълим, саъйу ҳаракатҳое, ки дар боби баланд бардоштани маънавияти халқ, тарбияи авлоди солим амалӣ мешаванд — ин ҳама бинобар барои ба воя расонидани инсонии соҳибмаърифат ва бошуур бахшида шудани худ, сазовори эътиборанд.

Одами доно ба таъсири мафкураҳои сохта ва дигар ҷараёнҳои зарарнок дода нашуда, бо роҳи таҷрибаҳои таърихӣ озмудашуда, пеш аз ҳама, анъанаҳои аҷдоди худ меравад, алайҳи ҳар гуна ҷаҳолати бо ғояҳои ҷозибанок ниқобпӯшшуда бо маърифат мубориза мебарад.

Мубориза ба воситаи маърифат гуфта, муборизаеро меноманд, ки моҳияти ягон хавфу хатарро дониста, фаҳмида, бо он, ба муқобили решаҳои он, ба таври бошуурона пеш бурда мешавад.

Мамлакати мо дар минтақаи Осиёи Марказӣ, аз ҷиҳати географӣ қулай ҷой гирифтааст. Бинобар фаровон будани сарватҳои зерзаминӣ ва рӯйизаминӣ, ин минтақа аз замонҳои қадим майдони мубориза дар байни давлатҳои гуногун буд. Барои ноил шудан ба мақсадҳои ғаразноки худ, нерӯҳои

истилогар, пеш аз ҳама, кӯшиш мекарданд аз роҳҳои ба гафлат андохтан, дар ҷаҳолат нигоҳ доштан истифода баранд.

Барои ҳамин, аҷлоди ҷасури мо дар роҳи кушодани мактабҳо, даргоҳҳои илм, рӯзномаву маҷаллаҳо, бомаърифат кардани халқ, ҳатто ҷони худро дарег надоштаанд. Ҳаракати ҷадидҳо дар ибтидои асри XX ба ин мисол шуда метавонад.

Имрӯз Президенти мо ҷавононро дар асоси шиори «Нерӯ дар дониш ва тафаккур аст» даъват мекунад, ки дар асоси талаботи замона дониш гиранд, касбу ҳунар омӯзанд. Дар диёри мо барои соҳиби дониш ва тафаккури замонавӣ шуда, ба воя расидани ҷавонон тамоми шароитҳо фароҳам оварда мешаванд. Ҷавобан ба чунин эътибор ва ғамхорӣ Шумо, ҷавонони азиз, пеш аз ҳама, дониш ва ҳунарҳоро, дар баробари забони модарӣ забонҳои хориҷиро ҳам хуб омӯхта, дар оянда тамоми қувваю қудрати худро бояд ба равнақи Ватан, ки барои ҳамаи мо чун модар муқаддас аст, бахшиданатон лозим. Хусусан, аз ҷиҳати гоявӣ ҳамеша хушёр ва огоҳ шуда, барои ҳифзи хоки кишвар аз ҳама гуна таҳдидҳо бояд омода бошед.

Савол ва сунорӣ:

1. Имрӯзҳо барои чӣ мубориза барои забти қалб ва шуури инсон давом дорад?
2. Хусусиятҳои қалб ва шуур аз ҷиҳати иборатанд?
3. Маънои луғавии калимаи «иммунитет» чист?
4. Мафҳуми «иммунитети мафкуравӣ»-ро шарҳ диҳед.
5. Хусусиятҳои асосии иммунитети мафкуравӣ аз ҷиҳати иборат?
6. Имрӯз мубориза дар асоси маърифат алайҳи ҷаҳолат чӣ гуна аҳамият касб мекунад?
7. Дар бораи таҳдидҳои мафкуравӣ, ки имрӯзҳо аз хориҷ ба ҳаёти ҷамъияти мо хавф бор мекунад, нақл кунед.
8. Аз шабакаҳои телевизионии хориҷӣ филмҳои сабукмазмун намоиш дода шавад, чӣ кор мекунад?

ЗАБОНИ МОДАРӢ – РУӢИ МИЛЛАТ

Донишомӯзи азиз! Забон яке аз унсурҳои асосии миллат аст. Дар ҷаҳон халқҳо бисёранд. Ҳар як халқ, пеш аз ҳама, бо забон, урфу одат ва анъанаҳои миллии худ, тарзи зиндагонии ба худ хос фарқ мекунад. Бинобарин, дар зуҳури симои халқ ва миллат мавқеъ ва аҳамияти забон беқӣс аст.

Президенти мо Ислому Каримов дар китоби «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch» дар ин бора алоҳида истода, фикрҳои зеринро баён мекунад:

«Худшиносӣ, ифодаи шуур ва тафаккури миллӣ, робитаи руҳӣ-маънавии авлодҳо ба воситаи забон намоён мешавад. Тамоми фазилатҳои нек ба қалби инсон, аввало, бо аллаи модар, ҷозибай нотакрори забони модарӣ роҳ меёбад. Забони модарӣ – руҳи миллат аст»¹.

Дар давоми асрҳо, халқҳои ўзбеки тоҷик ба тамаддуни ҷаҳонӣ, ривочи арзишҳои умумибашарӣ ҳиссаи босазо гузоштаанд. Дар ин роҳ хизмати забони модарӣ калон аст. Чунки агар ин забонҳо намебуданд, «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, «Девони луғатиттурк»-и Маҳмуд Кошғарӣ, «Хамса»-и Навоӣ, «Бобурнома»-и Бобур, романҳои Абдулло Қодирӣ, шеърҳои волои Абдулло Орипов офарида намешуданд. Барои ҳамин, забони модарӣ ба тимсоли руҳи миллат табдил ёфтааст.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 83.

Забони модарӣ — манбаи фазилатҳои нек ва эҳсосоти воло аст. Он дар камоли инсон мавқеи нотакрор дорад. Модарон ба ин забон алла меҳонанд, дониш ва мафҳумҳои ҳаётан зарур ба ин забон ба шуури мо ҷой мешавад, одобу ахлоқи мо, рафтору кирдори мо аз насиҳатҳои ташаккул меёбанд, ки ба ин забон шундаем. Ташаккули тафаккури инсон бевосита ба забон вобаста аст.

Зеро ҳангоми фикр кардан дар бораи хусусиятҳои ягон чиз, мо ҷиҳатҳои хоси онро ба воситаи фикрҳои дар калимаҳои ифодаёфта дарк мекунем. Масалан, барои муайян намудани ранги сабзи дарахт, мо бояд маънои калимаи сабзро донем. Бо донишҳои калима, яъне забон, мо ҷаҳонро медонем, фикри мо ривож меёбад, сатҳи шуури мо баланд мешавад.

Забони модарӣ — оинаест, ки таърихи кӯҳна, арзишҳои ҳаётбахш, дину диёнат, ҷаҳонбинии хоси халқи мо, эволютсияи ҳиссу эҳсосот, яъне тараққиёти тадриҷиро нишон дода, мероси аҷодро ба авлод мерасонад.

Миллате, ки забони худро гум кардааст, аз асли худ маҳрум мегардад, ба заволи маънавии рӯй меорад.

Аз ин рӯ, дар СССР барои аз асли худ, хотираи таърихӣ ҷудо кардани халқи мо, аввало, забони мо таҳқир мешуд.

Забон — яке аз бузургтарин арзиши халқ ва миллат ба ҳисоб меравад. Барои ҳамин, дар ҷидду ҷаҳди халқ ба озодӣ ва худшиносӣ, эҳёи қадри забон, афзудани нуфузи он, мавқеи муҳим ишғол мекунад.

Алишер Навоӣ дар давраи теуриён барои обрӯи забони ўзбеки мубориза бурдааст. Дар ибтидои асри XX зиёиёни маърифатпарвар барои ба илм наздик кардани халқ ҳаракат карданд забон, алифборо ислоҳ кунанд ва ин кор аҳамияти бузурги маърифӣ дошт. Дар охири асри гузашта бошад, вақте, ки халқи мо таҳти сарвари Президент Исмоил Каримов барои истиқлолият мубориза мебард, ҳаракат кард, ки забон мақоми давлатӣ ёбад ва соли 1989 ҳанӯз ҳукумронии собиқ соҳти мустабид ба охир нарасида, ин кор амалӣ шуд.

Пас аз ноил шудан ба истиқлолият, дар натиҷаи эътибор ба ривочи забони ўзбекӣ, дар Конститутсия, дар Қонун «Дар бораи забони давлатӣ» мақоми забони ўзбекӣ ба сифати забони давлатӣ, асосҳои ҳуқуқии ривочи он муайян шуданд. Ҳамин тариқ, забони ўзбекӣ дар қатори байрақ, герб, гимн, Конститутсияи давлати мустақил, ба яке аз тимсолҳои муқаддас таъдил ёфт, ки қонунӣ ҳимоя карда мешавад.

Имрӯз муҳимтарин ҳуҷҷатҳои давлатӣ ба забони ўзбекӣ навишта мешаванд. Забони ўзбекӣ дар мулоқотҳои байнидавлатӣ, минбарҳои бонуфузи ҷаҳон, анҷуманҳои байналхалқӣ истифода мегардад. Дар солҳои истиқлол он ба манбаи гурури миллий, тимсоли истиқлолият таъдил ёфт. Рӯзи забон дар мамлакат чун ид ҷашн гирифта мешавад.

Ислоҳотҳо дар диёри мо ба ривочи забон ҳам таъсири мусбӣ мерасонанд. Таркиби луғавии он бой гардида, робитаи он бо забонҳои хориҷӣ мустаҳкам мешавад. Ҳамчунин таҷдиди намунаҳои мероси миллий, ки манъ шуда буданд, асосҳои дини муқаддаси ислом, пурзӯр шудани қорҳои тарҷумаи намунаҳои адабиёти ҷаҳонӣ, ки дорои аҳамияти умумибашарӣ мебошанд, имкониятҳои забонҳои миллии моро васеъ мекунад. Масалан, солҳои истиқлол Қуръони Карим ва Ҳадиси Шариф якҷанд маротиба тарҷума ва нашр шуданд.

Баробари ҳамин, оид ба истифодаи васеъ аз имкониятҳои забони модарӣ, баланд бардоштани обрӯву эътибори он дар майдони байналхалқӣ, таъмини истифодаи фаъоли он дар соҳа ва шабақаҳои замонавӣ бисёр қорҳо ба амал баровардан лозим. Иштирок дар ин ҷараён, барои ҷавонон ҳам, ба сифати инсон, ки аз забони модарӣ баҳраманд шуда ба воя расида, ба воситаи забони модарӣ худро, тамоми дунёро мешиносанд, қарзи фарзандӣ мебошад. Дар ин бора гуфтаҳои зерини сарвари диёри моро ҳамеша дар хотир доштан лозим:

«Дар айни вақт набояд фаромӯш кард, ки дар боби баланд бардоштани маданияти забон ҳам дар ҷамъияти мо бисёр корхоро кардан лозим. Хусусан, баъзан дар мулоқотҳои расмӣ риоя накардани қоидаҳои забони адабӣ, дучор шудани ҳолатҳои истифода шудани унсурҳои шеваи як худуд, ҳанӯз муҳим будани ин масъалаҳоро нишон медиҳад. Дар ин бора сухан ронда, бори дигар боварӣ ҳосил мекунем, ки дар гуфтаҳои Алишер Навоӣ «Безътиборӣ ба забон — безътиборӣ ба халқ» чӣ қадар ҳақиқати ҳаёти муҷассам будааст»¹.

Забонҳои ўзбеку тоҷик аз ҷумлаи қадимтарин забонҳои ҷаҳон мебошанд. Имкониятҳои бемисли ин забонҳо дар сангнавиштаҳои қадим, мақол ва ҳикматҳо, ки аз санҷишҳои замонҳо гузаштаанд, ибораҳои нотакрор, суруду дostonҳо, ашъори шоирони мумтоз, асарҳои эҷодкорони муосир ба назар мерасанд.

Дўстдории забони модарӣ — аломати ватанпарварӣ, рамзи эҳтиром ба руҳи аҷдод аст. Халқе, ки забони худро пос доштааст, ҳисси ифтихори худро пос медорад.

Дар забони модарӣ эҳсосот, мафҳум ва тасаввурот, урфу одат ва анъанаҳои хоси халқ чуқур акс меёбанд. Калимаҳои ҳаё, ибo, андеша, орият, номус меҳру оқибат ба дигар забонҳо айнан тарҷума намешаванд. Онҳо танҳо дар ҳамин забонҳо маънои комили худро ифода мекунанд. Чунки ин мафҳумҳо фақат ба халқҳои мо хос буда, барои ифодаи онҳо ҳам танҳо забони ин халқҳо қодиранд. Танҳо забони модарии мо метавонад мураккабтарин эҳсосот ва мафҳумҳои қарри дили халқи моро ифода кунад. Чунки ин забонҳо дар давоми чандин асрҳо, ҳазорсолаҳо якҷоя бо ҳамин халқҳо ташаккул ёфтаанд. Барои ҳамин, забони модариро руҳи миллат мегӯем.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 89–90.

Муҳаббат ба забони модарӣ, аввало дар фазилатҳои ба монанди истифодаи ҳар як калима дар ҳоли дарки амиқи маъноӣ он, ҳуб доништан ва пос доштани забон зоҳир мешавад.

Доништан забон — нишонаи маданият аст. Чуноне, ки дар халқ мегӯянд, «Забон донӣ, ҷаҳон донӣ».

Аҷдоди мо аз замонҳои қадим ду-се забонро медонистанд. Ин ҳол ба онҳо имкон медод, ки бо намоёндагони дигар миллатҳо озодона мулоқот намуда, аз онҳо омӯхта ва бо онҳо дар фазои сулҳу осоиштагӣ зиндагӣ кунанд. Хусусан имрӯз, ки мамлакати мо бо тамоми ҷаҳон ҳамкориҳои васеъро ба роҳ мондааст, доништан забонҳо аҳамияти муҳим касб мекунад. Барои ҳамин, дар кишвари мо ба омӯхтани забонҳои хориҷӣ аҳамияти калон дода мешавад. Лекин забони модарӣ дар ҳама шароит ҳам барои инсон таъҷуббахш аст. Хусусан, дар худшиносӣ, дар ёфтани ҷавоб ба саволи «Кӣ будам ва кӣ шудам?», дар зистан бо эҳсоси хотира, аҳамияти забони модарӣ беқиёс аст. Маҳз ба туфайли забони модарӣ инсон ҳамеша дар мулоқот бо аҷдод умр ба сар мебарад. Яъне, пандҳо, асарҳои меросӣ, корҳои неки онҳо ба воситаи забони модарӣ аз авлод ба авлод мегузаранд.

Ҳамин тавр, агар ҳуб дониستاني забони модарӣ, ифтихор доштан бо он, ифодаи маънавияти миллий ва худшиносӣ бошад, ҷидду ҷаҳд барои дониستاني забонҳои дигар аломати маданият ва соҳиб шудан ба аслиҳаи иловагии дониш аст.

Савол ва супоришҳо:

1. Мавқеи забон дар зоҳир намудани худвижагии халқ ва миллат чӣ хел аст?
2. Дар ин бора Президенти мо кадом мулоҳизаҳои ибратбахшро гуфтааст?
3. Дар саҳми халқҳои мо ба тамаддуни ҷаҳонӣ мавқеи забон чӣ хел аст?
4. Манбаи фазилатҳои нек, эҳсосоти воло будани забони модариро бо чӣ исбот карда метавонед?
5. Барои афзудани нуфузи забони модарӣ дар кадом давраҳо чӣ хел мубориза бурда шуд?
6. Асосҳои ҳуқуқии мақоми забони ўзбеки ба сифати забони давлатӣ ва ривож додани он дар кадом ҳуҷҷатҳо муайян карда шудаанд? Дар бораи ривочу равнақи забони тоҷики кадом ҳуҷҷатҳои қонуниро медонед?
7. Ислоҳотҳои, ки дар мамлакати мо амалӣ мешаванд, ба ривочи забон чӣ хел таъсир мерасонанд?
8. Барои пос доштани забон, аз имкониятҳои он васеъ истифода бурдан, бояд чӣ кунем?
9. Имкониятҳои забонҳои ўзбекиву тоҷики дар кадом асарҳои классикӣ бештар ба назар мерасанд?
10. Дар бораи хосияти забондонӣ дар асоси мисолҳо нақл кунед.

ҲАМОҲАНГИИ АРЗИШҶОИ МИЛЛӢ ВА УМУМИБАШАРӢ

Донишомӯзи азиз, барои чӣ гоҷаи миллии мо бо калимаи «миллӣ» истифода мешавад? Аз сабаби он, ки маънову мазмуни асосии гоҷаи моро сарфи назар аз миллат, забон ва дин ба сифати фарзандони Ватани ягона муттаҳид намудани ҳамаи сокинони ҳудуди диёр, ифода кардани орзуву умед ва манфиатҳои онҳо ташкил медиҳад, дар он калимаи «миллӣ» сифат мешавад. Чунки калимаи «миллӣ» мансуб буданро танҳо ба як миллат не, балки дар айни замон ба як ҳудуд, ба як мамлакатро ҳам мефаҳмонад. Барои ҳамин, арзишҳои миллии халқи ягона ҳамоҳанг ба арзишҳои умумибашарӣ ин мафкураро боз ҳам бойтар мегардонад.

**Дар дунё халқе нест, ки арзиши ба худ хос на-
дошта бошад. Арзишҳои миллӣ дар ҳоли вобаста-
гии узвӣ бо таърих, тарзи зист, забон, урфу одатҳо,
маънавият, инчунин маданият намоён мешаванд.**

Гоҷаи миллии мо дар худ анъана ва арзишҳои миллиро акс мекунад, барои бойгардонӣ ва ривоҷи онҳо хизмат мекунад. Дар ин ҷараён, он мақсадҳои ниҳони ҷамъиятро ва хусусиятҳои зерини миллиро дар назар медорад:

— устувории руҳияи ҳаёти ҷамоавӣ дар ҳаёти халқи мо аз замонҳои қадим;

— муқаддасии мафҳумҳои оила, маҳалла, халқу кишвар, ки тимсоли ҷамоа мебошанд;

— эҳтироми воло ба падару модар, маҳалла умуман ба ҷамоат;

— муҳаббат ба забони модарӣ — руҳи ҷовиди миллат;

— эҳтиром ба бузургон ва иззат ба хурдон;

— эҳтиром ба зан — рамзи меҳру муҳаббат, зебӣ ва нафосат, ҷовидонии ҳаёт;

- сабру таҳаммул ва меҳнатдӯстӣ;
- ҳалолӣ, меҳру оқибат ва ҳоказо.

Ҳодисаҳои моддӣ ва маданӣ, анъана ва тамоилҳо, ки барои тамоми халқҳо қадринок, пурарзиш буда, ба манфиатҳои умумии инсоният мувофиқ меоянд, арзишҳои умумибашарӣ мебошанд.

Гояи истиқлоли миллӣ арзишҳои зерини умумибашари-ро эътироф мекунад ва аз онҳо гизо мегирад:

- устувории қонун;
- ҳаққу ҳуқуқҳои инсонӣ ва озодфикрӣ;
- эҳтиром ба намояндагони миллатҳои гуногун ва ҳам-зистии осойишта бо онҳо;
- таҳаммули динӣ;
- ҷидду ҷаҳд ба донишҳои дунявӣ, маърифатпарварӣ;
- омӯхтани таҷрибаҳои пешқадам ва маданияти дигар халқҳо ва ҳоказо.

Устувории қонун баробарии аъзоёни ҷамъиятро дар назди қонун сарфи назар аз миллат, забон ва дин мефаҳмонад.

Ин тамоил дар ҳаёти ҷамъияти демократии ҳуқуқбунёд, ки мо барпо мекунем, дар ба амал баровардани ислоҳотҳои мо ҳамчун муҳимтарин омили тараққиёт хизмат мекунад.

Ҳаққу ҳуқуқи инсон дахлнопазир аст. Тамоми халқҳои ҷаҳон ҳаракат мекунанд ҷамъияте барпо намоянд, ки дар он ҳуқуқҳои инсон таъмин буда, инсон озодона нафас гирад. Лекин ноил шудан ба ин мақсад осон нест. Чунки дар ин ҷаҳон қувваҳои ҳам ҳастанд, ки меҳроҳанд, ҳуқуқҳои дигаронро поймол намуда, дар асоси зулму зӯроварӣ онҳоро ба худ тобеъ гардонанд. Ҳифзи ҳуқуқи инсон аз ин қувваҳо — қарзи муқаддаси ҳар як одами бошӯур аст. Барои ҳамин ҳам ҳуқуқҳои инсон ба дараҷаи арзиши умумибашарӣ бардошта шудааст.

Дар кишвари мо ҳаққу ҳуқуқи инсон пурра таъмин гардидааст. Меъёрҳои асосӣ дар ин маврид, дар Конститутсия ва қонунҳои давлат акси худро ёфтаанд.

Озодандешӣ — яке аз ҳуқуқҳои асосии инсон буда, муҳимтарин шартҳои озодии шахс аст. Мувофиқи он, ҳар як инсон фикри худро бояд озодона изҳор кунад.

Чунки фикри инсон, яъне олами маънавии вай озод бошад, ҳаёти ӯ ҳам озод мешавад.

Дар замири арзишҳои миллӣ анъанаҳои таърихии як халқ, тарзи зист ва ҷаҳонбинии ҳаётии он муҷассам бошад, арзишҳои умумибашарӣ таҷрибаҳои тараққиёти барои тамоми инсоният хос, моҳияти фарзанди башар будани ҳар як одамро ифода мекунад.

Ҷиҳати нодири арзишҳои миллии мо аз он иборат аст, ки дар онҳо аз замонҳои қадим ғояҳои умумиинсонӣ акс меёфтанд. Масалан, меҳру оқибат, дӯстӣ, осойиштагӣ ва ҳамҷиҳати ро қадр намудани халқи мо, сарфи назар аз кӣ буданаш, ба кадом миллат мансуб буданаш меҳмонро ҳурмату эҳтиром кардан, далолат аз фазилатҳои ҳақиқии инсонпарварона мебошад.

Инсонпарварӣ бошад ғояест, ки асоси арзишҳои умумибашариро ташкил медиҳад.

Хусусан, дар мақоли ба монанди «Бачаи падар не, бачаи одам шав»-и халқ, нафақат ба арзишҳои миллӣ, балки ба арзишҳои умумибашарӣ ҳам ҷӣ қадар содиқ будани халқи мо ифодаи равшани худро ёфтааст.

Бинобар он, ки ҳаёт ва фаъолияти эҷодии аҷдоди бузурги мо бо чунин руҳи инсонпарварона фаро гирифта шудааст, номи онҳо, асарҳои таълифкардаи онҳо дар тамоми ҷаҳон эътироф карда шуда, дар давоми асрҳо аз тарафи вакилони халқҳои гуногун омӯхта мешаванд. Барои ҳамин, мо ҳаматарафа ҳақ дорем бо фахр ғӯем, ки халқи мо бо мероси нодири маданияи худ, анъана ва арзишҳои миллии худ ба ривоҷи арзишҳои умумибашарӣ ҳиссаи калон гузоштааст.

Беҳуда нест, ки Президенти мо Ислоҳ Каримов дар ин бора истода, фикрҳои зеринро алоҳида таъкид кардааст:

«Маълум, ки эътироф карда шудани арзишҳои ба маънавияти ягон халқ хос аз тарафи дигар халқҳо, табиистифодаи эҳтироми чуқур нисбати таърихи ҳамин халқ мебошад. Чунин эътироф барои боз ҳам баланд бардоштани ифтихори халқ, худшиносии миллий хизмат мекунад»¹.

Гузошта шудани ҳайкалҳои Ибни Сино дар Белгия, Мирзо Улуғбек дар Литва, Алишер Навоӣ дар пойтахтҳои Россия — Москва, Япония — Токио, Озарбойҷон — Боку, Аҳмад Фарғонӣ дар шаҳри Қоҳира, соли 2007 аз тарафи сохтори ихтисосгардондашудаи Ташкилоти Конференсияи Исломи оид ба масъалаҳои таълим, фан ва маданият — АЙСЭСКО, Пойтахти маданияти ислом эълон шудани Тошканд, дар миқёси байналхалқӣ ҷашн гирифта шудани санаҳои таърихии шаҳрҳои қадимаи мо чун Самарқанд, Бухоро, Хева, Қарши, Шаҳрисабз, Тирмиз, Тошканд, Марғилон эътирофи саҳми халқи мо ба равнақи арзишҳои умумибашарӣ гардид.

Мероси бузурги маданӣ, қудрати маънавӣ, иродаи мустақами халқи мо, натиҷаи ҳамеша ба арзишҳои миллий ва умумибашарӣ таъя карда зистани он мебошад.

Яке аз сабабҳои дар давоми таърихи чандинҳазорсолаи мо ҷой надоштани миллатчиғи, нописандии дигарон, низоъҳои динӣ ва миллий, дар он аст, ки мо фақат ба арзишҳои миллий маҳдуд нашуда, ҳамеша аз арзишҳои умумибашарӣ гизо мегирифтем, фазилатҳои инсонпарварӣ ва таҳаммули халқу диёри мо аз авлод ба авлод мерос аст.

¹«Oʻrta asrlar Sharq allomalari va mutafakkirlarining tarixiy merosi, uning zamonaviy sivilizatsiya rivojidadagi roli va ahamiyati. —T.: нашриёти «Oʻzbekiston», соли 2014, саҳ. 16.

Қувваю қудрати ғояи миллии мо дар он аст, ки он аз арзишҳои миллии ва умумибашари ғизо гирифта, ривоҷи муштараки онҳоро дар назар дорад. Дар айни вақт, онҳоро дар асоси мафҳум ва тамоилҳои асосии худ Ҷамоҳанг намуда, ба мақсадҳои умумии халқи мо хизмат мекунонад.

Савол ва сунорӣ:

1. Арзишҳои миллии гуфта чиро мефаҳмед?
2. Ҷояи миллии мо аз кадом арзишҳои миллии мо ғизо мегирад?
3. Ҷояи миллии мо аз кадом арзишҳои умумибашари ғизо мегирад?
4. Ҷояи асосии арзишҳои умумибашари чист?
5. Кадом фазилатҳои ба худ хоси халқи моро медед, ки ба бузургдошти инсонпарварии нигаронда шудаанд?
6. Кадом мақоли халқи дар таъа ба арзишҳои умумибашари зистанро инъикос намудааст?
7. Ба хотираи аҷдоди бузурги мо дар кадом мамлакатҳои хориҷӣ ҳайкалҳо гузошта шудаанд?
8. Шумо китобҳои кадом нависандаи хориҷиро бо шавқ мехонед?
9. Аз варзишгарони хориҷӣ кихоро медед?
10. Кадом арзиши миллии моро дӯст медед?

МОДЕЛИ ЎЗБЕКИИ ТАРАҚҚИЁТ ВА АҲАМИЯТИ ОН

Донишомӯзи азиз, Шумо аз фанни таърих медонед, ҳар кадом мамлакати ҷаҳон, ки ба озодӣ ва истиқлолият ноил шудааст, барои соҳиб шудан ба ҷойи муносиб дар қатори давлатҳои ривожёфта, роҳи ба худ хоси эҳёро тай мекунад. Ин роҳ, одатан роҳи эҳёи милли ё роҳи тараққиёти ҳамон давлат номида мешавад. Баъди ба истиқлолияти давлатӣ ноил шудани Ўзбекистон ҳам, дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёт ба амал баровардани эҳё ва ҷараёни ислоҳотҳо ба зарурати ҳассос табдил ёфт. Чунки дар давраи сохти кӯҳнаи советӣ ҳамаи соҳаҳо яктарафа, яъне фақат мувофиқи манфиатҳои собиқ СССР, ки «империяи сурх» номида мешуд, ривож меёфт. Масалан, вазифаи иқтисодиёти диёри мо аз расонида додани ашёи хом барои собиқ марказ иборат буд. Ашёи хом бошад, нисбат ба маҳсулоти тайёр якчанд баробар арзон аст. Ашёи хомро арзон расонида дода, маҳсулоти аз он тайёршударо ба ивази нархи якчанд баробар қимат, боз хароҷоти роҳ, расмиятчиғҳои гуногун харида гирифтани, иқтисодиёти миллии моро заиф гардонида, ба аҳволи ночор гузошта буд.

Дар соҳаи маънавият бошад, забон, дин, адабиёт ва санъати мо, алломаҳои бузурги мо, асарҳои бебаҳои онҳо таҳқир карда шуда, ба омӯхтан, ривож додани онҳо роҳ дода намешуд. Дар замири ин амал, сиёсати халқи моро аз эҷодкорӣ, эҳсоси офаридгорӣ бегона нишон дода, ба шуури одамон фикри сохта ва ғаразноки гӯё таърихи миллии надоштани моро талқин намуда, моро ба мутеъгӣ табдил додан мехобид.

Барои тамоман барҳам додани чунин ҳолати андӯҳгин, бедор кардани ҳисси бунёдкорӣ, эҷодкории халқи мо, ба соҳиби аслии тақдир, ҳаёти худ табдил додани он, роҳи нави тараққиёт тақозо карда мешуд. Ин роҳ самтҳои умумии ислоҳ намудани тамоми соҳаҳои ҳаётро бо назардошти манфиатҳои халқ, Ватани мо, муайян карданаш лозим буд. Президенти

дент Ислом Каримов, дар ҳоли чуқур таҳлил кардани ин масъалаҳои хеле муҳим, дар солҳои аввали истиқлолият, тамоилҳои ислоҳ кардани ҳаёти ҷамъиятро кор карда баромад. Ин тамоилҳо ба сифати роҳи стратегияи пурра тағйир додани ҳамаи соҳаҳои ҳаёти кишвари мо ва бунёди ҷамъияти нав худро собит кард ва бо номи «Моделҳои ўзбекии тараққиёт» дар тамоми ҷаҳон эътироф гардид.

Роҳи стратегӣ — мақсади умумии ба муддати дароз пешбинишударо ифода мекунад.

Роҳи стратегияи Ўзбекистон, роҳи мустақили тараққиёт мебошад, ки мақсади он бунёди давлати демократии ҳуқуқӣ ва ҷамъияти шахрвандии ба иқтисодиёти бозоргонӣ асосёфта аст.

Ин роҳ модели тараққиёт аст, ки гузаришро аз сохти кўҳна ба сохти мутлақо нави демократӣ таъмин мекунад.

Яке аз муҳимтарин хусусиятҳои ин модел аз он иборат аст, ки он ба тарзи инқилобӣ не, балки бо роҳи тадриҷӣ ривоч ёфтагиро дар назар дорад. Ривоч ёфтани тадриҷӣ, ин яъне ба сўйи мақсад, қадам ба қадам, зина ба зина рафтагиро мефаҳмонад.

Ҳаминро донед, ки якҷанд усулҳои бо роҳи инқилобӣ ба амал баровардани ислоҳотҳо мавҷуд аст. Яке аз онҳо «терапияи шокӣ» номида мешавад.

Кўшиши якбора тағйир додани усулҳои тўли солҳо ташаккулёфтаи идоракунӣ дар ҷамъият, тартиботи ҳаёти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, ҷаҳонбинии одамон, ҷорӣ намудани муносибатҳои нав ба зудӣ мазмуни асосии «терапияи шокӣ» мебошад. Аз сабаби он, ки ба давои ҷароҳати кўҳна якбора даъво мекунад, ин роҳро «шок» меноманд.

Ин роҳ ба мамлакати мо умуман мувофиқ намеомад. Онро Президенти мо Ислом Каримов чунин шарҳ медиҳад:

«Агар мо баъди ноил шудан ба истиқлолият роҳи ривоччи зина ба зина не, роҳи ҷаҳиши инқилобии «терапияи шокӣ»-ро интихоб кунем, дар душвортарин вазъиятҳо ак-

сарияти аҳолии мо ба кадом аҳвол гирифта мешуд? Бе ҳеч шубҳа, дар тўфони тағйиротҳои шиддатнок, ки ба тарзи стихиявӣ рӯй меоданд, шароити моддии зиндагонии одамон бошидат бад шуда, тамоман аз роҳ баромадани тарзи ҳаёт, арзишҳои ахлоқӣ, қиёфаи милли-маънавии онҳо ҳеч гап набуд. Хуллас, чунин сиёсати яктарафа мумкин буд ба оқибатҳои пешбининашуда, талафоти калон оварда расонад, ки чояшро дар садсолаҳо ҳам пур карда намешуд»¹.

Бинобар бештар аз нисфи аҳолиро ташкил намудани ба-чаҳо, инсонҳои ба ҳимояи иҷтимоӣ мўҳтоҷ, ба ҳар гуна навигарӣ зина ба зина, бо тамкин рафтани тақозо намудани арзишҳои миллии мо, роҳи инқилобии «терапияи шоки» роҳи номақбул буд. Мазмуни асосии роҳи ривожёбии мо, ки дар ҳақон чун модели ўзбекии тараққиёт эътироф шуд, ислоҳи ҷамъиятро зина ба зина, ба тарзи эволюсионӣ пешбинӣ мекунад. Панҷ тамоили ислоҳи ҷамъият, ки Президент Ислоҳ Каримов асоснок кардааст, асоси ин модел мебошанд.

 «Тамоилҳои асосии ин модел — яъне, аз сиёсат ҳолӣ будани иқтисод, сарислоҳотгар будани давлат, устувории қонун, сиёсати пурзўри иҷтимоӣ, тадриҷан ба амал баровардани ислоҳотҳо ба ҳамаи мо хуб аён аст»², — таъкид мекунад сарвари диёри мо.

 Аз сиёсат ҳолӣ будани иқтисодиёт, дар асоси қонуниятҳои худ ривож ёфтани иқтисодиётро, ба мақсадҳои гуногуни сиёсӣ побанд накардани онро мефаҳмонад.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 106.

² Ҳамон манбаъ, саҳ. 103.

То ба истиқлолият ноил шудани мо, мафкураи ҳукмрони совети ба ривочёбии иқтисодиёт ҳалал мерасонд. Яъне, он бо афкори сиёсии «мулки хусуси зараровар аст», «муносибатҳои бозаргонӣ мумкин нест», «бояд мулкдорҳо набошанд», озодона меҳнат карда, соҳиби мулк шуда, бо фаъолияти тадбиркорӣ машғул шудани одамонро манъ карда буд. Дар натиҷа, сиёсат аз болои иқтисодиёт ҳукмрон шуда буд. Дар бар-

ҳам додани ин ҳолат, ба муносибатҳои бозаргонӣ гузаронидани иқтисодиёт, тамоил дар бораи аз сиёсат ҳоли намудани иқтисод аҳамияти муҳим касб кард.

Вақти гузариш аз сохти кӯҳна ба ҷамъияти нав, гайр аз давлат дигар қувваи пурқудрати муттаҳид намешавад, ки тавонад ҷамъиятро аз паси худ барад.

Дар ин вақт, партияҳои сиёсӣ, ташкилотҳои ғайридавлатӣ ҳанӯз пурра ташаккул намеёбанд. Аз ин рӯ, давлат масъулияти ислоҳотҳоро ба зиммаи худ мегирад. Дар навбати худ, дар ҷилавгирӣ намудани тарафдорони сохти кӯҳна, ки ба бунёди ҷамъияти нав муқобилият нишон медиҳанд, дастгирӣ намудани сохторҳои навташаккули бозорӣ, муҳимаш, дар пайдарпай гузаронидани ислоҳотҳо роли калон мебозад.

Тамоили устувориҳои қонун баробарии ҳамаро дар назди қонун, дар ҳамин асос мустаҳкам кардани асосҳои ҳуқуқии ҷамъияти навро дар назар дорад.

Дар диёри мо, дар амали намудани ислоҳотҳо қонунҳои нав ба нав қабул шуда, пойдевори мустаҳками ҳуқуқӣ офарида мешавад ва иҷрои онҳо таъмин мешавад. Тамоили устувориҳои қонун дар баланд бардоштани шуур ва тафаккури аъзоҳои ҷамъияти мо ҳам аҳамияти муҳим касб мекунад.

! Дар чараёни бунёди ҷамъияти нав дар мамлакати мо, пеш бурдани сиёсати пурзӯри иҷтимоӣ, аз тарафи давлат дастгирӣ намудани оилаҳои камбизоаст ва ҷавон, пешгирии ҳолати аз ҳад зиёд бой шуда рафтани ва аз ҳад зиёд қашшоқ шудани аҳолиро дар назар дорад.

Дар солҳои истиқлолият, дар диёри мо низоми ҷимояи пурзӯри иҷтимоӣ ташаккул ёфт. Шумо шояд дар бораи аз тарафи маҳалла расонидани кӯмак ба пиронсолон ва маъюбон, одамони мӯҳтоҷ, аз тарафи давлат дода шудани нафақа, ба ҷавонон ҷудо карда шудани кредитҳои имтиёзнок, дар донишгоҳҳо додани стипендияҳоро ба донишҷӯён, шундаед. Ҳамаи ин, намунаи ҷимояи иҷтимоӣ аст.

Дар бораи тамоили панҷум, ки асоси модели ўзбекиро муайян мекунад — тадриҷан, зина ба зина ба амал баровардани ислоҳотҳо ва аҳамияти он, дар боло гуфта гузаштем.

Дар қатори ин тамоилҳо қоидаҳои «Хонаи нав насохта, кўҳнаашро вайрон накунед!», «Ислоҳот на барои ислоҳот, аввало барои инсон, ҳаёти фаровони вай бояд хизмат кунад», «Аз давлати пурзўр ба сўйи ҷамъияти пурзўр» ҳам, дар модели ўзбеки мавқеи муҳим ишғол мекунанд. Ин модел бинобар ба анъанаҳои давлатдории миллӣ, арзиш ва тарзи зист, инчунин, ба таҷрибаи давлатҳои пешқадами ҷаҳон оид ба ислоҳи ҷамъият асос ёфтаниш, дар озмоишҳои ҳаёт худро собит намуд. Дар чараёни аз сохти кўҳнаи маъмури-фармонфармой ба ҷамъияти озоди демократии муносибатҳои бозаргонӣ ҳукмрон гузаштани Ўзбекистон, мавқеи муносиби худро дар арсаи ҷаҳон пайдо кардани диёри мо аҳамияти ин модел беқиёс шуд. Маҳз ба туфайли ҳамин

модел, мо дар давраи мураккаби гузариш ба талафоти зиёдатӣ роҳ надодем, халқро аз ҷиҳати иҷтимоӣ ҳимоя карда, дар роҳи ривочи мустақилона ба комёбиҳо ва марраҳои калон ноил гаштем.

Чун хулоса гуфтан мумкин аст, ки модели ўзбекӣ роҳи ба худ хоси ислоҳ намудани ҳаёти ҷамъият буда, Ватани мо дар ҳоли асос ёфтани ба ин тамоилҳо батадриҷ ривоч меёбад.

Савол ва суноришҳо:

1. Роҳ ва модели тараққиёт гуфта чиро меноманд?
2. Модели ўзбекӣ аз тарафи кӣ қор карда баромада шудааст?
3. Роҳи стратегии Ватани мо ба кадом мақсад нигаронида шудааст?
4. «Терапияи шоки» гуфта чиро мефаҳмед?
5. Маънову мазмуни асосии модели ўзбекӣ аз ҷиҳати иборат аст?
6. Панҷ тамоили модели ўзбекиро номбар кунед.
7. Боз кадом тамоилҳоро медонед, ки дар модели ўзбекӣ мавқеи муҳим доранд?
8. Дар бораи роли модели ўзбекӣ дар дастовардҳои мамлақати мо дар солҳои истиқлолият нақл кунед.

КОРИ НАЗОРАТЇ

Супориши: Дар мавзӯи «**Авлоди баркамол — таҷягоҳҳои халқу диёр**» реферат тайёр кунед.

Дар ҷараёни тайёр кардани реферат ба масъалаҳои зерин эътибори алоҳида диҳед:

- корҳои, ки дар боби ба воя расондани авлоди баркамол дар мамлақати мо ба амал бароварда мешаванд;
- фикрҳои Президенти мо дар бораи насли баркамол;
- ҳаракатҳои, ки имрӯзҳо барои соҳиб шудан ба қалб ва шуури одамон, хусусан, ҷавонон нигаронида шудаанд;
- роҳ ва усулҳои ташаккули иммунитетӣ мафкуравӣ дар ҷавонон;
- бо муҳаббат ва садоқат ба Ватан зистан;
- ҳамоҳангии арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ;
- дар асоси қоидаи «Ислоҳот на барои ислоҳот, аввало барои инсон, ҳаёти фаровони вай бояд хизмат кунад»-и модели ўзбекии тараққиёт муайян карда шудани мақсади асосии тамоми ислоҳот ва тағйиротҳо, манфиатҳои инсон;
- комёбиҳои азими мамлақати мо дар асоси модели ўзбекии тараққиёт.

СӢӢӢӢ ДАР БОРАИ ИСЛОӢОТӢОИ ИМРӢӢӢ

(Машғулияти амалӣ)

Донишомӯзи азиз, чуноне мушоҳида кардед, дар ҷабҳаҳои гуногуни ҳаёти халқи мо, соҳаҳои ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ-мадании республикаи мо, тағйиротҳои гуногун, навигарии эҷобӣ ба таври мунтазам содир мешаванд. Дар воситаҳои ахбори умум бошад, яке аз калимаҳои, ки аз ҳама бисёр истифода мешавад, калимаи «ислоҳот» ба ҳисоб меравад. Хӯш, байни ин ду ҳодиса чӣ хел вобастагӣ ҳаст?

Медонед, ки баъди ба истиқлолият ноил шудани мо, ба низоми идоракунии сиёсӣ, иқтисодӣ, мафкуравии соҳти кӯҳна хотима гузошта шуд. Хусусан, усулҳои мутлақо нав, демократии идоракунии давлат ҷорӣ шуд. Побандии иқтисодӣ ба сиёсат барҳам хӯрд. Дар диёри мо, шаъни инсон, ҳуқуқ ва озодиҳои он олитарин арзиш эълон шуд. Дар худшиносии халқ, бо таърих мусаллаҳ намудани он, бедор кардани хотираи таърихӣ корҳои азими маърифӣ амалӣ шуданд. Дар асоси ин тағйиротҳо, ислоҳотҳои меистанд, ки бо сарвари Президенти мо Ислам Каримов амалӣ шуда, мақсади он барпо намудани Ватани соҳибхитӣ ва обод, ҳаёти озод ва фаровон аст.

Ислоҳот — шакли ҷамъи калимаи арабии «ислоҳ» буда, маъноҳои тағйир додан, нав кардан, беҳтар намуданро мефаҳмонад.

Аз маънои луғавии калима фаҳмида мешавад, ки истиқлолияти миллии соли 1991 ноил шудаи мо, ба халқ имкони нав кардан, беҳтар намудан, тағйир додани ҳаёти худро дод. Чуноне, ки дар дарсҳои гузашта гуфта гузаштем, дар фарқ аз дигар собиқ республикаҳои шӯравӣ, дар мамлакати мо ин тағйиротҳо зина ба зина пеш бурда шуданд. Чунки Президенти мо аз рӯйи мақоли пурмаънои халқ «Хонаи нав насох-

та, кўҳнаашро вайрон наку-нед!» тамоили мувофиқи талаби ҳаёт ва давр ба амал баровардани ҳар як ислоҳотро ба миён гузошт. Дар ҳақиқат, одаме, ки ақлаш расо, фақат имрӯзро не, балки пагоҳро ҳам фикр карда кор мебарад, иморати нав сохта истода, то замони барои истифода шоям шудани он, ба вайрон намудани хонае, ки барояш сарпаноҳ аст, шитоб намекунад. Охир, хонаи нав дар як рӯз, дар як моҳ бунёд намешавад-ку. Барои он, ки ин иморат барои солҳои дароз пешбинӣ шуда, равшан ва фарох, бо ҳар гуна қулайҳо бунёд шавад, вақти муайян талаб карда мешавад. Гузашта аз ин, мумкин хонае, ки кайҳо ким-кӣ бунёд кардааст, ба тамоми талабҳои ҳаётии имрӯзаи мо ҷавоб дода натавонад.

 Яъне, ислоҳотҳое, ки ба амал бароварда мешаванд, пеш аз ҳама, табиат, ҷаҳонбинӣ, эҳтиёҷҳои халқи моро бояд ба инобат гирад.

Пас, ислоҳотҳое, ки дар диёри мо ба амал бароварда мешаванд, дар навбати аввал, бо он ҷолиб аст, ки ба манфиати шаҳрвандони сокини ин Ватан, орзуву умедҳои онҳо саҳт вобаста мебошанд. Ин фикри худро танҳо бо шарҳи мазмун ва моҳияти ислоҳотҳое, ки дар соҳаи таълиму тарбия ҷорӣ карда мешаванд, фаҳмонидан мумкин аст.

Хуб медонед, ки қисми зиёди аҳолии Ўзбекистонро — бештар аз 60 фоизи онро ҷавонон, хусусан, наврасон ташкил медиҳанд. Агар ба саҳифаҳои охири ин китоб назар андозед, дар бораи адади наشري он маълумот мегиред. Ҳамаи китобҳои дарсӣ ҳамин қадар ҷоп мешаванд. Ин рақамҳо наشري китоби мазкурро танҳо ба забони тоҷикӣ ифода мекунанд. Агар ба ин теъдоди китобҳоро ба дигар забонҳо ҳам зам кунед, хусусан, ба забони ўзбекӣ, қариб ним миллион

донишомӯз мешавад. Пас, ҳар сол мактабҳои Ўзбекистонро ҳамин қадар ҷавонон хатм мекунанд.

Давраи шўравӣ муддати таҳсил дар «мактаби миёна» 10 сол буда, ҳамаи бачаҳо онро тамоm мекарданд. Аз онҳо 5–7 фоиз дар донишгоҳҳои олии таҳсилро давом медоданд, боқӣ садҳо ҳазор ҷавонон ҷи қор қарданро надониста, сафи беқоронро пур мекарданд. Чунки онҳо соҳиби ягон як ҳунаро ё ягон касб набуданд.

Ислоҳотҳои таълим, ки дар Ўзбекистон бо таъаббуси сарвари диёри мо амалӣ мешавад, аввало, бо барҳам додани чунин камбудии ҷиддӣ аҳамиятнок аст.

Гап дар сари он, ки дар давоми таҳсили нўҳсола дар мактаби таълими миёнаи умумӣ шавқ, хониш, истеъдоди ҳар як бача ҳам барои падару модар, ҳам барои омўзгорон албатта, маълум мешавад. Яъне, агар як бача ба соҳаи фанни муайян бештар шавқ дошта бошад, бачаи дигар аз ҳурди бештар ба ин ё он ҳунаро майл зоҳир мекунад. Ҳаминро ба инобат гирифта, дар Ўзбекистон барои ҷавононе, ки ояндаи худро ба илму фан бахшиданианд, литсейҳои академии ба фанҳои гуногун ихтисосонидашуда, барои ҳамсолони ҳунаромӯзи онҳо бошад, садҳо коллеҷҳои касбиву ҳунари қори қарда шуд. Муҳимаш он, ки дар коллеҷҳои мазкур ҷавонон имкон пайдо мекунанд, дар давоми се сол якто не, якчанд касбҳоро хуб омўзанд. Ин маънои онро дорад, ки ҷавонони хатмкунандаи коллеҷҳо имкон меёбанд, аз рӯйи касби омўхтаи худ қор қарда, ҳаёти моддии худро ташкил намуда, дар оянда оила сохта, фаровонии онро таъмин намоянд.

Ба монанди ҳамин, ислоҳотҳое, ки дар тамоми дигар соҳаҳо ҳам ба амал бароварда мешаванд, ба манфиати халқи

мо хизмат мекунад, дар роҳи ба қатори давлатҳои пешқадами ҷаҳон баровардани мамлакати мо роли муҳими таърихӣ мебозанд.

Дар боло, мухтасар дар бораи фақат як соҳаи ислоҳотҳо сухан рондем, ки дар миқёси мамлакати мо ба амал бароварда мешаванд. Дар давоми машғулияти амалӣ бо роҳбарии устод метавонед дар бораи ислоҳотҳои дигар соҳаҳо ҳам, ки барои аксарияти ҳамсинфон шавқовар аст, сӯҳбати маърифӣ ташкил намоед. Ба назари мо, зимни он ба масъалаҳои зерин эътибор додан ба мақсад мувофиқ мешуд:

- аҳамияти ин соҳаи ислоҳот дар ҳаёти мамлакат ва халқ;
- аҳволи ин соҳа то истиқлолият;
- зина ба зина ташкил карда шудани ислоҳот дар ин соҳа;
- таъсири ислоҳот ба ривоҷи мамлакат, баланд бардоштани сатҳи фаровонии тарзи зиндагии инсонҳо;
- саҳме, ки ҷавонон метавонанд ба гузаронидан, таъмини муваффақияти ислоҳот гузоранд ва дигар масъалаҳо.

ТАКЯГОҶҶОИ МУСТАҶКАМИ МАЪНАВИЯТ

ҚАЛЪАИ МАЪНАВИЯТ

Донишомӯзи азиз, дар ташаккул, дар ёфтани мавқеи ҳаётӣ, сазовори эҳтироми халқу диёр шудани инсон муҳити оилае, ки дар он ба воя расидааст, роли ҳалқунанда мебозад. Зеро оила маконест, ки дар он шахси давомдиҳандаи ҳаёт ташаккул меёбад, маданият, урфу одатҳои миллий, арзишҳои ахлоқӣ нигоҳ дошта мешавад ва ривоч меёбад. Ҳар як оила аҳл ва яқдил бошад, пас, ҷамъият ҳам осуда ва ҳамҷиҳат шуда, дар диёр осойштагӣ ва барқарорӣ ҳукм меронад. Аз ин рӯ, беҳуда нест, ки оиларо намуди хурди ҷамъият меноманд. Чун дар ҷамъият, дар оила ҳам сарвар, инчунин, аъзоҳое ҳастанд, ки бо роҳнишондоди вай корхоро ба иҷро мерасонанд.

Агар аз раҳбари доно, тадбиркор, дурандеш идора кардани тараққиёти ҷамъият талаб карда шавад, сарварони оила ҳам ба осойиштагӣ, фаровонӣ, камали фарзандон ҳамин қадар масъул мебошанд.

Оила ба тарбияи инсон асос мегузорад. Он мактаби ҳаёт аст, ки тамоми ҷиҳат ва фазилатҳои бачаро ташаккул медиҳад. Президенти мо дар китоби «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch», дар тарбияи авлоди баркамол роли қалон бозидани муҳити оиларо ба инобат гирифта, ба масъалаи мазкур диққати ҳамдиёрони моро алоҳида ҷалб мекунад:

«Барои ба хатогӣ роҳ надодан, дар масъалаи тарбияи оилавӣ, аввало иқлими маънавии ҳар як хонадонро дар асоси эҳтироми тарафайн, ахлоқу одоб, муносибатҳои инсонӣ ба роҳ мондан айни муддао мешуд»¹.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 55.

Диққати Шуморо ба ибораи «иқлими маънавӣ дар оила» аз асари сарвари диёри мо алоҳида ҷалб карданием. Чунки ин ибора муҳитеро мефаҳмонад, ки дар ташаккули дурусти руҳият, қалби инсон роли ниҳоят муҳим мебозад. Чӣ гуна будани ин иқлим чӣ гуна одам шуда ба воя расидани наслҳои ҷавон, пас, соҳибони фардори муқаррар менамояд. Агар дар муқоиса бо иқлими табиат гуфтани бошем, агар хунуки дар иқлими оила ба навниҳолони оғӯши он имкони нумӯи надиҳад, чангу губор чашми аъзоёни оиларо хира карда, озод нафас гирифтани онҳоро маҳдуд менамояд. Ва баръакс, мӯътадилӣ, равшани, ҳавои хуш дар ин иқлим, аз кӯдаки дирӯз ба дунё омадаи ин оила сар карда то пиронсолон — гарави ҳаёти хушу хуррам мешавад.

Акнун ба масъалаи дар асоси эҳтироми тарафайн, ахлоқи одоб, муносибатҳои инсонӣ ба роҳ мондани иқлими оила истода гузарем. Медонем, ки асоси солимии оила аз ба ҳам муносиб будани ҷавон ва духтар оғоз меёбад. Саломатӣ, наслу насаб, ҷаҳонбинӣ, ба ҳам мувофиқ будани фаҳмишҳои ахлоқии падару модари оянда, тайёрии ҳаматарафаи онҳо ба зиндагии яққоя, дар мустақамии оила, ҳаёти осойиштаву фаровон, тарбияи фарзанд аҳамияти муҳим касб мекунанд.

Беҳуда нест, ки соҳибқирон Амир Темур ба хонадор кардани писар аз интихоби арӯс то тарбияи фарзандҳо шахсан худаш эътибори ҷиддӣ меод.

Чунки қудрати ҳар қадам давлат — бо бисёрии фарзандони солимфикр, доно, ки барои тақдири халқ ва Ватан тайёранд ҷони худро қурбон кунанд, чен карда мешавад. Гузашта аз ин, дар халқҳои Шарқ, ки мо ба он мансубем, нигоҳ доштани шаън ва обрӯи оила, аз таҷовузҳо ҳимоя кардани

он барои ҳар як аъзои оила, ҳам қарз, ҳам фарз ба ҳисоб меравад. Оила — даргоҳи муқаддас, дар замири ин фикр, ҳамин маъноҳои муқаддасиро таъмин кардан, ба шаъни оила гард нашинондан меҳобад.

Шумо ҳам аз ҳозир дониста гиред, оилае, ки дар заминаи розигӣ, эҳтиром ва муҳаббати ҷавон ва духтар сохта мешавад, мустаҳкам мемонад. Бахти фарзанде ҳам, ки дар асоси чунин никоҳ ба дунё омадааст, барқарор мебошад.

Фарзанд — орзуи умеди оила, насли нав, ки риштаҳои меҳри байни зану шавҳарро қавитар мебандад. Мазмун, талху ширинии зиндагӣ бо фарзандҳо ҳам вобаста аст.

Мақолҳои зиёди халқи моро аз қабилӣ «Хонаи кӯдакдор — бозор, хонаи бе кӯдак — мазор», «Бачадорҳо сар шаванд, бебачаҳо ашк шаванд», «Бача — тарҷумони зану шавҳар аст» меваи таҷрибаҳои ҳаётии ҳазорсолаҳо гӯем, асло хато нахоҳад шуд.

Муҳити маънавии солим, хушмуомилагӣ байни зану шавҳар, аъзоёни оила гавари беҳавотир, солим таваллуд шудани кӯдак мебошад. Назар ба фикри шифокору, руҳияи зани ҳомиладор бояд хуш, асабҳояш ором, таомҳои истеъмолшаванда барои организми кӯдак фоиданок бошад. Шояд пай бурда бошад, ки ин гуфтаҳо ба Шумо ҳам дахл дорад. Чунки дар оилае, ки Шумо зиндагӣ мекунед, камаш як арӯс ҳаст, дуруст-ми? Шояд хуб ҳис кунед, ки ба сифати узви нави оилаи Шумо, ба муҳити ин оила омӯхта шудани вай кори осон нест. Ҳамин тавр, ки бошад, Шумо ҳам метавонед ва вазифадоред, ки ба арӯси нав ҳаматарафа дасти ёри расонед. Хусусан, дар замоне, ки ў дар арафаи таваллуди ҷияни оянд-

даи Шумо қарор дошта бошад, кўмаки Шумо дар чунин пайт хеле саривақти мешавад. Масалан, агар қомашўйи кардани бошад, дар сатил обашро оварда диҳед, қисми норўфтаи ҳавлиро рўбед, каме бошад ҳам кори ўро аз дасташ гиред, дили ў чӣ андоза бардошта мешавад!

Агар донед, занҳои ҳомиладор меҳоҳанд таомҳои камёбу дилкаш хўранд. Шояд он ғўраи шохи дарахт бошад ё ягон чизи намакӣ ва ё ягон себи турш. Агар он чизҳоеро, ки вай аз шарм ба касе гуфта наметавонад, сари вақт муҳайё кунед, чӣ қадар савоб аст.

Сарвари диёри мо соли 2014-ро «Соли кўдаки солим» эълон карда, барои модарон эътибор аз ҳар чиз муҳим буданашро бо чунин суханон ифода карда буд:

«Таваллуди кўдаки солим, пеш аз ҳама, ба саломатии модар вобаста. Модаршаванда дилбандашро, ки неъматии илоҳӣ аст, тўли нўҳ моҳ дар оғўши худ эҳтиёт карда, ба дунёи равшан мебиёрад. Дар ин чараён зан чӣ хел рўзҳоро, кадом ҳолати руҳиро аз сар гузаронад, албатта, ба воситаи вучуди худ ба ҳомила таъсир мекунад.

Гиромидошти зан, аз корҳои вазнин озод кардан, аз касалиҳо эмин доштан — қарзи мард, тамоми чамъият мебошад»¹.

Афсўс, ки беэҳтиромӣ нисбати ҳамдигар, байни зану шавҳар, хушдоману арўс ва дигарон, ки дар баъзе оилаҳо дучор меоянд, ба қойи эҳтиёт намудани зани ҳомиладор, ўро ба меҳнати вазнин маҷбур кардан, боиси касалманд таваллуд шудани кўдак мешаванд. Агар бо роҳи ирсӣ гузаштани хусусиятҳои неку бади волидайнро ба фарзанд ба инобат гирем, оқибатҳои вазнини ин ҳолатро тасаввур кардан га-

¹ Аз Маърузаи Президент Ислоҳ Каримов дар маросими ботантана, бахшида ба 21-солагии рўзи қабули Конституцияи Республикаи Ўзбекистон. Рўзномаи «Овози тоҷик», соли 2013, 7-уми декабр.

рон аст. Чунки дар кўдак дар батни модар эҳсосоти гуногун ташаккул меёбад.

Дар ин замина мулоҳизаҳои шоира, воизи бомаҳорат Турсуноӣ Содиқова намунаи ибратанд, ки дар китоби вай «Розигӣ ҷуста» оварда шудаанд:

«Зан агар ба Шумо нафорад ҳам, дегатонро ҷўшонда, чарогатонро равшан мекунад, аз оташи Шумо даромада аз хокистаратон мебарояд. Давраи ҳомила ҳам қарор надорад.

Кўдаки вай ба дилу ҷигараш часпида, тамоми мағзи бағали вайро макида истад ҳам, пойҳояш варамида, миёнаш қанда шавам гўяд ҳам, дароз кашада хоб намеравад, хизмати рўзгор, хизмати Шуморо мекунад! Ба фикри Шумо ўро эҳтиром накунем, пас боз кӣ сазовори эҳтиром аст?!

«Чашмаш рўшан шуд» гуфта, зани таваллудкардари мегўянд. Дар ҷараёни таваллуди фарзанд, зан қабри торикро дида бозмегардад, аз пули «ё ҳаёт ё мамот» мегузарад. Дар ҳоле, ки устухонҳояш шараққос мезананд, чашмонаш аз косахонааш қариб мебароянд, бечора зан «духтурҷон, ҳар чӣ кунед, лекин фарзандамро зинда гиред!» гўён фарёд мезанад. Намепурсад, ки ба ҳудаш чӣ хоҳад шуд. Акнун гўед, бародар, агар ўро эҳтиром накунем, пас боз кӣ сазовори эҳтиром аст?»

Донишомўзи азиз, шояд пай бурда бошед, ки ин иқтибосро беҳуда наовардем. Зеро, Шумо ҳам, додари бародар ва хоҳаронатон ҳам ба ҳамин тарз ба дунё омадаед. Ҷияни ояндаи Шумо ҳам ба дарду заҳмати модар чашм ба олам мекушояд. Муътабарӣ, муқаддасии Зан-Модар ҳам аз ҳамин ҷо аст.

Ҳамин тавр ки бошад, ҳамеша дастгирии ин зоти бузург қарзи инсонии ҳар яки мо аст ва ҳамин қарзро бояд ҳамеша дар хотир дошта бошед!

Аҷдоди мо панд додаанд, ки тарбияи кўдакро пеш аз таваллуд оғоз кардан зарур. Шумо ин ривоятро шояд чандин бор шунида бошед.

Марде кўдаки навзоди худро назди ҳақими донишманде оварда пурсидааст: «Устоз, тарбияи бачаро кай оғоз кунам?» Донишманд пурсидааст: «Фарзанди Шумо кай таваллуд шудааст?» Мард ҷавоб додааст: «Ду моҳ шуд, тақсир». Донишманд: «Афсӯс, хеле дер шудааст, тарбияи фарзандро аз батни модар оғоз кардан лозим буд».

Чуноне, ки дар боло таъкид намудем, иқлими солими маънавий дар оила, айнан ҳамин тарбияро дар худ мучассам мекунад.

Дар оилаҳо маросим, расму русумҳое мавҷуданд, ки ба таваллуди кўдак вобаста буда, бо ниятҳои нек ба иҷро мерасанд. Аз ҷумла, дар гузаронидани тантанаҳои оилавии аз қабилани номи муносиб додан ба кўдак, бори якум оббозии доштани вай, гаҳворабандон, мӯйисартарошон, нохун гирифтани, дандонбарорӣ, яксолагии, хатнаи писарбачаҳо, ҷашни мучали якум маъноҳои рамзӣ ҳаст. Ин гуна маросим, расму русумҳо ба шодии бача ва атрофиёни вай шодӣ зам мекунад, ба камолоти маънавии фарзанд, дарки ба кадом миллат мансуб будани вай таъсири мусбӣ мерасонад.

Алла барои халқҳои Шарқ аз қадим суруди муҳими тарбиявӣ ва таъсири рӯҳӣ дошта ба ҳисоб меравад.

Дар қалби бачае, ки аз аллаи модар бебаҳра мондааст, ташаккули ҳисси меҳру муҳаббат нисбати волидайн ва Ватан хеле душвор аст.

Алла гуфтан, асосан хусусияти барои модарон хос буда, модар тавассути алла тамоми меҳру муҳаббат, орзуву умед, ҳарорати қалби худро ба қалби фарзанд ҷой медиҳад. Дар кўдаке, ки алла шунида ба воя расидааст, нисбат ба волидайн муҳаббат ва эҳтироми хос ташаккул меёбад.

Дар бораи таъсири тарбияе, ки кӯдак дар оила мегирад, ба характери минбаъдаи вай ва ҳатто тақдири ӯ мулоҳиза ронда, сарвари диёри мо таъкид мекунад:

«Таассуф, ки баъзе падару модарон ба шавқ ва ҷидду ҷаҳди фарзанди худ, ба тағйиротҳое, ки ҳар рӯз дар шуур ва тафаккури ӯ рӯй дода, дар чашмонаш саволҳои нав ба нав пайдо мешаванд, аҳамият намедиҳанд. Илова бар ин, агар падар дар оила мавқеи худро надонад, ба ҷойи ба фарзандон дар боби ахлоқу одоб намуна шудан, дағал муомила кунад, ин ҳолат, табиист, ки ба ташаккули олами маънавии кӯдак таъсири манфӣ мерасонад, вақт расад, дар характери вай ба сифати як одати хунуки барои номи инсон нолоиқ намоён мешавад»¹.

Ба характери бача ҷанҷоли байниҳамдигарии падару модар, муносибати нописандонаи онҳо ба оила, ҷамъият, муҳити атроф, дурӯғгӯӣ, беқатъиятӣ, парокандагӣ дар либоспӯши ва рӯзгордори, корбзорӣ ба зуди таъсири манфии худро мерасонад. Масалан, Шумо аз додар ё хоҳаратон бо-ақлу тамиз, пурсабру бардошт, ростқавл, саранҷому саришта шуданро талаб кунеду худатон акси ин корҳоро карда гардед, на фақат дар назди онҳо, дар назди дигарон ҳам мумкин беобрӯ ва бебурд шавед.

Бачае, ки муносибати волои ахлоқии байни падару модарро дидааст, оянда бо ҳамсари худ ҳамин гуна зистанро орзу мекунад.

Дар илми ҳаёт модар барои духтар, падар бошад барои писар устоду мураббӣ мебошанд.

Файзу баракаи хонадон ба бисёр чиз вобаста. Аз ҷумла, аз рӯйи адолат будани тақсимои меҳнат дар оила, гарави ободии он аст. Корҳои рӯзгор дар байни аъзоёни оила бояд, ки оқилона тақсим шавад. Агар корҳои оиларо худи падару модар кунанд, бачаҳо коргурез, танбал, ботакаббур ба воя расида, гиромидошти падару модарро фаромӯш мекунанд.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ.54.

Баъзан падару модар аксарияти корҳои оиларо ба он фарзанде бор мекунанд, ки ӯ корро бегуфтугӯ ва аз рӯйи вичдон иҷро мекунад. Фарзандҳои танбал, ки корро бо дили нохоҳам иҷро мекунанд, дар канор мемонанд, ки ин аз рӯйи адолат нест. Ё падару модар баъзан «аз ҳамин писарам ё духтарам дида худам ҳамин корро кунам беҳтар» гӯён кореро, ки бояд фарзанд иҷро кунад, ба зиммаи худ мегиранд. Дар натиҷа, ин гуна фарзандҳо танбал, коргурез, ба душвориҳо бетоқат ба воя мерасанд. Ин минбаъд барои ба нохушиҳои ҳаёт рӯ ба рӯ шудани ин қабил бачаҳо сабаб мешавад.

Сабаби ба ин масъала эътибори алоҳида додани мо дар он аст, ки Шумо ҳам, хоҳ писар ва хоҳ духтар бошед, иштирокчи бевоситаи ин ҷараён ба шумор меравед. Яъне, Шумо ба сифати додарарӯс ё хоҳарарӯс, ба дараҷае ба тақдирӣ арӯси оила таъсир мерасонед. Баъзан дар байни мо чунин ҷавононе дучор меоянд, ки онҳо ба ҷойи сабук кардани вазнинии янга, дилбардорӣ намудани вай, ба гапҳои майда ҳамроҳ шуда, инчиқиҳои бемаънӣ намоиш дода, муҳити оилавино пургиреҳ мегардонанд. Ин исботи ба кадом дараҷа қашшоқ будани олами ботинӣ ва тарбияи ҳамон ҷавонро нишон медиҳаду халос.

Дар оилаҳои, ки тақсироти меҳнат дуруст ба роҳ монда шуда, муносибатҳои инсонӣ устувор аст, падару модар, фар-

зандон, арӯсон ба ҳамдигар дар эҳтиром мебошанд. Онҳо меҳнат, шахсияти якдигарро гиромӣ дошта, ҳаёти осуда ба сар мебаранд. Асосҳои ҳуқуқии ҳалли самараноки ин масъала, дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон муқаррар шудааст.

Дар моддаи 64 агар «Падару модар то ба воя расидани фарзандони худ ўхдадоранд, онҳоро парвариш ва тарбия кунанд» гуфта шуда бошад, дар моддаи 66-ум «Фарзандони ба воя расида, барои меҳнат лаёқатнок ўхдадоранд, ки дар бораи падару модари худ ғамхорӣ кунанд»¹ гуфта шудааст.

Ҳар инсоне, ки дар оила истиқомат мекунад, бояд барои фаровонии он ҳаракат кунад. Чунки хотирҷамъӣ, дилпурии ин маскан ба ивази фаровонӣ ба даст меояд. Дар ин ҷо ба фарқи як чиз сарфаҳм рафтан лозим. Гап дар сари он аст, ки баъзе одамон фаровонии оила гуфта, фақат ҷамъоварии бойигарии моддӣ — гилемҳои бисёр, силсилаи мебелҳо, автомашинаҳо, зарфу табақҳои қиматбаҳои беҳисоб ва дигар ашёҳои ба инҳо монандро мефаҳманд, ба васвасаи то қадри имкон бештар намудани теъдоди онҳо саргарм мешаванд.

Ҳол он, ки ашё инсонро не, балки инсон ашёро бояд зеб бахшад, инсон ба ашё не, балки ашё бояд ба инсон хизмат кунад.

Ба туйфаили ҳамин, дар таъмини фаровонии оила ҳам дониستاني меъёрҳои муайян, бо заруртарин ашёҳои рӯзгору зиндагӣ кифоят намудан, дар ин боб ба кўчаи манманӣ даромада нарафтан, масъалаи муҳим аст.

Пуле, ки дар оила сарф мешавад, бояд ба ивази меҳнати ҳалолу пок ба даст омада бошад. Сарвари диёри мо дар китоби «Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch» ба ин масъала алоҳида эътибор медиҳад:

«Агар эътибор диҳем, дар баробари ҳикматҳои ибратбахш дар бораи ҳалолӣ ва нопокӣ дар забони мо, аз мавҷуд будани мақолҳои ба монанди «Илоҷашро ёфтаст-

¹ *Hugaped*: O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. —Т.: ХЭТН «O'zbekiston», соли 2014, саҳ. 21–22.

мӣ, қандаша занад!», «Ангура хӯру боғашро напурс» ҳам чашм пӯшида намешавад. Албатта, ин мақолу зарбул-масалҳо беҳуда пайдо нашудаанд, онҳо ифодаи як ҳақиқати муайян мебошанд. Бинобар ин, мо мавҷуд будани одамонро ҳам, ки маъноӣ ҳаётро ҳамин тавр фаҳмида, умр ба сар мебаранд, инкор карда наметавонем.

Лекин, ба назари ман, ин хел гапҳоро шахсони манфиатпарасте бофта мебароянд, ки ба манбаи дарёфти бойигарӣ ва молу дунёи одам лоқайд ва бепарво мебошанд»¹.

Дар ҳақиқат, бойигарие, ки бо роҳи дуздӣ, порахури, фиребгарӣ, қаллобӣ ба даст омадааст, ҳаром ба ҳисоб меравад. Ҳалол будани ҳар як тийине, ки ба оила ворид мешавад, дили ҳар аъзои оиларо рост, сари онҳоро баланд мекунад, гарави забонкӯтоҳ ва дар хиҷолат намондани онҳо назди дигар одамон мешавад. Донистани фарқи ҳалолу ҳаром бошад, бояд аз хурдӣ дар шуури мо ҷой дода шавад. Зеро, надонистани фарқи ин ду мафҳум, ба ҳам омехта кардани онҳо (ҳалолу ҳаром), ба ҳаром омӯхта шудан ба сари одам фалокатҳои азим ва дилсиёҳиҳоро бор мекунад. Аз касе, ки аз ҳаром ҳазар надорад, ҳама гуна зиштиро интизор шудан мумкин аст. Одаме, ки ба он омӯхта шудааст, ниҳоят аз фуруҳтани Ватан, халқу кишвар ҳам ҳазар намекунад.

Албатта, дар ин дунё одамеро ёфтан мушқил, ки зиндагии серию фаровонро ҳавас накунад. Роҳҳои гуногуни расидан ба ин мақсадро ёфтан ҳам табиӣ. Ҳама гап дар он, ки ин роҳ чӣ қадар дуруст ва пок аст. Афсӯс баъзе одамон, ба ибораи сарвари диёри мо, касони манфиатпараст, одат кардаанд, ки дар роҳи қонсӯ кардани манфиатҳои моддӣ ё дигар чизҳои ба нафс вобаста, ҳеҷ чизро назари писанд намекунанд. Барои ин одамон, гӯё ҳисси андеша аз атрофиён, одати шарм ва номус аз дигарон, вичдон ва имон бегона аст, гӯё ин мафҳумҳо фақат дар китобҳо бошад, ё худ тамоман кӯҳна шудааст. Одамоне ҳам, ки одат кардаанд, ба ҳаёт аз ҳамин нуқтаи назар нигоҳ кунанд, як замон мисли Шумо ва ҳамсо-

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 21–22.

лонатон бачаи беғубор буда, дар кадом як оила ба воя расиданд. Пас, ҳамон вақт дар даврае, ки шуур ва қалби бача мисли коғази сафед тоза буд, дар вай эҳсос ва мафҳумҳои ҳалолӣ, ростӣ, адолат, инсоф, диёнат, шарм, андеша не, балки маҳз малакаҳои манфӣ бештар нақш ёфтаанд. Дар ин, аввало, бепарвогии калонсолон, бесаводӣ, беҳавсалагӣ ё ҳамон иллати бетарбиягӣ, ки дар характери калонсолон нақш дошт, роли калон мебозад. Гузашта аз ин, фарзандонро ҳам, ки ба муҳити нопок одат карда, барои ислоҳ ва тоза кардани он дар худ қувва, дониш ёфта наметавонанд, бахшида намешавад.

Сарвари диёри мо, фарзандони моро, ки дар муҳити маънавии солими оилавӣ тарбия ёфтаанд, умеду боварӣ, таъягоҳи халқу диёр меҳисобад:

«Бахту саодат фақат бо бойигарӣ, молу мулк муайян намешавад. Фарзанди боодоб, доно ва боақл, меҳнатдӯст, соҳиби имону эътиқод калонтарин бойигарии нафақат падару модар, балки тамоми ҷамъият мебошад»¹.

Хулоса, ояндаи шахс ба муҳити оила, ба ҷи гуна амали шудани тарбия дар он, ба муносибати падару модар ба қарзи худ ба сифати мураббӣ саҳт вобаста аст. Ба вазифа ва ўҳдадории худ, бо масъулият муносибат намудани ҳар як узви оила, пеш аз ҳама, омили муҳими мустаҳкамии оила ва ниҳоят ноил шудан ба фаровонии ҷамъият аст.

Савол ва супоришҳо:

1. Иқлими маънавии оила гуфта чиро мефаҳмед?
2. Барои ҳифзи шаън ва обрӯву эътибори оила, аз аъзоёни оила ҷи талаб карда мешавад?
3. Солимии муҳити оила ба ҷи ва киҳо вобаста аст?
4. Оё Шумо гуфта метавонед, ки ман ҳам барои осудагӣ ва якдилии оила ҳиссаи худро мегузорам?
5. Кӯшиш кунед, мақсад ва моҳияти манфии мақоли «ангура хӯру боғашро напурс»-ро шарҳ диҳед.
6. Моҳияти иборати «ба як бача ҳафт ҳамсоя падару модар»-ро шарҳ диҳед.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 56.

МАСКАНИ АРЗИШҶОИ МИЛЛӢ

Донишомӯзи азиз, медонед, ки баъзе ибораҳо дар радио ва телевидение, газета ва журналҳо тез-тез такрор мешаванд. Он ҳам бошад, ибораҳо оид ба ривочи соҳаҳои ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ чун «мувофиқи андозаҳои ҷаҳон», «аз рӯйи талаби стандартҳои ҷаҳон» мебошанд. Дар ҳақиқат, агар суҳан дар бораи мафҳум ва талабҳои нав аз қабилҳои асбобҳои замонавӣ истифода, тайёр кардани маҳсулоти баландсифат, демократикунонии идораи давлат равад, истифода бурдани он ибораҳо айни муддао аст. Чунки аз ҷиҳати иҷтимоӣ-иқтисодӣ, сиёсӣ, техникаӣ-технологӣ ба давлати пурқудрати ба мамлакатҳои ривочёфтаи ҷаҳон баробар табдил додани республика, истифодаи усулҳои пешқадами ин соҳаҳо талаб карда мешавад. Яъне, ҳоло таҷрибаҳои, ки дар ин соҳаҳо бояд аз давлатҳои тараққикарда омӯзем, хеле бисёр аст.

Акнун дигар як масъаларо ба ҳам фикр карда бинем. Хӯш, ибораҳои дар боло зикршударо оё ба мафҳуми «маҳалла», ба соҳае, ки ҳамин мафҳум дар ҳақиқат муҷассам кардааст, истифода бурдан мумкин аст? Дар ягон мамлақати ҷаҳон кадом як намунаи маҳалла оё мавҷуд аст?

 Дар асари «Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch»-и Президенти мо нисбати маҳалла таърифи «усули нодири низоми худидоракунии ба халқи мо хос» истифода мешавад.

Ин чӣ гуфтани? Ин таъриф ҳаминро мефаҳмонад, ки низоми маҳалла, ҳодисаи маҳз бо тарзи зисти халқи мо саҳт вобаста буда, дигар қариб ки дар ягон мамлақат шабеҳи он ёфт намешавад. Яъне ҳам «андоза», ҳам «стандартҳои» маҳалла фақат дар диёри Ўзбекистон мавҷуд буда, ба тӯфайли

истиқлолият тамоми ҷаҳон ба низоми мазкур бо шавқи зиёд менигарад.

Хўш, барои чӣ мо ба ибораи «ба туфайли истиқлолият» алоҳида эътибор медиҳем? Гап дар сари он, ки ҳарчанд дар замони собиқ шўравӣ мафҳуми маҳалла, идораи «комитети маҳалла» амал карда бошад ҳам, мавқеъ ва аҳамияти он ба назар гирифта намешуд. Мавқеи маҳалларо дар он замон бо обрӯи маҳаллаи имрӯза, ки солҳои истиқлол умри дубора оғоз намуд, асло муқоиса карда намешавад.

Чуноне, ки гуфтем, ҳукумати шўравӣ ҳарчанд маҳаллаи ўзбекиро тамоман нест накарда бошад ҳам, доираи фаъолияти онро, қувваи таъсири онро шадидан маҳдуд намуда буд.

Ин идораҳо дар иморатҳои аз назар дур, бенамуд, пасту назарногир ҷойгир карда мешуданд. Кори асосии идораи маҳалла, корҳои ночизе ба монанди додани як порча маълумотнома дар бораи тасдиқи маҳалли зисти одамон ҳисоб мешуд. («Справка» ном ҳамин ҳуҷҷатро ҳам ба забони модарӣ навиштан мумкин набуд!) Бо ин идора доир ба дигар масъалаҳо ҳеҷ кас кордор набуд, ба корҳои идораи давлат ва ҷамъият бошад, умуман ҷалб карда намешуд.

Ҳол он, ки агар ба таърихи қўҳна ва бойи халқи мо назар андозем, ба то чӣ андоза дуруст будани суханони зерини сарвари диёр гувоҳ мешавем:

«Аз азал маҳаллаи ўзбек маскани арзишҳои миллии будааст. Урфу одат ва анъанаҳои ба халқи мо хос чун меҳру оқибати ҳамдигарӣ, аҳли ва яқдилӣ, хабар гирифтани аз ҳоли эҳтиётмандон, шахсони ба ёри мўҳтоҷ, навозиш кардани ятимону бекасон, бо маслиҳати умум

гузаронидани тўйу тамошоҳо, ҳашар ва маъракаҳо, ҳам дар рўзҳои нек, ҳам дар рўзҳои бад бо ҳам будан, пеш аз ҳама, дар муҳити маҳалла ташаккул ва ривоч меёфт»¹.

Солҳои истиқлол, ба қатори ин хусусиятҳои азалии маҳалла вазифаҳои нав ва пурмасъулият илова шуданд. Чунончи, доираи ҳуқуқ ва ваколатҳои маҳалла васеъ гардид. Он ба сифати низоми беҳад халқӣ, табиӣ худидорақунӣ, дар ташкил намудани ҳаёти ҷамъият ғаёбл иштирок мекунад. Чунин иштирок ҳам ба асоси қонунӣ ва ҳуқуқӣ соҳиб шуд.

«Дар таърихи давлатдорӣ мо бори аввал мафҳуми «маҳалла» ба Конституция дохил шуд, мақоми он дар идораи ҷамъият ба таври қатъӣ муқаррар карда шуд»².

Дар моддаи 105-уми Конституцияи Ўзбекистон меёри: «Дар шаҳрча, қишлоқ ва авулҳо, инчунин дар маҳаллаҳои таркиби онҳо ва маҳаллаи шаҳрҳо, ҷамоати шаҳрвандон органҳои худидорақунӣ буда, онҳо ба муддати дуним сол раис (оқсақол) ва маслаҳатчиёни онро интиҳоб мекунад.

Тартиби интиҳоби органҳои худидорақунӣ, ташкил намудани ғаёблӣ, инчунин доираи ваколати онҳо бо қонун муқаррар карда мешавад», — мустақкам карда шуда, бо ҳамин мақоми ҳуқуқии низоми маҳалла дар идорақунӣ ҷамъияти мо ба мавқеи пурмасъулият ва аҳамиятноки худ соҳиб шуд.

Аввало, мувофиқи Фармони Президенти Республикаи Ўзбекистон аз 12-уми сентябри соли 1992, дар диёри мо Бунёди хайрияи «Маҳалла» ташкил карда шуд. Қарори Девони Вазирони Республикаи Ўзбекистон аз 17-уми октябри соли 1992 «Дар бораи масъалаҳои ташкил намудани ғаёблӣ Бунёди республикавии хайрияи «Маҳалла», Қонуни дар таҳрири нав қабул кардаи Олий Маҷлис аз 2-юми сентябри соли 1993 ва 14-уми апрели соли 1999 «Дар бораи органҳои худидорақунӣ шаҳрвандон» асосҳои ҳуқуқие шуданд, ки мақоми дар Конституция муқаррар шудаи маҳалларо боз ҳам мустақкам гардониданд.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 58–59.

² Ҳамон асар, саҳ. 59.

22 апрели соли 2013 дар асоси «Консепсияи таҳкими минбаъдаи ислохотҳои демократӣ ва ривочи ҷамъияти шаҳрвандӣ дар мамлакат», ки сарвари диёри мо 12-уми ноябри соли 2010 ба миён гузошта буд, қонунҳои «Дар бораи органҳои худидоракунии шаҳрвандон» ва «Дар бораи интихоби раис (оқсақол) ва маслиҳатчиёни ҷамоати шаҳрвандон» қабул шуданд ва онҳо дар роҳи ба зинаи нав бардоштани фаъолияти Бунёди хайрияи ҷамъиятии «Маҳалла»-и Ўзбекистон омили муҳим шуданд.

Ба биноҳои шинам, ки имрӯз ҷамоатҳои шаҳрвандони маҳалла ҷойгир шуда, фаъолияти худро дар асосҳои қонунӣ пеш мебаранд, ба гӯшаҳои дилнишини атрофи онҳо, пунктҳои милитсия, майдончаҳои спортии бачаҳо як назар андозед. Имрӯз тадбирҳои, ки дар маҳалла гузаронда мешавад, бо ҳамҷиҳати бо оқсақолҳои маҳалла, маслиҳатчиёни онҳо, дар асоси кӯмаки ҳамдигар ташкил мешавад. Дар сари корҳои обод

намудани ҳудуди маҳалла, ҳамвор кардан, мумфарш намудан, равшан кардани кӯчаҳо, тоза кардани ҷўйу заҳбурҳо, ба тартиб овардани хонаҳо, дарахтҳо, гул ва буттаҳо ҳамин инсонии фидой меистад. Ҳар шаҳрванде, ки дар ин ҳудуд умр ба сар мебарад, сарфи назар аз ҷойи кор, вазифе, синну сол, миллат ва дин — ин масканро чун Ватани мўъҷазии худ, гувоҳии шодиву хурсандиҳои худ дўст медорад. Донишомўзи азиз, акнун тасаввур кунед, агар дар тамоми маҳаллаҳо фидокорона меҳнат карда шавад, ҳудуди ҳар як маҳалла обод шавад, Ватани мо чӣ қадар зебо, чӣ қадар ботароват мегардад. Муҳимаш, дар маҳаллаҳо, хонадонҳои таркиби он осудагӣ ва хотирҷамъӣ ҳукмрон бошад, меҳру оқибати байниҳамдигарии одамон, эҳсосоти меҳру шафқат ба ҳолати устувор оварда шавад, бахту иқболи ин диёр чӣ қадар мешукуфад.

Биноан, Президенти мо дар ҳаёти мамлакат чӣ қадар роли муҳим бозидани муҳити маънавии маҳалларо ҳамин тавр таъкид мекунад:

«Мо иқлими маънавӣ ва вазъияти ҳар кадом хонадон, тамоми халқу диёрро дарк карданӣ бошем, имкон дорем, ифодаи равшани манзараи ҳақиқиро, аввало дар ҳаёти маҳалла ба мисли оина равшан бинем»¹.

Дар ҳақиқат, агар оила даргоҳи чашм кушода дидаи мо бошад, маҳаллаи мо Ватани мўъҷаз андар Ватани муқаддас мебошад. Маҳалла аз оилаҳо ташкил меёбад. Мисле, ки фарзандон дар оғуши оила ба камол мерасанд, оила ҳам пеши назари маҳалла барпо мешавад, дар он равнақ меёбад. Ба туфайли ҳамин маҳалла наздиктарин маслиҳатгари оила аст.

Ҳам рӯзҳои хурсандӣ, ҳам лаҳзаҳои ба сар омадани мусибате ба ҳамдигар ҳамдард ва ҳамнафас будан, хусусияти ҷовидона ва азалии ҳаммаҳаллагиро мебошад. Зеро, маҳалла дар кишвари мо чунин як даргоҳ аст, ки дар он инсонҳо ба ҳам хоҳару бародар, ёру дўст, хешу табор шуда мераванд. Дар он, одамон ба ғаму шодии ҳамдигар шариканд, дар тарбияи фарзанд масъул буда, муваффақият ва камбудиро ба аҳли маҳалла баробар рост меояд. Маҳалла маскани муқаддасе мебошад, ки хусусиятҳои миллӣ, урфу одат, арзишҳои ахлоқӣ-маънавии моро аз авлод ба авлод мегузаронад.

Солҳои охир маҳалла ба нерӯи асосии ҳифзи иҷтимоии оилаҳои камтаъмин, серфарзанд, пиронсолони танҳо, маъҷубон, ятимон табдил ёфтааст. Барои ҳамин мақсадҳо

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 60.

аз буҷаи давлат чудо карда шудани маблағҳои хеле калон ба ихтиёри маҳалла, ба маҳалла бовар кардани тақсими он ҳам обрӯ ва масъулияти маҳалларо боз афзуд. Ҷамчунин барои бардоштани мавқеъ ва обрӯи маҳалла «Соли маҳалла» эълон шудани соли 2003 дар мамлакати мо, роли муҳим бозид. Миллиардҳо маблағҳо ҳам, ки ҳар сол дар арафаи идҳои Наврӯз ва Мустақили аз ҷашари умумихалқӣ ба даст меояд, ба ҳисоби Бунёди республикавии «Маҳалла» ва шӯъбаҳои вилоятиву ноҳиявии он гузаронида шуда, маблағҳои мазкур ба гурӯҳҳои камтаъмин, ба муҳофизати иҷтимоӣ мӯҳтоҷи аҳоли, хонаҳои «Меҳрубонӣ», «Мурувват» ва «Саховат» вогузор мешаванд.

Инчунин, бо мақсади солим гардонидани муҳити маънавий-ахлоқӣ дар оила, баланд бардоштани сатҳи зисти маданӣ, ташаккули авлоди баркамол, дар тамоми республика мансаби маслиҳатчиёни оқсақолони маҳалла оид ба масъалаҳои маърифати динӣ ва маънавий-ахлоқӣ ҷорӣ карда шуд.

Ин яъне, қариб даҳ ҳазор нафар хоҳарон ва модарони соҳиби таҷрибаи бойи ҳаёти имконият пайдо карданд, ки ба оилаҳо нури маърифат, арзишҳои воқеӣ маънавий ворид кунанд.

Имрӯзо бо раҳбарии кенгашҳои мутасаддии ҷамъомадҳои шаҳрвандони маҳалла, вазифаҳои ҳифзи тартибот дар ҳудуд, пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ байни наврасон ва ҷавонон, ҳифзи ҳуқуқҳои наврасон, аз ҷиҳати ҷисмонӣ ва маънавий тайёр кардани онҳо ба хизмати ҳарбӣ бомуваффақият ҳал карда мешаванд.

Амали кардани корҳои ташкилӣ оид ба гузаронидани тӯй, ид, маросимҳои мотам дар маҳалла, бе исрофкори, бе сарфи изофа, ихчам гузарони-

дани онҳо ба оқсақол ва фаъолони маҳалла вобаста аст. Барои ҳар як тантана ё маросиме, ки дар маҳалла мегузарад, калону хурди аҳли маҳалла як хел масъуланд. Дар чунин тадбирҳо ба ҳар як шаҳрванд, як хел эҳтиром зоҳир мешавад.

Чунки маҳалла аз рӯи дар кучо кор кардан ва чӣ андоза пул ёфтани одам не, балки аз рӯи чӣ гуна инсон будани ӯ, барои ҷойи зисти худ чӣ гуна кӯмак расонида ба обрӯи маҳалла чӣ ҳамроҳ кардани ин инсон, ба вай баҳо медиҳад.

Маҳалла инчунин масканест, ки ҷавононро ба касбу ҳунар раҳнамоӣ карда, онҳоро бо кор таъмин месозад. Мисли он, ки ҳар як оила сулолаи касби худро дорад, дар маҳалла ҳам сулолаҳои касбу ҳунари соҳиби таърихи дуру дароз мавҷуданд. Номии баъзе маҳаллаҳо номи ҳунарҳоро доранд. Масалан, маҳаллаи зардӯзон, маҳаллаи мӯзадӯзон, маҳаллаи дуредгарон ё оҳангарон ва ҳоказо. Дар маҳаллаи имрӯза бо назардошти имконият, ихтисосгардонӣ ва шароити ҳудудии маҳаллаҳо, корхонаҳои хурд, маҳфилҳои намудҳои касбу ҳунарҳои аз қабилӣ зардӯзӣ, мӯзадӯзӣ, туппидӯзӣ, дуредгарӣ, оҳангарӣ, гаҳворасозӣ, гачкорӣ, сандуқсозӣ, сангтарошӣ, дӯзандагӣ ва ҳоказо ташкил шудаанд. Аз ин корхонаҳо пеш аз ҳама аҳли маҳалла манфиатдор аст — қисми муайяни он бо кор таъмин мегардад. Ҷавонон сирру асрори касбу ҳунарҳоро омӯхта, дар натиҷаи дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ тарбия ёфтани онҳо, ҳаракатҳои ғайриахлоқӣ (ҷинояткорӣ, майзадагӣ, носу сигоркашӣ, нашъамандӣ ва ҳоказо) пешгири карда мешаванд. Гузашта аз он, барқарорӣ ва иқтисодии маҳалла таъмин мегардад. Аз ҳисоби даромади иловагӣ одамони камтаъмини маҳалла аз ҷиҳати иҷтимоӣ ҳифз карда мешаванд, сохтмонҳои гуногун барпо шуда, маҳалла боз обод мегардад.

Чавобгарии ҳаммаҳаллагон ба тақдири ҳар як ҷавон, зери назорат доштани рафтору кирдори онҳо, яке аз омилҳои тарбия ва ба воя расонидани шахси баркамол мебошад.

Фарзанди хулку одобаш нек, ҳаматарафа намунавӣ, обрӯи маҳалла буда, бачаҳои ноқобил, ахлоқан номақбул ба шаъни маҳалла доғ мебошад.

Агар аз маҳалла инсон ба кишвар, ба ҷаҳон шинохта ба воя расад, аҳли маҳалла бо ӯ фахр мекунад. Баръакс, хабари «дар фалон маҳалла чунин як кори хунук шудааст» сари ҳама ро ҳам карда, ба иззати нафси инсон мерасад. Барои ҳамин, риояи тартибу қоидаҳои маҳалла шарт аст. Касе, ки ба он риоя накунад, онҳоро эҳтиром накунад, вай ба тадбирҳои маҳалла, тӯю маърақаҳо даъват намешавад. Касе бо кибру манманӣ анъанаҳои ҳаққу ҳамсоя, аҳли маҳалларо зери по кунад ё нисбати онҳо муносибати нописандӣ зоҳир намуда, ба меъёрҳо хилоф кор барад, ӯ аз маҳалла берун ва ради маърақа карда хоҳад шуд.

Маҳалла, ҷойест, ки ороиштагии оила, мустаҳкамӣ онро таъмин месозад. Табиист, ки дар оила баъзан ба тӯфайли воқеаи ночизе моҷаро бархеста, мумкин зану шавҳар ба кумитаи маҳалла муроҷиат намоянд. Дар ин ҳолат роҳбарони маҳалла бо тавозӯи ва дар асоси ҳулосаҳои амиқ онҳоро ба муросо меандозанд. Ҳамин тавр, пеши роҳи овоза шудани моҷарои оилавӣ, хиҷолатмандии баъдина гирифта мешавад.

Аз ҳама муҳимаш — оила, ки барои фарзандон муқаддас шудаанд, нигоҳ дошта мешавад.

Шабҳо осуда, ором сӯҳбатҳои манфиатбахш ороستاني ҷавонони аксарияти маҳаллаҳои диёрамонро дида қалби одам ба шодӣ меояд. Ин гуна аҳли ва маданиятноки натиҷаи тарбияи маънавию ахлоқии фаълони маҳалла буда он зебу зинати маҳалла мебошад.

Баръакс дар баъзе маҳаллаҳо ба як ҷой ҷамъ омада носигор кашидани ҷавонон ва боз суҳанҳои қабех гуфтани онҳо касро ба шарм меорад. Баъзе аъзоҳои маҳалла худро чунин вонамуд мекунанд, ки гӯё онҳоро надида ё нашунудааст.

Ҳол он, ки имрӯз ин ҳолати гӯё дар назар беозор, мумкин аст фардо ё пасфардо боиси оқибатҳои вазнин шавад. Ба ин ҳолат барои он эътибор зоҳир мекунем, ки ба сифати як узви маҳалла аз Шумо ҳам талаб карда мешавад, ки ба рафтору кирдори худ, ахлоқи одоби худ назар андохта, онро ба дараҷаи барои дигарон ибратомӯз расонед. Зеро маҳалла дар замони ҳозира, эътибори асосиро ба корҳои таълиму тарбия, камолоти авлоди ҷавон нигаронидааст. Дар ин боб робитаи мустаққами он бо мактаб ба роҳ монда мешавад. Таҷрибаи андӯхташуда то чӣ андоза муҳим будани робитаи мактаб — маҳалла — мактабро собит намудааст.

Донишомӯзи азиз, Шумо ҳамчунин бояд воқиф бошед, ки барои рехтани обрӯи арзиши ноёби халқи мо — маҳалла, баъзе ташкилотҳои хориҷӣ фикрҳои ноҳолис паҳн мекунанд. Зеро Шумо аллакай ба он синну сол расидаед, ки бояд огоҳ бошед: ба маънавият ва мафкураи миллии мо чӣ гуна фишор оварда мешавад, дар роҳи худшиносии мо киҳо чӣ гуна садди роҳ мегузоранд. Ба ҳаракати ин гуна ташкилотҳо, ки моҳияти аслии инстиутути маҳаллаи моро вайрон талқин мекунанд, олимони шинохтаи ҳуқуқшиносии мо ҷавобҳои асоснок медиҳанд. Дар зер аз чунин як мақола порча мехонем:

«Ба нағмаҳои баъзе ташкилотҳои хориҷӣ, ки худро ҷимоятгари ҳолиси ҳуқуқҳои инсон муаррифи мекунанд, зери унвони «Маҳалла ба идораи тазйиқоварии давлат табдил меёбад» назар андозед. Гӯё «дар ҳоли ба вучуд омадани масъалаи мочарои зану шавҳар ба суд не, балки ба маҳалла муроҷиат намудан, вайрон кардани ҳуқуқҳои инсон» будааст.

Ба муносибати ҳамин даъво, мехостем сари як мулоҳиза таваққуф менамоем. Охир ба корҳои давлатҳои Ғарб дахлат накардани мо маънои онро надорад, ки мо дар бораи

онҳо чизеро намедонем ё дарк намекунем. Дар бораи ҳолатҳои иҷозат дода шудани никоҳи якҷинса дар кадом як давлати Фарб, демократияро ба моли дўкон табдил додани вакилони дигар давлати бомаданият, касе фикри моро напурсидааст-ку. Пас, чаро ҳаракатҳои мо дар роҳи таҷдиди арзишҳои миллии худ, ки аз рӯҳи инсонпарварӣ гизо мегирад, ҳоби дигаронро паррондааст? Магар аз нияти бо роҳи зўри ба дигарон гузаронидани фикри худ дур будани мо аломати демократияро амиқу возеҳ дарк кардани мо нест?

... Дар халқҳои мо қоидаҳои нонавиштаи зиндагӣ ҳам мавҷуданд, ки онҳоро танҳо бо чашми қалб дидан мумкин аст, онҳо дар асоси таҷрибаҳои ҳазорсола мукамал сайқал ёфтаанд. Мувофиқи он галатфаҳмиҳои оилавӣ зуд ба мардум дастархон карда намешавад, шавҳар аз болои зан ва зан аз болои шавҳар махфиёна ариза навишта ба кўча намебароянд. Азбаски ҳардуи онҳо дар назари аҳли маҳалла ба воя расидаанд, хулқу атвори онҳоро аз дигарон беҳтар сокинони ҳамин маҳалла медонанд, муҳимаш, ба никоҳи муқаддаси онҳо ҳамин одамон гувоҳ будаанд, барои пешгирии моҷарои пайдошуда дурусттар ва самарноктар будани кўмак расонидани аҳли маҳалла табиист-ку»¹.

Чуноне, ки мебинед, дар ҷаҳони имрӯза, танҳо ифтихор доштан бо арзишҳои миллий-маънавии худ, умуман маънавияти бойи худ кифоя нест. Балки нигоҳ доштан, ба тарзи ба замона мос ривож додан, дар байни оммаи васеъ тарғибу таъшиқ намудан, аз ҷаҳонбинӣҳои гуногуни бегона ҳимоя намудани он ҳам қарзи фарзандии мову Шумо аст.

Савол ва супоришҳо:

1. Ба фикри Шумо сабаби дар дигар ҷойҳо қариб дучор наомадани низоми худидоракунии ба монанди маҳаллаи ўзбек дар чист?
2. Сабаби аслии ба маҳалла эътибор надода, ҳатто беобрў карда шудани маҳалла, дар давраи шўравӣ чӣ аст?

¹ Рўзномаи «Халқ со‘зи», соли 2003 16-уми декабр.

3. Солҳои истиқлолият барои барқарор намудан ва мустаҳкам кардани мақоми ҳуқуқии маҳалла чӣ корҳо карда шуданд?
4. Таърифи нисбат ба маҳалла додаи сарвари мамлакати мо «Усули нодири низоми худидоракунии ба халқи мо хос» соҳиби кадом маънои таърихӣ мебошад?
5. Оё одаме, ки ба аҳли маҳалла ҳамроҳ намешавад, ба ташвишу шодии он бепарқ аст, дар дигар ҷой дар бораи худ таассуроти хуб гузошта метавонад?
6. Оё Шумо гуфта метавонед, ки кам бошад ҳам ба маҳаллаи худ обрӯ овардед ё худ ба ободии он ҳисса гузоштед?
7. Мисли он, ки дар ҳар як маҳалла ҳаст, дар ҷойи зисти Шумо ҳам, як одаме ҳаст, ки ҳамеша ба кори маҳалла тайёр мебошад. Дар бораи рафтору кирдор, табиати ҳамин одам ба ҳамсинфонатон нақл кунед.

КОРИ НАЗОРАТИ

Супориш: Дар мавзӯи «**Оила ва маҳаллаи ман – Ватани мӯъҷази ман**» реферат тайёр кунед.

Дар навиштани он дар атрофи масъалаҳои зерин мустақилона фикр кунед:

– фикр ва мулоҳизаҳои сарвари диёри мо аз рӯйи ин масъалаҳо дар китоби «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch» (саҳифаҳои 52–60-уми асар);

– аҳамияти ҳалкунанда доштани муҳити оила дар тарбияи фарзанд;

– омилҳои, ки мусоффоӣ, солимии иқлими маънавию таъмин мекунанд;

– ҳурмати якдигар, меҳру мурувват, меҳру шафқат ва ҳоказо;

– дар оила устоз ва мураббӣ будани модар барои духтар, падар барои писар, қарзи фарзандон будани ба ҷо овардани эҳтироми онҳо;

– беэтиборӣ ба масъалаҳои оила, маҳалла дар давраи шӯравӣ ва оқибатҳои манфии он;

– фаъолият, ҳуқуқ, вазифаҳо ва масъулияти институти имрӯзаи маҳалла, ки ба туфайли истиқлол қад афрохтааст;

– маҳалла – ба сифати маскане, ки арзишҳои миллӣ, урфу одат, маънавияти волоро аз авлод ба авлод мегузаронад;

– таъсире, ки муҳити маҳалла ба ташаккули ахлоқ, одоб, ҷаҳонбинии ҷавонон мерасонад;

– ба ҳам вобастагии оила ва маҳалла, хусусияти ҳамдигарро пур кардани онҳо;

– қарзи пуршарафи ҳар як аъзо, вакили оила ва маҳалла будани дар байни халқ бардоштани шаъни оила, обрӯи маҳалла ва дигар масъалаҳо.

ҲАМОҲАНГИИ ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯ

Бобои маърифатпарвари мо Маҳмудхоҷа Беҳбудӣ қариб сад сол пеш аз ин — соли 1914 ба воситаи журнали «Оина» эълони «Муроҷиат ба ҷавонони мўҳтарам»-ро чоп карда, дар он, аз ҷумла, навишта буд: «Бародарони мўҳтарам! Ба ҳамаи мо чун офтоб равшан ва аён аст, ки макотиб ибтидои тараққиёт, дарвозаи маданият ва саодат мебошад. Ҳар як миллат пеш аз ҳама, то замоне, ки макотиби ибтидоии худро замонавӣ ислоҳ карда, бисёр накунад, ба роҳи тараққиёт даромада, аз маданият истифода бурда наметавонад. Миллате, ки аз маданияти ҳозира маҳрум монда, бо силоҳи санъат ва маориф мусаллаҳ намешавад, дар дунё рӯйи роҳат ва саодатро нахоҳад дид». Ҳамзамон ва ҳамсафи ӯ Абдулло Авлонӣ бошад, дар асари худ «Гулистони туркӣ ё худ ахлоқ» оварда буд:

Нест мардӣ ҷанг бо пили жаён дар ин замон,
Мард он бошад, бигирад аз гиребони ҳунар.
Панҷӯ, даҳӯ сум ар ағёр бо дониш биёфт,
Кай диҳад ҳаммолии мо ҷуз ду-се танга самар?
Рушд ёбанд ар ба санъат ё тиҷорат дигарон,
Ҳамчу аспӣ мурда наъл аз пойи мо оранд дар.¹

(Дар ин сатрҳо «ағёр» — бегона, дигарон, рақиб, «ҳам-мол» бошад мардикоре, ки бор мекашад, «наъл» — наъли суми пойи аспро мефаҳмонад.)

Донишомӯзони азиз, мумкин мақсади моро аз овардани мисолҳои таърихӣ, дар боло пай бурда бошед. Офарин, акнун Шумо ҳам хуб медонед, ки дараҷаи ҳозираи ин ё он мамлакат, тақдири ояндаи он ба ҳоли мактабҳо дар он диёр, ба мазмуни таълиму тарбия ва сифати он узван вобаста мебошад. Зеро, соҳибони имрӯз ва фардо, маҳз дар ҳамин даргоҳҳои илм ба воя мерасанд, чун инсон ташаккул меёбанд.

¹ Тарҷимаи шоир Ҷаъфар Муҳаммад.

Сарвари диёри мо вобастагии мустаҳқами байниҳамдигарии таълим ва тарбия, ғайриимкон будани аз якдигар чудо кардани онҳоро алоҳида таъкид менамояд:

«Таълиро аз тарбия, тарбияро бошад аз таълим чудо карда намешавад — ин назари шарқона, фалсафаи ҳаёти шарқона аст»¹.

Хӯш, барои чӣ, ба Шарқ хос будани ин назар ва фалсафа таъкид мешавад? Гап дар сари он, ки халқҳои Шарқ, ки мо ба он мансубем, ба мактаб, умуман ба муассисаи таълим на фақат ба сифати маскани таълим ва илму ҳунар, балки ҳамчун ба даргоҳи мубораки тарбия ва ташаккули инсон менигаристанд. Чунки боақл, соҳиби дониш шудан як зинати инсон ба ҳисоб равад, ҳамин дониш ва ақдро дар роҳи некӣ истифода бурдан, муҳимаш — одобу ахлоқ, меҳру оқибат, одамиро эътиқоди ҳаёти доништан, ҳусни маънавии одам мебошад.

Агар ба низоми таълими баъзе мамлакатҳои Ғарб назар андозем, мебинем, ки дар онҳо ба масъалаи ошно кардани бача бо дониш ва соҳаи муайяни фан, оид ба ҳамин соҳа чуқуртар дониш гирифтани бештар эътибор дода мешавад. Дар онҳо донишомӯзон ба муаллими худ на ба сифати устоз, шахси дар ҳар ҷабҳа намунаи ибрат, лоиқи ҳурмат ва ихлос, балки ба сифати мутахассис, соҳиби касбе, ки аз ин ё он фан бояд дониш ва малака диҳад, муносибат мекунад. Омӯзгор дарси худро ба охир расонда ба ахлоқ, ҷаҳонбинӣ, эҳтиёҷоти маънави-руҳии шогирд кордор намешавад, ба ин чизҳо худро ҷавобгар — масъул, ҳис намекунад.

Балки ба туфайли ҳамин, баъзе мамлакатҳои Ғарб аз ҷиҳати техникӣ технологияи пеш рафта, фаровонии ҳаёт дар онҳо ба дараҷаи ҳисшаванда баланд бошад ҳам, байни одамон, хусусан, ҷавонон вобаста ба ахлоқу одоб муаммоҳои зиёд сар мезананд. Носозҳои ҷиддӣ байни падарон ва фарзандон, бемехрӣ, побанди нӯшокӣ, кашандагӣ, гиёҳвандӣ ва дигар намудҳои бадахлоқӣ шудан, аз ҷумлаи ҳаминҳо мебошанд.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 62.

Аз телевидение ва воситаҳои ахбори оммавӣ дида, шунида гувоҳаш мешавем, ки дар ин ё он мамлакат донишомӯз ё донишҷӯ устод ё ҳамсинфони худро бешафқатона мепарронад, дар кӯчаҳо ҳар гуна ҷиноятҳои вазнинро бе шарму ҳаё содир мекунад. Ба сифати мисол хабари зеринро аз воситаҳои ахбори оммавии ҷаҳон овардан мумкин: «Дар яке аз мактабҳои шаҳри Рио-де-Жанейрои Бразилия воқеаи мудҳиш рӯй дод. Шахси мусаллаҳ ба толори даргоҳи таълим даромада, ба ҷамъомадагон тирпарронӣ кард. Ҳамон вақт дар он ҷо, бештар аз 40 нафар донишомӯз буд. Дар натиҷаи ин амал 12 нафар қурбон шуда, се нафари дигар ҷароҳат бардоштаанд. Аз гуфти вакилони политсия, баъди ин воқеа ҷиноятчи худкушӣ кард. Тавре маълум шуд, ин шахс замоне дар ҳамин мактаб таҳсил гирифта будааст...»¹

Хулоса кардан мумкин, ки дар замири чунин ҳолатҳои хунук муаммоҳои хобиданд, ки ба оқибати хунукназарӣ ба тарбия дар даргоҳҳои илм, бепарвоӣ ба парваридани эҳсоси некӣ дар қалби инсонии навқирон вобаста мебошанд.

Дар мо ин масъала дигар хел фаҳмида, ба ҳалли он дигар хел муносибат ба роҳ монда мешавад. Бобои маърифатпарвари мо Абдурауф Фитрат ин муносибатро чунин асоснок мекунад: «Тарбияи авлод хизмати инсоният аст. Қадом вақте, мо фарзандони соҳиби ахлоқи некро тарбия кунем, танҳо ҳамон вақт ўҳдадории ин хизмат аз гардани мо соқит мегардад. Ҳар касе фарзанди бадахлоқ тарбия кунад, барои инсоният хизмат не, балки душманӣ хоҳад кард. Ҷамъият аз фарзанди онҳо безор мешавад. Аз волидайнӣ соҳиби имон

¹ Рӯзномаи «Халқ со‘зи», соли 2011, 9-уми апрел.

фарзанди хушахлоқ мешавад, агар волидайн бадахлоқ бошанд, фарзанди онҳо ҳам бадахлоқ мешавад»¹.

Халқи мо беҳуда нагуфтааст, ки «Устоз аз падар беш аст». Чунки дар тарбияи бача чун инсонии комил, дар ташаккули шахсияти аз ҷиҳати маънавий беҷурми ӯ, хизмати омӯзгор — мураббӣ аз хизмати падар кам намешавад. Омӯзгор на фақат ба-

рои ба ҷавонон дониш додан, бурро қардани ақлу зеҳни вай, балки дар бораи қиёфаи инсонӣ касб қардани хулқу атвори бача, ба камол расидани эҳсоси меҳру оқибат, эҳтиром ба дигарон, ҳисси масъулият ва ҳамдардӣ ба дарду шодии дигарон дар қалби вай ҳам ғамхорӣ мекунад. Дар ин боб, аввало ҳуди устоз мураббӣён ба дигарон намунаи ибрат мешаванд, кӯшиш мекунанд бо ҳар як сухан, ҳаракати худ дар атрофашон муҳити солими маънавий ҳосил кунанд.

Сарвари диёри мо дар нутқи таърихӣ худ, пеш аз Истиқлолият — 24 март соли 1990, рӯзи дар республикаи мо таъсис дода шудани лавозими Президенти ба масъалаи тарбияи маънавии ҷавонон эътибори алоҳида дода буд:

«Боз як вазифаи муҳим — масъалаи бо ҳисси масъулияти қалон муносибат қардан ба насли ҷавон, тарбияи маънавии он аст. Охир, ҷавонон ҳам маҳсул, ҳам ояндаи маънавияти халқ...»

Агар мо вазифаи маънавии худро иҷро қарданӣ бошем, бояд ба онҳо падарвор ғамхорӣ кунем»².

Дар Ўзбекистон ба барҳам додани чунин ҳолати манфӣ, ки чун дар дигар соҳаҳо, дар низоми таълиму тарбия ҳам қарор ёфта буд, аз аввалин солҳои Истиқлолият шурӯъ қарда шуд. Дар натиҷаи бомуваффақият ба ҳаёт ҷорӣ намудани

¹ Abdurauf Fitrat. Oila. —Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 1999, саҳ. 25.

² Islom Karimov. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. —Т.: ХЭТН «O'zbekiston», соли 2011, саҳ 160.

Барномаи миллии тайёр кардани кадрҳо, инчунин Барномаи давлатии умумимиллии ривож додани таълими мактаб дар солҳои 2004–2009, дар диёри мо низоми таълиму тарбияи мазмун ва моҳиятан тамоман нав ба вуҷуд омад. Чуноне, ки дар дарсҳои аввала таъкид намудем, акнун аз рӯйи иқтидори бача, ки дар давоми таълими умумии нӯҳсола муайян мешавад, вай имконият

пайдо мекунад, ки аз роҳи илм ё ҳунар равад. Дар мамлақати мо дар муддати кӯтоҳ ҳазорҳо литсейҳои академикӣ, коллеҷҳои касбиву ҳунари сохта, ба ихтиёри ҷавонон ва мураббӣни онҳо дода шуд. Донишгоҳҳо, дигар даргоҳҳои илму фан бо пешқадамтарин асбобу ускунаҳои таълими замонавӣ, пеш бурдани корҳои илмӣ-тадқиқотӣ таъмин карда шуданд.

Дар ин роҳ, навигарии муҳим, муваффақияти калон, ки ба даст овардем, ҳамин шуд, ки дар Ўзбекистон мазмун ва моҳияти таълиму тарбия комилан нав шуд. Шуур, ақлу тафаккури донишомӯзи имрӯза, акнун бо ақидаҳои шахшудаи шӯравӣ пур карда намешавад. Вай имкон дорад бо афкори пешқадами ҷаҳон шинос шуда, онро таҳлил кунад ва фикри худро озодона ташаккул диҳад. Ин чунин маъно дорад, ки тафаккури ҷавонони мо озод, уфуқҳои он васеъ гашт, ҷаҳонбинияш чуқур шуд. Мо ба ин масъала беҳуда эътибори Шуморо ҷалб накардем. Зеро, чуноне Президенти мо чандин бор таъкид кардааст:

«Мутеъгии фикр, ғуломи тафаккур аз мутеъгии иқтисодӣ ё сиёсӣ дида, даҳшатноктар мебошад»¹.

Дар ҳақиқат, инсонеро, ки ба корҳои дунё, ҳодисаҳои дар атроф содиршуда мустақилона ва огоҳона назар надорад, барои ин дониш ва таҷрибаи зарурӣ надорад, нанговартари-

¹ **Islom Karimov.** *Yoshlarimiz – xalqimizning ishonchi va tayanchi.* –Т.: нашриёти «Ma’naviyat», соли 2006, саҳ. 57.

наш — аз малакаи ба ҳар як воқеаву ҳодиса аз манфиати халку мамлакат муносибат қардан маҳрум аст, қувваҳои бадният метавонанд раҳнамои кунанд. Аз чунин одам сохтан ва тарбия намудани террористу ҷиноятчи, ки худро, диёри худро нашинохта, ба Ватан хиёнат мекунад, бандаи нафс, ки боигарии халку диёрро тороҷ намуда, ба хориҷ мефурушад, осон аст. Ё худ ҷавонони кўрнамак, ки нону намаки падару модар, халқи худро зеро по қарда, ба иллатҳои бешармӣ, беҳаёгӣ кўркўрона тақлид қарда, махфиёна ба «маданияти оммавӣ» даромада мераванд, маҳз аз чунин ҷавононе ба воя мерасанд, ки фикрашон ба мутеғӣ, тафаккурашон ба гуломӣ мубтало шудааст.

Баръакс, фарзанди одам кадом вақте, ки мустақил, озод ва ғаёл фикр ронад, қалби вай аз эҳсо-си меҳру муҳаббат ба диёр, падару модар, ба оила ва маҳаллаи худ пур бошад, ин инсонро ба осонӣ ҳам мағлуб ва аз роҳи некӣ берун қарда намешавад.

Ба чунин ҳолати ибратбахш, ба ин ҳамоҳангии мукаммали ақлу тафаккури воло ва маънавияти воло фақат ба воситаи ба роҳ мондани ҳамоҳангии таълим ва тарбия, эътибори якхела ба ҳарду ҷабҳаи тақмили инсон ноил шудан мумкин аст.

? *Савол ва супоришҳо:*

1. Фикрҳои дар китоб овардашудаи Маҳмудхоҷа Беҳбудӣ ва Абдулло Авлонӣ дар солҳои 10-уми асри гузашта чӣ қадар аҳамияти калон доштанд?
2. Фикрҳои сарвари диёри мо дар бораи зарурати ҳамоҳангии таълим ва тарбия кадом мақсадҳоро пешбинӣ мекунанд?
3. Ҳикмати халқии «Ақл дигар, фаросат дигар» чӣ маъно дорад? Ба ҳамин монанд боз кадом мақолу ҳикматҳоро медонед?
4. Дар инъикоси муомилаву мулоқоти ҳамдигарии одамон, байни услубҳои эҷодкорони кинои Ғарб ва Шарқ, аз ҷумла, ўзбек кадом фарқҳоро дарк қардаед?
5. Фикри, «таълиму тарбия гирифтанд, барои одам бояд тамоми умр давом кунанд»-ро чӣ хел мефаҳмед?
6. Ҷиҳатҳои монанд ва фарқкунандаи «Одами боақл» ва «Одами доно»-ро шарҳ диҳед.
7. Таҳти раҳбарии устод дар мавзӯи «Олим шудан осон, одам шудан мушкил» бо ҳамсинфон баҳс ташкил кунед.

ТАҲДИД БА МАЪНАВИЯТ – ТАҲДИД БА ХУДВИЖАГИИ МО

Донишомӯзи азиз, аз дарс дар бораи модели тараққиёти Ўзбекистони мустақил донистед, ки дар диёри мо фақат ҷамъияти бо муносибатҳои бозаргонӣ устувор не, балки ҷамъияте барпо карда мешавад, ки ба манфиатҳои неки шаҳрвандон, ба талабҳои ҳаёти инсонӣ ҷавобгӯӣ аст.

Дигар хел гӯем, дар ин ҷамъият хоҳишҳои бе-маънӣ аз қабилӣ давидан аз пайи боигарии моддӣ, ба ҳар роҳ набошад қонеъ намудани талаботи нафсӣ не, балки эътибори асосӣ ба таъмини қаноати ҳам моддӣ, ҳам маънавии инсон дода мешавад.

Чунки одобу ахлоқ, меҳру шафқат, виҷдон ва андеша, покӣ ва ҳалолӣ, ҳаё ва ибои одам ашъҳое нестанд, ки ба бозор бароварда, ба бозор андохта шаванд. Халқи мо дар ҷи қадар рӯзҳои вазнин — давраҳои ҷанг ва қатағон, замонҳои гуруснагӣ ва қаҳгӣ, ин мафҳумҳои волои маънавиро ба хоҳишҳои нафс қурбон накард, қиёфаи одамиро гум накард.

Ба ҳудуди Ўзбекистон, ки чун мамлакати озод ва демократӣ ба дунё оғӯш кушод, ба шууру тафаккури шаҳрвандони он баробари навигарӣҳои хуши ҷаҳон, як қатор иллатҳои ҳам, ки дар ин ё он кунҷи рӯйи Замин пайдову паҳн мешаванд, ҳаракат мекунанд даромада оянд. Аз чунин иллатҳои хавфҳои қиддири, ки зоти инсонро хароб мекунанд, чун савдои одам, гиёҳвандӣ, майпарастӣ номбар кардан мумкин аст.

Аз дарсҳои таърих медонед, ки дар давраҳои пеш аз миллод, дар ҳудуди империяи Рим, ки дунёро ба ларза меовард, Миср ва боз як қатор кишварҳои аскарони дар замони ҷангҳои асир афтодаро, ё худ аҳолии ҳудудеро, ки аз тарафи истилогарон фатҳ шудааст, ба сифати гулом ба бозорҳои бароварда ба мисли ҳайвон мефурӯхтанд. Бо иштироки ҳамин гуна

гуломҳо — гладиаторҳо дар майдонҳои калон, дар пеши назари ҳазорҳо одамон ҷангҳои бешафқатона, хунин ташкил карда мешуданд. Фарзанди одам маҷбур карда мешуд, ки мисли хурӯс ё қўчқор ҷанг карда, ҳамдигарро маҳв кунад, мардуми ҷамъомада аз ин тамошоҳо гӯё завқу шавқ мегирифтад.

Албатта, болоравии маданияи инсоният кайҳо ба ин ҳолатҳои шармандавор барҳам додааст, баъд аз ин чун гулом фуруҳтани одам чун ҷинойте, ки ба ақл намеғунҷад, аз тарафи ҳама эътироф ҳам карда шуда буд.

Афсӯс, ки имрӯз дар кунҷҳои гуногуни ҷаҳон ҳамин хел тӯда, гурӯҳ, марказҳои «корчаллон» пайдо шудааст, ки онҳо ҳамон савдои машғумро дигархелтар — дар шакли шамоили «маданикардашуда» аз нав ташкил кардаанд.

Ба доми соҳибони чунин кирдукор, бештар ҷавононе меафтанд, ки ҳанӯз ба фарқи хубу бад, дӯсту душман намераванд, ҳатто, ҳамсолони Шумо ба ин ҷумла дохиланд. Ин гуна гурӯҳҳое, ки сафсатаҳои дар бораи «дар ин ё он мамлакати дунё камтар меҳнат карда, даромади бедардимӣён ёфта, ба ивази он маза карда ҳаёт гузарондан мумкин аст»-ро дар мақомҳои гуногун такрор мекунанд, дар ҳаракатанд, то ба диёри мо ҳам сар халонанд. Аз ҳама хатарнокаш — кам бошад ҳам шахсоне ёфт мешаванд, ки барои ба чунин қасон ҳамтабақ шудан розӣ шуда, ба амалӣ намудани нақшаҳои ҷинойткоронаи онҳо ёрдам мерасонанд. Ин гурӯҳҳо ҷавононро, ки ҳанӯз аз маҳалла, қишлоқи худ дигар ҷойро надидаанд, таҷрибаи ҳаёти надоранд, бо ваъдаҳои гуногун фиреб дода, ба хорич бурда, дар он ҷо боз ба дигар гурӯҳҳо фуруҳта ҷинойти ниҳоят зишт содир мекунанд.

Онҳо, бо фиребҳои аз қабилӣ ба писарҳо «дар фалон давлат дар соҳаи сохтмон ё савдо кор ҳаст, ҷонатро азоб надода ҳар моҳ фалон долларӣ даромад меёби», ба духтарҳо бошад «дар фалон мамлакат ба ходимони меҳмонхона, офитсиантҳои ресторанҳо талаб калон, ғайр аз маош чойпулие, ки ҳар рӯз ёфт мешавад, ба хона бо як халта пул баргаштанро ка-

фолат медиҳад»-ро гуфта, онҳоро бе ришта ба худ баста мемонанд. Ин фиребгарон бо ҳар амал ба боварии ҷавонон даромада, паспорти онҳоро гӯё «барои харидани билет ба самолёт ё поезд, ё худ ҷой дар меҳмонхонаи мамлакати сафар» мегиранд, сипас, қурбониёни худро ба хориҷ бурда, бе паспорт ҳеҷ ҷо рафта натавонистани онҳоро дониста, ҳуҷҷатро гардонида намедиҳанд. Аксарияти ҷавонон, ба чунин фиреб дода шуда, ба умеди ҷаннати ваъдагӣ ба хориҷ мераванд, дар кишвари бегона, умуман ба касони бегона фурӯхта мешаванд. Дар натиҷа, ҷавононе, ки дар даст ҳуҷҷате дар бораи аз кадом мамлакат будани худ надоранд, мисли ғуломии беҳуқуқ шабу рӯз дар сохтмонҳои гуногун кор фармуда шуда, фақат барои намурдан бо обу нон таъмин мешаванд ва барои меҳнати солҳои дароз кардаи худ ягон тини зард ҳам гирифта натавониста, агар дигар ягон қору ҳол рӯй надиҳад, базӯр ба хона бармегарданд. Духтарон бошанд, ба ихтиёри клубҳои гуногуни шабона фурӯхта шуда, ба панҷаи ифлоси касони нопоки пулдор меафтанд.

Ҳол он, ки ҳамон ҷавонон бояд мефаҳмиданд, ки дар ягон нуқтаи дунё як бурда нони муфт бепул дода намешавад, ба ибораи халқ панири бепул фақат дар мушқаппак мешавад, муҳимаш — инсон дар ҳеҷ ҷой чун дар диёри худ озоду осуда кор ва зиндагӣ карда наметавонад.

Онҳо бояд боз як чизро донанд, ки имрӯз дар дунё ҳар сол ба ҳисоби миёна 4,5 миллион одам ба намудҳои гуногуни ғуломӣ маҳкум мешаванд. Миқдори даромаде, ки он нокасон аз савдои одам дар тамоми рӯи Замин мегиранд, 12–15 миллиард долларро ташкил мекунад.

Шукр, ки дар диёри мо барои ҳар як инсон, ки кор мекунам, пули ҳалол ёфта ҳаётро ба роҳ меандозам мегӯяду аз дасташ кор меояд, мутахассиси соҳибилм, албатта, кор ёфт мешавад. Ҳама гап сари он, ки одам худаш соҳиби ягон касбу ҳунар шавад, устои моҳири он соҳа гардад, бо сабру бардошт барои ҳалол ва фидокорона меҳнат кардан гарданаши ёри диҳад. Чунин инсонҳо ба корхона ва муассисаҳо ба кор

таклиф мешаванд, мувофиқи меҳнати худ аз ҷиҳати моддӣ ва маънавӣ рағбат меёбанд.

Дар боби пешгирӣ намудани ҷинояти вазнин чун савдои одам, муҳофизаи шаҳрвандони кишвар, пеш аз ҳама, барои ҳифзи ҳаёт ва тақдирӣ ҷавонон аз ин хуруҷҳо, дар Ўзбекистон тадбирҳои ҷиддӣ ба амал бароварда мешаванд.

Аз ҷумла, 8 июли соли 2008 бахшида ба ин масъала Қарори Президенти Республикаи Ўзбекистон, 17 апрели соли 2008 Қонун «Дар бораи мубориза бар зидди савдои одам» қабул карда шуд.

Имрӯз органҳои ҳифзи ҳуқуқи мамлакат, муассисаҳои таълиму тарбия, бисёр ташкилотҳои ҷамъиятӣ қувваҳои худро муттаҳид намуда, ба муқобили ин хуруҷи хавфнок самаранок мубориза мебаранд.

Иллати дигаре, ки ба ҳусни ҳаёти мо соя меандозад, — ин майпарастӣ ва гиёҳвандӣ ба ҳисоб меравад. Афсӯс, ки дар замони ҳозира дар байни ҷавонони наврас ва ҳатто байни занон ҳам ҳолатҳои рӯҷӯ кардан ба майпарастӣ, нашъамандӣ, сигоркашӣ дучор меоянд.

Инсон албатта аз батни модар майпараст ё кашанда таваллуд намеёбад. Як қатор сабабҳои мавҷуданд, ки онҳоро ба миён меоранд.

Аз ҷумла, ҳангоми ҷашни рӯзҳои таваллуд, тадбирҳо ба ифтихори таваллуди кӯдак, нишастҳои байни дӯстон, шабҳои хатмкунӣ, тӯйи хатна, тӯйи никоҳ, меҳмондорихо ва дигар маросимҳо истеъмол шудани машруботи спиритӣ ба реша давонидани ин иллат боис мешаванд.

Дар тантанаҳои тӯй, маросимҳои хурсандӣ ба шаъни «гунаҳкорони» ҳамин шодиёна суҳанҳои таърифу тавсиф гуфта шуда, қадаҳ бардошта мешавад ва ба ҷавону пир, марду зан нӯшидани ҳамин оби дар шиша «беозор» истодаро пешниҳод мекунанд. Ин ҳолатро бачаҳои ҷавон, ки дар тантана иштирок мекунанд мушоҳида менамоянд. Дар натиҷа дар бачаҳо иштиёқи чашидани он пайдо мешавад. Ҳамин тавр,

бачае, ки аз андаке нӯшидан хумор пайдо кардааст, тадричан ба майпарастӣ одат мекунад.

Ба паҳншавии вабои муолиҷааш душвор аз қабилӣ майзадагӣ, нашъамандӣ дар байни ҷавонон, ба корҳои худ банд будани волидайн, беназорат монандани бачаҳо, низоъҳои оилавӣ, хунукназарии мураббӣ-ёни муассисаҳои таълим ба вазифаи худ, аз ҳад зиёд таъмин будани бачаҳо ва дигар омилҳо сабаб мешаванд.

Маълум аст, ки истеъмоли машруботи спиртӣ, кашидани маводи муҳаддир (моддаҳои гуногуни наркотикӣ) ба тараққиёти мамлакат, камолоти инсон таъсири саҳти манфӣ мерасонад. Ин ҳолати андӯхбор имрӯзҳо дар баъзе мамлакатҳои Ғарб ба масъалаи ҳаёту мамот, масъалаи мубрами рӯз табдил ёфтааст.

Чунки инсон, ки ба ғуломи нӯшокиҳои спиртӣ, моддаҳои наркотикӣ табдил ёфтааст, на барои оилаи худ ва на барои ҷамъият фоида намеорад, балки ба онҳо талафоти зиёд меоварад.

Донишмандон Кайковус, Юсуф Хос Ҳоҷиб, Берунӣ, Ибни Сино, Алишер Навоӣ, Бобур ҳам зарари майпарастиро гуфта, одамиро даъват мекунанд, ки аз он канора ҷўянд.

Алишер Навоӣ мегӯяд, ки одами майхора «мисли саги бад худ аз худ ба одамон ҳамла кунад, онро ҳамту саг не, саги гасандани номидан шояд. Майхорагӣ ҳам оташ, ҳам оби дара аст: не, он оташи дӯзах ва оби тӯфон мебошад... Дар ин оташ фақат чор унсур сӯхта нест намешавад, ақлу ҳис, дину ислом ҳам нест мешавад».

Майзадагӣ одамро ба шахси бевурд, дурӯғгӯй, разил, ҳатто қотил табдил медиҳад. Он ба майна таъсир карда, чигар ва асабро аз кор мебарорад, фаъолияти дилро заиф мегардонад. Ҳаёти шахсе, ки ба майпарастӣ дода шудааст, дар аксар ҳолат бо фоҷиа анҷом меёбад.

Ин гуна одам оро номуҷиб, урфу одат, инсофу диёнат ва дигар меъёрҳои муносибати инсониро фаромӯш мекунад, аз мафҳумҳои раҳму шафқат дур мешавад, ба як махлуқи парешонхотир, бенафосат табдил меёбад.

Шоир ва шоҳи бемисл Бобур Мирзо дар руҳият, касбу кор, ҷаҳонбинии инсон чӣ андоза таназзули азим ҳосил кардани майпарастиро дарк намуда, ба мақсади аз ҷанголи ин бало халос кардани кишварҳои худ, фармони махсус қабул кардааст. Дар ин ҳуҷҷат, муқаррар шуда буд, ки «ҳеч кас ба кори майпарастӣ даст назанад, нӯшоки тайёр накунад, нафурӯшад, нахарад, нигоҳ надорад, набарорад ва набиёрад: «Аз майхорагӣ гурезед, шояд наҷот ёбед» (Ҳадиси Шариф)».

Мушоҳидаҳо далелат медиҳанд, ки аз 1000 нафар кӯдаки ақлан заиф, модари 500 нафар, ҳам падару ҳам модари 70 нафар машруботи спирти истеъмол мекардаанд. Шифокори франсуз Демма тӯли 28 сол 10 оилаи зану шавҳари майзадаро мушоҳида кард. Аз 57 кӯдаки ин оилаҳо 25 нафар то яксолагӣ фавтидаанд, 5 нафар гирифтори эпилепсия, дар майнаи сари 5 нафар об ҷамъ шудааст, 12 нафар девона, танҳо 10 кӯдак солим таваллуд ёфтааст. Аз ҳар 100 нафар кӯдаки гирифтори эпилепсия падару модари 60 нафар арақхӯри ашаддӣ будаанд.

Майзадагӣ модари ҷиноятҳои гуногун аст. Агар ба далелҳои мурочиат карда шавад, наздик ба 70 фоизи қотилӣ, 80–90 фоизи авбошӣ, асосан дар ҳолати мастӣ рӯй медиҳад. Агар аз тарафи шаҳрвандон истеъмоли мушруботи спирти ба 35 фоиз кам карда шавад, ҳадди ақал ба 40 фоиз кам шудани қотилӣ, ба 25 фоиз кам шудани авбошӣ муайян карда шудааст. Нӯшидани 100 грамм арақ 7500 бофтаҳои фаъоли ҷисми одамро нобуд мекунад. Баъди истеъмоли 75 грамм арақ қув-

ваи мушакҳо аз 20 то 40 фоиз кам мегардад. Ин дар навбати худ ба паст шудани самаранокии меҳнат оварда мерасонад¹.

Қариб 25 фоизи арақхӯрҳо ҳангоми мастӣ худкуширо фикр мекунанд. 100 грамм машруботи спиртӣ варзишгарро ду ҳафта аз кор мебарорад. Нӯшидани машруботи спиртӣ, кашидани сигору нос хусусан ба занҳо ва бачаҳо тез ва саҳт таъсир мерасонад. Зан ҳамагӣ дар байни як-ду сол майзада мешавад. Як қадаҳ виноӣ камтаъсир, ки навраси 13–14 сола менӯшад, баробари як шиша арақ ба одами калонсол таъсир дорад.

Дар Ўзбекистони имрӯза масъалаҳои истеҳсол, аз хориҷ овардан, фурӯхтан ва истеъмол кардани нӯшокиҳои спиртӣ зери назорати ҷиддӣ буда, тарфибу ташвиқи онҳо — рекламаи оммавӣ қонуан маҳдуд карда шудааст.

Боз як иллоте, ки бар тараққиёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва маънавии ҳар гуна ҷамъият зарба мезанад, нашъамандӣ ба ҳисоб меравад. Нашъамандӣ ҳам ба мисли майпарастӣ қотили ашаддии саломатии инсон мебошад.

¹ Bir qultum fojiasi. —Т.: нашриёти Адабиёт ва санъати ба номи Фафур Фулом, соли 1986.

Гиёҳванд гуфта одамеро меноманд, ки ба истеъмоли нашъа, кўкнор, героин ва дигар моддаҳои наркотикӣ одат кардааст. Ин хел одамонро на бо номи аслии худ балки бо номҳои «бангӣ», «кўкнорӣ», «нашъаманд» ном мебаранд.

Дар ибтидо сайёҳи шинохта Христофор Колумб аз Америкаи Марказӣ ба Европа барги як растании ношиносро оварда буд. Баъд, моддаи шифобахш ва дуди он ба бемориҳо давобахш гуфта, барги хушконидаро ба найча андохта одамонро ба кашидан ёд доданд. Табиист, ки он замон барои инсоният чӣ андоза хавфовар будани ин барги дар назар беозорро намедонистанд. Дар Европа ин растани бори аввал аз тарафи табиатшиноси швед Карл Линней хонагӣ карда шуд ва ба моддаи аз он гирифташуда ба шарафи Жан Нико ном шахс «никотин» ном дода шуд.

Олимони исбот кардаанд, ки дар таркиби дуди никотин гайр аз никотин сулфур, аммиак, азот, карбон, равғанҳои гуногуни эфир, кислотаҳои сианид, формиад, сирко ва валериана, инчунин моддаҳои гуногуни барои организми инсон зарарнок мавҷуданд. Ин гуна гиёҳҳо асосан ба се гурӯҳ тақсим мешаванд: гиёҳи кўкнор, гиёҳи нашъа, гиёҳи тамоку.

Дар таркиби кўкнор моддаи таъсиркунандаи наркотикӣ буда, аз танаи он ба воситаи асбобҳои махсус моддаи часпаку ёзандаи елимшакл гирифта мешавад. Ин модда «шира» номида шуда, касе, ки аз он истеъмол кардааст, аз ҷиҳати ҷисмонӣ ва ақлӣ заиф мегардад, зуд ба ҳолати васваса меафтад, аз содир кардани ҷиноятҳои мудҳиш рӯй намегардонад, мумкин як умр бе фарзанд монад. Одамонро, ки «шира» истеъмол мекунанд, халқ «кўкнорӣ» меномад.

Одамонро, ки гиёҳи нашъа истеъмол мекунанд, «бангӣ» меноманд. Бангӣ аз хусусиятҳои одамигарӣ маҳрум мешавад. Онҳое, ки мубталои ин дард шудаанд, аз одамкушӣ, дуздӣ, гонатгарӣ ҳазар намекунанд. Гиёҳи нашъа дар баъзе ҷойҳо маҳфӣ кишт мешавад. Имрӯз дар мамлакати мо бар зидди кишткунандагон ва паҳнкунандагони он муборизаи шадид бурда шуда, онҳо ба ҷавобгарии қонунӣ кашида мешаванд. Аз ҷониби Олий Маҷлиси Ўзбекистон қабул шуда-

ни қонун «Дар бораи воситаҳои гиёҳвандӣ ва моддаҳои психотропӣ» ҳам дар пешгирии нашъамандӣ асоси муҳими ҳуқуқӣ гардид.

Растании тамоку дар миқёси ҷаҳон махсус кишт ва паҳн карда мешавад. Аз гиёҳи тамоку сигаретҳои гуногун, аз танаи он мохорка, инчунин нос тайёр мешавад. Кашидани моддаҳои гиёҳванд барои саломатии инсон хеле хавфнок аст.

 Аксарияти кашандагони сигарет ва нос касали саратони шуш, асаб, дил, астма мешаванд.

Дар натиҷаи кашидани сигарет, моддаи никотини дар таркиби он буда ба организми инсон таъсири хуруҷқунанда расонида, фишори хунро баланд мекунад, рағҳои хурдро боз танг мекунад, нафаскаширо тезонида, шираи низоми ҳазми хӯрокро зиёд мекунад. Дар ҷараёни кашидани никотин ва дигар моддаҳо таркиби дуди тамоку узвҳои инсонро заҳролуд мекунад. Доим гирифтори сулфа шудани кашандаҳо аз ҳамин сабаб аст. Кашидани сигарету нос мумкин ба пайдо шудани безҳо дар даҳон, гулӯ, роҳҳои нафас оварда расонад. Даъво ёфтани бемории одами кашанда тӯлонӣ мешавад.

Кашандагӣ ба паст шудани фаъолияти майна сабаб мешавад. Ҷиҳати хатарноктарини он, кашидани сигор дар ҷойҳои ҷамоатӣ, муҳити оилавӣ мебошад. Дар он, аз дуди сигор на танҳо ҳуди кашанда, балки одамони атроф, аксарияти бачаҳо ва занҳо ҳам заҳролуд мегарданд. Дар як қатор мамлакатҳои ҷаҳон кашидани сигор дар корхонаҳо, нақлиёт, ҷойҳои ҷамоатӣ, ҷойҳои хӯрокхӯрии умумӣ манъ карда шудааст.

 Сарфи назар аз намуд, истеъмоли моддаҳои наркотикӣ ба насли одам таъсири манфӣ мерасонад, фарзандони зан ё марди нашъаманд модарзод ногирон, маъйубу мачрӯҳ, ақлан заиф, ҷисмонан ноқис мерӯянд.

Организми одаме, ки ба моддаҳои нашъамандӣ одат кардааст, агар сари вақт онро қабул накунад, ба ҳолати ногувор

гирифтор мешавад, ба чунин моддаҳои зӯр (нашъа, кӯкнор, шира, морфӣ, кокаин, героин, кофеин ва ҳоказо) эҳтиёҷ ҳис мекунад. Сари одам дард карда, дили ӯ безобита мешавад, дасту пояш меларзанд, арақ зер мекунад ва беҳол мешавад. Одаме, ки моддаҳои нашъамандро мунтазам истеъмол мекунад, бе он зиста наметавонад, ҳам барои муҳити атроф ҳам барои оилаву ҷамъият хавфнок аст. Аз ин рӯ, дар ҳудуди мамлакати мо пешгирии реша давонидани нашъамандӣ ва мубориза алайҳи он қарзи ватанпарваронаи ҳар як шаҳрванд ҳисобида мешавад. Чунки баъзан таваллуди кӯдак дар оила шодӣ не, балки ташвиш меорад. Аз падару модари майзада аксаран фарзандони ақлан заиф, маъюб таваллуд мешаванд. Ин гуна кӯдакон ҳам барои падару модар ва ҳам барои ҷамъият муаммои ҷиддӣ мебошанд.

Масъалаи мазкур боз як ҷиҳати муҳим ва хатарнок дорад.

Даромадҳое, ки гурӯҳҳои ба савдои ноқонунии моддаҳои гиёҳванд машғул ба миқдори зиёд дар миқёси ҷаҳон меёбанд, ба қорҳои ноҷӯя чун дастгирии марказҳои байналхалқии террористӣ, мусаллаҳ намудани тӯдаҳои ҷангара сарф карда мешаванд.

Президенти Ўзбекистон дар нутқҳои худ аз минбарҳои бонуфузтарини байналхалқӣ, дар баробари ҷиддан огоҳ намудани аҳли ҷаҳон аз ин хавфҳо, ҳамҷамъияти ҷаҳонро, ташкилотҳои байналхалқиро даъват мекунад, ки ба муқобили ин иллатҳо яққоя мубориза баранд. Асари вай «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари», ки соли 1997 таълиф шуд, ин муаммо ва роҳҳои ҳалли онро нишон додааст.

Дар муҳити оила ҳам, агар майпарасти ё гиёҳвандӣ мавҷуд бошад, он ҷо дар бораи камолоти фарзанди солимфикр, бахти оилавӣ, ҳамҷиҳатӣ, ҳурмату иззати ҳамдигарӣ гап шуданаш мумкин нест.

Аз касоне, ки ба доми ин иллоти маънавияти инсон, худ-шиносии инсонро харобкунанда афтидаанд, ҳама мегурезад, қисмати онҳо ба танҳои ва ноумеди маҳкум мешавад. Алишер Навоӣ мегӯяд, ки чунин одамон нафақат барои худ, балки барои халқу диёр ҳам бадбахтиҳои бепоён меоваранд.

Мардум гар напазирад, бадгуҳар дон ўро,
Нишон аз бадбахтии ҳолаш дон ўро,
Андар феълаш балои қони диёр дон ўро,
Бадгуҳару бадфеъли аҳли олам дон ўро.¹

Савол ва супоришҳо:

1. Арзишҳои устувори ҷамъияте, ки дар Ўзбекистон барпо мешавад, аз чӣҳо иборат аст?
2. «Савдои одам» ба сари инсоният кадом фалокатҳоро оварданаш мумкин?
3. Ба фикри Шумо барои ба доми «мутахассисон»-и «Савдои одам» наафтидан, ҷавонон ба кадом мафҳумҳо, донишҳо бояд соҳиб шаванд?
4. Дар бораи пайдо шудани нашъамандӣ, намудҳои он, таъсири манфии он ба ҷамъият, организм ва насли инсон, чӣҳоро донистед?
5. Ба фикри Шумо, бар зидди майпарасти, нашъамандӣ ва тамокукаши чӣ гуна мубориза бурдан зарур аст?
6. Оид ба фоҷиаҳое, ки ин офат ба бор меорад, аз асарҳои бадеӣ ё илмӣ мисолҳо биёред.
7. Оё дар бораи муаммоҳое, ки парвариши ноқонунии моддаҳои гиёҳванд, тайёр кардан ва паҳн кардани онҳо дар миқёси байналхалқӣ ба миён меоранд, шунидаед? Фикри худро дар ин бора ба ҳамсинфон нақл кунед.
8. Афкори донишмандонро аз манбаъҳои гуногун дар бораи майпарасти, нашъамандӣ ва тамокукаши ҷамъовари намуда, бо ҳамсинфон муҳокима кунед.

¹ Тарҷимаи таҳтуллафзии тарҷумон.

БУЗУРГТАРИН ҶАСОРАТ

ҶАМОҲАНГИИ ҶАЁТИ МАЪНАВӢ
ВА МОДӢ

Байни одамон гап ҳаёт, ки мумкин Шумо ҳам шунидаед: «Касе барои хӯрдан зиндагӣ кунад, касе барои зиндагӣ кардан меҳӯрад». Дар замири ин мақол, ки аз афташ содда, мазмунан рӯякӣ ба назар мерасад, маънои калон ва чуқур ниҳон аст. Дар ҳақиқат, дар ҳаёт одамоне ҳастанд, ки тамоми фикру зикри онҳо ба афзудани боигарӣ, аз пайи раҳондани он, бо ҳамин боигарӣ таърифу тавсиф кардан, мухтасар, ба қонеъ намудани талабҳои нафс нигаронда шудааст. Тавре, ки адиби шинохта Ўткир Ҳошимов таъкид кардааст, ин одамон, масалан, дар боғи ҳайвонот ба товусе, ки пари иборат аз ҳазор рангу ҷилоҳои худро кушодааст нигариста, ба зебогии мафтункори вай эътибор надода, «гӯшти ҳамин ҷонварро ҳам хӯрдан мумкин-ми?» — гуфта савол медиҳанд...

Боз кадом як одами дигар бошад, ба неъматҳои дунё — хӯрокворӣ ё сару либос, хонаву ҷой ё аспу зин, мошин — чун ба як воситаи умргузаронӣ назар дорад. Яъне, олами модӣ як қисми ҷудонашавандаи чунин одамон ба ҳисоб равад ҳам, онҳо боигарии моддиро ҳеҷ гоҳ мақсаду муддаои ҳаёти худ наметонанд.

Тамоми фикру зикри онҳо пеш аз ҳама соҳибшудан ба ҳислатҳои волои маънавӣ, баробари пайдо шудани имконият, ба ҳаёт ҷорӣ намудани ин мафҳум ва арзишҳо, хуллас, пур аз ниятҳои неки озод ва бахтнок гардонидани одамизод мешавад.

Донишомӯзони азиз, ин гуфтаҳо, танҳо суханони ҳавоӣ ё китоби набуда, воқеан ҳам талаби муҳим ва масъулиятноки ҳаёти инсонӣ мебошад.

Муаммои дар пояи ҳаёти инсоният ҷӣ мавқеи аввала дорад — модда (материя) — олами модӣ ё олами шуур ва руҳӣ, аз рӯзи пайдо шудани одамизод сабаби баҳсу мунозираҳои

тафсон мебошанд. Вобаста ба он, ки ба кадоме аз онҳо устуворӣ, аввалият медиҳанд, олимони файласуф ду гурӯҳи калон — материалистон ва идеалистонро ташкил мекарданд.

Материализм (лотинӣ «материалис» — моддӣ) — маҷмӯи афкори фалсафӣ, ки дар шарҳи мавҷудият, зиндагӣ ва ривоҷи табиат, ҷамъият ва одам модда (материя) ва хусусиятҳои онро аввал медонад. Материализм материяро аввал, шуурро дуюм, яъне инъикоси он, маҳсули он меҳисобад.

Дар фан ва сиёсати давраи шӯравӣ ин нуқтаи назар ба дараҷаи ҳақиқати мутлақ баромада, мавқеъ ва аҳамияти ақл, тафаккури одам ва омилҳои маънавӣ дар ҷамъият паст зада шуд.

Идеализм (юнонӣ «идеа» — тасаввур, мафҳум) — маҷмӯи афкори фалсафӣ, ки дар офариниши олам ва одам, моҳияти табиат ва ҷамъият, ривоҷи он омилҳои руҳӣ, ғайримоддиро аввал медонад. Таърихи идеализм аз таълимоти файласуфи юнон Афлотун сар мешавад.

Дар фалсафаи марксистӣ, ки дар асри XIX ташакул ёфт, масъалаи таъсири материя ба шуур, табиат ба руҳ мутлақ гардонда шуд ва байни идеализм ва материализм девори метин ҳосил гашт. Ба ин ду афкор мазмуни сиёсӣ дода, материализм чун мафкураи пешқадам, тараққипарвар, идеализм чун мафкураи ақибмонда, реаксионӣ ба ҳам зид гузошта шуданд. Ҳол он, ки оид ба дар такмили моддӣ ва маънавии инсоният як хел аҳамият доштани ҳар ду назар ҳам аз таърих мисолҳо овардан мумкин аст.

Президенти мо чиҳатҳои ба ҳам узван вобастаи олами маънавӣ ва моддиро шарҳ дода, мулоҳизаҳои муҳими зеринро баён мекунад:

«Ин олами кўҳан, ҳаёте, ки мо зиндагӣ мекунем, як воқеияти ягона, яклухт мебошад. Пас, ба олами руҳии инсон зид гузоштани эҳтиёҷоти моддӣи он, дар ҳоли афзал донистани яке аз онҳо, ба сифати мақсади асосии ҳастӣ қабул кардани он, ифодаи кадом як назари яктарафа гўем, хато намешавад»¹.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 66–67.

Албатта, бо тағйир ёфтани шароити зисти одамон тасаввур, нуқтаи назар, мафхумҳо, меъёрҳои одоб ва ахлоқ, ҳатто тарзи тафаккури онҳо ҳам дар бораи олами моддӣ тағйир ёфтаниш мумкин. Дар ҷамъияти солими маънавӣ ин гуна тағйирот дар асоси манфиатҳои умумии одамон ба мақсади боз ҳам зеботар ва қулайтар гардондани зиндагӣ рӯй медиҳад. Дигар хел карда гӯем, ба таври меъёри ҳаёт гузаронидани инсон ба таъминоти меъёрии ҳам моддӣ ва ҳам маънавӣ, ба эътибори баробар

ба ҳардуи ин манбаъҳои ҳаёт узван вобаста аст.

Тавре гувоҳ ҳастед, солҳои истиқлолият, барои ҳам аз ҷиҳати иқтисодӣ, ҳам аз ҷиҳати маданӣ-маърифӣ як хел ба давлати пурқудрат табдил додани мамлакати мо саъйу ҳаракатҳои азим амалӣ мешаванд. Афзудани имкониятҳои иқтисодии мо, гавари ҳаёти фаровони халқи мо, баланд шудани дараҷаи зиндагии маишӣ ва маданӣ мешавад. Нафақат дар шаҳрҳо, балки дар деҳоти мо, дар пунктҳои дурдасти аҳолинишин ҳам қад афрохтани мактабу коллеҷҳо, даргоҳҳои фарҳангӣ, шифохонаҳо, нуқтаҳои савдо ва хизматрасонии маишӣ ба аҳоли, роҳҳои ҳамвори мумфарш, хонаву қойҳои базеб, бунёд шудани боғ ва хиёбонҳо тасдиқи амалии ҳамин болоравиҳо мебошад. Падару модарон аз хароҷоти оила пасандоз намуда, барои баҳраманд шудани фарзандони худ аз комёбиҳои илму фан, соҳиби касбу ҳунарҳои зурури шудани онҳо, бо намунаҳои нодири маданияти миллӣ ва ҷаҳонӣ ошно кардани ҷавонон сарф кардани маблағро ҳам вазифаи тарбиявии худ медонанд. Дар натиҷа, нафақат дар бораи сару либоси расо, серии шикам, балки дар бораи қонён намудани эҳтиёҷоти маънавӣ-маърифӣ Шумо ва ҳамсолонатон, додар ва хоҳарон ҳам ҷиддӣ фикр карда, ҷустуҷӯ мекунанд.

Дар мусобиқаҳои бонуфузтарини байналхалқӣ чӣ дар соҳаҳои илму фан, чӣ дар соҳаҳои спорт ё маданият торафт бештар ҷойҳои намоёнро ишғол намудани фарзандони Ўзбекистон, ки дар даргоҳҳои маърифатии тамоми шароитҳояш муҳайё ба воя мерасанд, маҳсули эътибор ба ривоҷи муштараки ҳаёти модӣ ва маънавӣ дар мамлакати мо мебошад.

Беҳуда эътибори Шуморо ба ин масъалаи шинос ҷалб накардем. Гап дар сари он, ки дар баъзе давлатҳои таркиби собиқ шӯравӣ, ки ҳаёти мустақилона ба роҳ мондаанд, ҳатто дар баъзе давлатҳои дигари дунё ҳам ба ин масъалаҳо зоҳир шудани беэътиборӣ, боиси ҳодисаҳои фочивавӣ, қорҳои ноҷӯяи ба ҳаёти ҷамъият хавфнок мешаванд. Дар баъзе мамлакатҳои Фарб, ҳатто дар баъзе давлатҳои мусулмонии гирду атрофи мо ҳам танҳо ба масъалаҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ

чун ба масъалаҳои устувор муносибат намуда, ба равиши замона ҳавола кардани тарбияи ҷавонон, боиси ҳолатҳои зиёди нохуш гардид. Дар байни ҷавонон иллатҳои хавфноки миллатгарой, наҷодпарастӣ, ақидапарастии динӣ, вайронии ахлоқӣ, гиёҳвандӣ, беэътиқодӣ реша давонданд. Дар натиҷа, дар хабарҳои ҳаррӯзаи дигар мамлакатҳо гуфта мешавад, ки дар ҷараёни тороҷ кардани молу мулки давлат ё шаҳрвандон, дуздидани машина, ғасби банкҳо бисёр одамон кушта шуда, аз ҷумла одамони ғайриихтиёр гувоҳи ҳодиса шуда қурбон мегарданд, нисбати кӯдакону пиронсолон шафқат нест.

Ё худ, дар баъзе мамлакатҳо, ки худро тарғиботчи демократия, кафили ҳуқуқ ва озодиҳои инсон, ҷамъияти пешқадам ва бой меҳисобанд, нафақат шаҳрвандони хоричӣ, балки шаҳрвандони давлат ҳам фақат ба сабаби дигар будани ранги тана,

забон ё дин зери таъқибу таҳқир монда, ҳатто ваҳшиёна латуқўб шунданашон, аз он далолат аст, ки фақат аз ҷиҳати моддӣ таъмин будан ҳанӯз кафолати барқарории ҷамъият шуда наметавонад.

Нописанди ба арзишҳои маънавий-руҳии аҷдоди гузашта, бемаданиятии зери ниқоби «маданияти оммавӣ», зери покардани ҳар гуна меъёр ва сарҳадҳои одобу ахлоқи инсонӣ барои ҷавонони маҳаллии он кишварҳо ба тарзи зисти рӯзмарра табдил меёбад.

Сарвари диёри мо дар рӯзҳои аввали ба ҳаёти мо дохил шудани ин иллатҳо — ибтидои солҳои 90-уми асри гузашта даъват кард, ки ҷамъият бар зидди онҳо мубориза барад:

«Гап дар ин бора равад, ба муаммоҳои «маданияти оммавӣ» ҳам алоҳида эътибор додан лозим. Дар баъзе шахсон руҳи бепарвогӣ, зӯрварӣ, ҳарому ҳарисӣ ҳукмрон мебошад. Баъзан одамон аз беодобӣ, беҳаёӣ, намоишҳои ба дараҷаи дилбеҳузуркунанда ба фиғон меоянд. Онҳо, зери пошудани анъанаҳои асрӣ, диёнат, вичдон, одобро гуфта, моро ҳимоя кунед, мегӯянд.

Барои аз вайронии маънавий ва пасткашиҳои дағал ҳимоя кардани халқи мо, ки соҳиби анъанаҳои аҷоибӣ маданӣ мебошад, қонун бароварда бошад ҳам, чораҳои қатъӣ дидан лозим аст»¹.

Мутғассифона, ҳуҷуми ахборотӣ, ки бо ёриии воситаҳои ахбори умум — шабакаи байналхалқии Интернет, телевидение ва радиошунавонӣ пеш бурда мешавад, ба тарзи ҳаёти мо хавф меандозад. Хусусан, хавфи қурбони ин гуна ҳуҷумҳо шудани баъзе ҷавонони мо, ки ҳанӯз фарқи сафеду сиёхро намедонанд, ҳанӯз боқӣ мондааст. Пас, ба ҳодисаву воқеаҳои, ки дар ҷаҳон рӯй медиҳанд, чун ба ҳодисаҳои гузаро ва барои мо бефарқ назар накарда, балки сабабҳои баромади онҳо, решаҳои онро доништа, аз он хулоса баровардани Шумо хеле муҳим аст. Чуноне Президенти Ўзбекистон, ки ба ин масъала ҳамеша эътибор зоҳир мекунад, таъкид намудааст:

¹ **Islom Karimov.** O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. –Т.: ХЭТН «O‘zbekiston», соли 2011, саҳ. 160.

«Танҳо одами воқеан маърифатнок метавонад ба-рои дарки қадри инсон, арзишҳои миллат, худшиносӣ, зиндагӣ дар ҷамъияти озод ва соҳибхушӣ, соҳиби мавқеи муносиби обрӯдор шудани давлати соҳибистиқлол дар ҷамъияти байналхалқӣ фидокорона мубориза барад»¹.

Акнун як фикр карда бинем: инсон кай воқеан маърифатнок мешавад? Кай қадри инсон, арзишҳои миллат, худро мешиносад?

Ҳамон вақт, ки ба ҳаёти гирду атроф яктарафа муносибат накунад, онро бо тамоми мураккаби, яклухтӣ қабул карда тавонад, таърихи ривочи ҳам моддӣ, ҳам маънавии инсониятро дақиқ идрок кунад, дар бораи мунтазам баланд ва васеъ кардани нафақат олами моддӣ, балки олами маънавӣ ҳам ғамхорӣ кунад.

Халқи донои мо аз як тараф мақолҳои ба монанди «Халтаи холӣ рост намеистад», «Аввал таом, баъд калом», «Чашми серро рӯяш сер» офарида бошад, ҳикматҳои аз қабилӣ «Нони гандуминат набошад ҳам, сухани гандуминат бошад», «Барои шикам намегирам, ба қадри худ мегирам», «Муше, ки дар осӣ таваллуд шудааст, дилаш васеъ аст», «Номи баланд беҳ аз боми баланд»-ро ҳам ба авлодҳо мерос гузаштааст.

Ин чунин маъно дорад, ки дар кишвари мо аз замони қадим ба баробар қонеъ намудани талабҳои ҳаёти моддӣ ва

¹ **Islom Karimov.** Yoshlarimiz – xalqimizning ishonchi va tayanchi. –Т.: нашриёти «Ma’naviyat», соли 2006, саҳ. 49.

маънавӣ, ба таъмини ҳарду чиҳати зиндагонии одамон аҳамияти устувор зоҳир карда мешуд.

Сарвари диёри мо дар ҳоли умумигардонии маҳз ҳамин таҷрибаҳои нодир, назари ҳаётии халқи мо алоҳида таъкид мекунад, ки **«Фикр мекунам, ки олами моддӣ ва маънавиро, ки барои ба амал баровардани орзуву саъйи ба инсон хос, барои гузаронидани ҳаёти бошӯурона зарур аст, ба ду қаноти паррандаи дар парвозбуда монанд кунем, дуруст мешавад»¹.**

Дар ҳақиқат, ҳамин ду омили муҳим ба ҳам ҳамоҳанг шаванд, ба маъноӣ том ба ду қаноти парранда табдил ёбад, ҳамон вақт дар ҳаёти инсон, давлат ва ҷамъият ҷараёнҳои пешравию тағйирот, болоравӣ содир мешавад.

Чуноне, ки дар боло қайд кардем, дар диёри мустақили мо, дар роҳи ривож, такмили ҳамин ду қаноти тараққиёт — соҳаҳои ҳам моддӣ, ҳам маънавӣ корҳои бузурги таърихӣ ба амал бароварда мешаванд, ки бешубҳа ин қанотҳои бақувват, халқ ва мамлакати моро ба сӯйи ояндаи бузург солиму амон хоҳанд расонд.

Савол ва суноршӯ:

1. Тарафдорони «материализм» пайдо шудани ҷаҳон, одам, ҷамъиятро чӣ хел мефаҳмонанд?
2. Тарафдорони «идеализм»-чи?
3. Барои чӣ Президенти мо ба ин дунёи кӯҳан, ҳаёти мо, чун ба як воқеияти ягона, яклухт таъриф медиҳад?
4. Дар солҳои истиқлол дар боби ривож додани ҷабҳаҳои ҳам моддӣ, ҳам маънавии ҳаёти халқи мо чӣ гуна корҳо ба амал бароварда шуданд?
5. Сабаб чист, ки ба ривоҷи соҳаҳои ҳаёти моддӣ ва маънавӣ алоҳида аҳамият дода мешавад?

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 67.

ҲАМОҲАНГИИ ҲАЁТИ МАЪНАВӢ ВА МОДӢ

(Машғулияти амалӣ)

Ин машғулияти амалӣ ба хондан ва муҳокимаи мулоҳи-заҳои ҳамон саҳифаҳои асари сарвари диёри мо «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch» баҳшида мешавад, ки ҳамоҳангии ҳаёти маънавӣ ва моддиро дар бар мегиранд. Аввало, бо ёрии таърифҳои ба материализм ва идеализм додасудаи ин китоб васеътар шарҳ додани фикрҳои муаллифи асар дар ин бора ба мақсад мувофиқ аст. Сипас, дар бораи он, ки дар давраи шӯравӣ, дар натиҷаи аввал гузошта шудани назари материалистӣ, арзишҳои маънавии инсон, хусусан, эҳсоси миллӣ ва динии он аз назари писанд афтида, боиси сар задани оқибатҳои манфӣ шуданд, мисолҳои ҳаёти оварда мешаванд. Дар он, масалан, ба воситаи шарҳи лавҳаҳои таърихӣ ҳам фоҷиавӣ ва ҳам мазҳакавии дар филми бадеии «Рафиқ Бойкенҷаев», ки аз тарафи Агентии миллии «Ўзбеккино» ба навор гирифта шудааст, инъикосёфта ҳам моҳияти зиддиинсонии сиёсати шӯравиро кушода додан мумкин. Ё худ нишон дода шудани муносибат, ба тақдири инсон чун ба машина, дар филми бадеии «Зани оҳанин», ки олами руҳии одам, эҳтиёҷоти маънавии он рӯйрост зери по карда мешавад, барои баровардани хулосаҳои дуруст асос мешавад.

Умуман, дар бораи он, ки ба ҳам муқобил гузоштани эҳтиёҷоти моддӣ ва маънавии инсон ҳаёти ҷамъиятро ба инқироз оварда мерасонад, бисёр мисолҳои таърихӣ овардан мумкин, ки барои машғулияти амалӣ айни муддаоянд.

Дар давоми машғулият ба фикрҳои зерини сарвари диёри мо алоҳида истода, бо ёрии мисолҳои амалӣ шарҳ додани онҳо тавсия карда мешавад:

«Мо комилан ба тарзи ҳамоҳанг пеш рафтани ҷараёнҳои ба по мондани иқтисодӣ, барқароркунии иқтисодӣ,

ривочёбии иқтисодиро бо ҳаракатҳои покшавии маънавий, болоравии маънавий, ҳамеша дар маркази эътибори давлат ва ҷамъият мегузорем»¹.

Дар Ўзбекистон, ки дар асоси ин тамоил ривоч меёбад, таъмин шудани ҳамчиҳати байни шаҳрвандон, миллатҳо, динҳо, эъзоз шудани қадри инсон дар ҷамъият, ҳуқуқ ва озодиҳои он ҳақиқати ҳаёти мебошад. Ҳамчунин сир нест, ки дар баъзе мамлакатҳо ҳангоми гузариш ба иқтисодиёти бозаргонӣ байни табақаҳои гуногуни аҳоли нобаробарӣ шадидан афзуда, мавқеи марказӣ гирифтани арзишҳои нафсӣ, дар натиҷаи ин, дар он ҷамъиятҳо назари аз қабилӣ «Бой нигарад ба бой, об биравад ба сой» ҳукмрон шудаанд.

Бинобарин, алоҳида таъкид кардан лозим аст, ки ба таври мутаносиб ривоч додани ҷараёнҳои моддӣ ва маънавий дар мамлакатҳои мо, чун гавари барқарорӣ сиёсӣ-иҷтимоӣ ва мустаҳкамӣ тараққиёт хизмат мекунад.

Ба фикри мо, дар ҷараёни тайёри ба машғулияти амалӣ, бо ёрии донишомӯзоне, ки расм кашида метавонанд, ба коғаз калон сурати паррандаи калони қанотҳои кушодаро кашида, ба як қаноти он мафҳумҳои ба ҳаёти моддӣ вобастаро, ба қаноти дуюмаш бошад, арзишҳои ҳаёти маънавию навишта баромадан, барои дар хотир нигоҳ доштани мавзӯи ёри мерасонад.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —Т.: «Ma'naviyat» nashriyoti, 2013-yil, 69-bet.

МЕҲНАТИ ҲАЛОЛ – ГАРАВИ БОЛОРАВИИ МАЪНАВӢ

Донишомӯзи азиз, агар ба муҳити атроф бо диққат назар андозед, худи Шумо гувоҳи бисёр чизҳое мегардед, ки ба-рои ҳаёти ояндаатон ибратбахш аст. Ба зери пойи худ бингаред — меҳнати садҳо, ҳазорҳо мӯрчаро мебинед, ки ба хонаи худ чизҳои заруриро мекашонанд. Агар яке аз онҳо душворӣ кашад, дуюмаш, сеюмаш ба ёри меояд, ҳеҷ яке аз онҳо дар канор ором намеистад. Барои онҳо, мана ҳамин ҷойи хурда-каки зеризаминӣ, ба ҷойи Ватан аст. Нияти орому осуда, хотирчамъ зистан дар ҳамин ҷой, онҳоро ба по хезонидааст, ба дили кӯчаки онҳо шуҷоат, ба пойҳои онҳо ғайрат бахшидааст. Ҳол он, ки онҳо ҳамагӣ мӯрчаҳое мебошанд, ки мо онҳоро «бешуур», «беақл» мехонем.

 Мову Шумо бояд номи ИНСОН-ро номвар ва шўҳратманд гардонем.

Ҳамин ҷо боз ба як панд аз ашъори ҳазрат Навоӣ муроҷиат мекунем, ки мазмун аз он муроҷиат ба кўдакони олам аст:

Гул бигардид базри рафта ба хок,
Мурд кирму бишуд бирешими пок.
Ҳаст чун базри лола ғайрат туро?
Ё ки чун кирми пилла ҳиммат туро?¹

Оё тухми лолаарӯсакро Шумо дидаед ё не, ки хеле майда аст. Донишомӯзони маҳалҳои деҳот медонанд, ки кирмаки пилла, ки баҳорон онро оварда бо барги тут парвариш меку-нанд, хеле нозук мешавад. Бинед, ки тухми лолаарӯсак дар хоки сияҳи замин сабзида, рӯзе табиатро ба гулзори дилни-шине табдил медиҳад, ки чашм ва қалби инсон шоду масрур ва пур аз фараҳ мегардад. Кирми пилла ба ивази аз ҷони худ

¹ Ғарҷимаи шоир Ҷаъфар Муҳаммад.

гузаштан, худро бо нахи шоҳии нафис мепечонад, аз он аҳли олам либос дӯхта, қиёфаи инсонии худро оро мебахшад...

Паррандаву даррандаҳоеро, ки дар роҳи парвариш ва нигоҳ доштани насли худ аз ҳучумҳои душманони гуногун ҷони худро ба гарав мондаанд, ҳамчунон аз омилҳои меҳнат ба ҳисоб меравад. Мутафаккирони бузург фарзанди инсонро даъват мекунад, то аз ҳама ҳодисаҳои олам ибрат гирад.

Баъзе муфтхӯронро, ки аз рӯи тартиби «деҳ ки хӯрам, зан ки мурам» умр мегузаронанд, ба ғайрату ҳиммат даъват мекунад, то ки ақаллан аз лолаву пилла омӯзанд!

Дар ҳақиқат, танҳо меҳнати бошуурона ва оқилона, ба гулгулшукуфии ҷамъияти инсонӣ, чун инсон ҳаёт ба сар бурдани шаҳрвандон асос мешавад. Зеро ба туфайли меҳнат инсон эҳтиёҷоти моддӣ ва маънавиро қонеъ мекунад. Тавассути меҳнат истеъдод, дониш, лаёқати одам зоҳир мешавад. Дар ҷараёни меҳнат, ҷаҳонбинии инсон васеъ мешавад, дониши вай афзун мегардад, ташаккул ва волоияти ӯ аз ҷиҳати ҷисмонӣ ва маънавӣ зудтар суръат мегирад.

Меҳнати инсон ба намудҳои меҳнати ақлӣ ва ҷисмонӣ ҷудо мешавад. Байни ин намудҳо садди сунъӣ гузошта, онҳоро ба ҳам зид мондан нодуруст аст.

Баръакс, шахсе, ки дар ҳаёти худ ба ҳамоҳангии ин ду намуди меҳнат ноил гаштааст, ҳаматарафа камол меёбад. Меҳнати ақлӣ ақли инсонро, тафаккурро ривоч диҳад, меҳнати ҷисмонӣ ба солимӯ баркамол инкишоф ёфтани ҷисму ҷони вай замина меофарад. Чунин шахсон инсонҳое ба шумор мераванд, ки дар меҳнат обутоб ёфта, байни халқу киш-

вар ва оила эҳтирому обрӯ ёфта, қатори меҳнати худ меҳнати дигаронро ҳам гиромӣ медоранд. Шумо аз фанни «Адабиёт» дар бораи аз меҳнати ақлӣ ва ҷисмонӣ монда нашуда, асарҳои барҷаста офаридани адибони ўзбек ва ҷаҳон маълумот гирифта будед. Асрори халқият, хоногии асарҳои онҳо маҳз дар он, ки ба ҳамоҳангии ҳар ду намуди меҳнат ноил шудаанд.

Баръакс, инсоне, ки меҳнатро дўст намедорад, пас ў худро ҳам дўст намедорад. Танбалӣ, меҳнатгурезии ин гуна одамон боиси бебурд ва бесавод мондани онҳо мешавад. Маҳз чунин одамон дар фикри сер кардани шикам, бо амале гузаронидани рӯз, ба ҳар гуна ҷиноят ва разилӣ даст мезананд.

Танбалӣ роҳи асосии заволи ҳаёти инсон, заволи ояндаи вай мебошад. Барои гузаронидани ҳаёти бой ва зебо бошад, ба кор андохтани тамоми нерӯву имконият, омӯхтани ҳунар, бо ғайрату шуҷоат меҳнат кардан зарур аст.

Зеро бахт, бойигарӣ, обрӯву эътибор, хотирчамъӣ худ аз худ намеояд. Ба тамоми рӯшноӣҳои ҳаёт инсон ба туйфайли ақлу заковат, меҳнат ноил мешавад.

Аҳволи моддӣ ва маънавии оила аз меҳнат беҳтар мегардад. Мавқеъ ва обрӯи аъзоёни оила дар маҳалла, дар муносибат ба дигарон ҳам ба меҳнат вобаста. Рӯзе, баъди аз олам гузаштани одам, меҳнати ў, корҳои ғоиданоки вай бо неки ва суҳанҳои гарм ёдоварӣ мешаванд. Сабақҳо, касбу кори меҳнате, ки падару модар дар оила ба фарзандон омӯзондаанд, барои авлод чун боигарии бебаҳо боқӣ мемонад.

Инсон барои он, ки ба одами меҳнати сиёҳ табдил наёбад, бояд аз ҷавонӣ ба омӯхтани касбу ҳунар камар бандад.

Мувофиқи маълумотҳо, дар ҷаҳон беш аз 50 ҳазор касбу ҳунар мавҷуд буда, онҳо барои қонёи намудани эҳтиёҷоти аҳолии рӯйи Замин хизмат мекунанд.

Ҳар як инсон мумкин аст ин ё он касбро, ё якчанд касбро соҳиб шавад. Мазмуни мақоли «Ба як ҷавон чил ҳунар кам» хеле равшан аст. Чунки инсон баробари соҳиб шудан ба касби нав, илми нав ба то чӣ андоза чуқур будани уқёнун-

се, ки ҳаёт ном дорад, гувоҳ мешавад. Шоири файласуф Мирзо Абдулқодири Бедил вақте мегӯяд, ки

Ба сад ҳунар дилатро кард ҳамроҳ,
«Нодонии худро донад», гуфта Аллоҳ.
Чун сӯзан гузари аз сад ҷуфт либос,
Аз бараҳнагии худ ту шавӣ огоҳ.

ишора бар он дорад, ки илму ҳунаре, ки бояд фарзанди инсон омӯзад, беҳисобу беканор аст, одам набояд, ки лаҳзае аз омӯзиш бозистад.

Албатта, ҳар касбу ҳунар машаққат ва лаззати ба худ хос дорад. Инсоне, ки ба воситаи ҷустуҷӯ, сабру тоқат машаққати меҳнатро паси сар мекунад, аз лаззати он баҳра мебарад. Ҳунар ва малакаи меҳнат, ки дар ҷавонӣ пухта аз худ шудааст, гавари то охири умр бо роҳату фароғат ҳаёт гузаронидан мебошад. Дар мақолҳои «Марди ҳунар хор набувад, ба ноне касе зор набувад», «Нони ҳунарманд ҳамеша бутун аст», «Ба як ҷавон чил ҳунар кам аст» ба касбу ҳунар вобаста будани ризқу насибаи инсон ишора мешавад.

Ҳунар ба дараҷае бойигарии қавӣ аст, ки онро дуздидан, сӯзонидан, нест кардан ҳам мумкин нест.

Алломаҳое, ки оламро гаштаанд, дар бораи фазилати аз ҷавонӣ ёд гирифтани ҳунар фикрҳои ноёб баён кардаанд. Аз ҷумла, Саъдии донишманд дар асари «Гулистон»-и худ ба фарзандонаш чунин насиҳат мекунад:

«...ҷонони падар, ҳунар омӯзад, ки мулку давлати дунё эътимодро нашоад ва симу зар дар сафар маҳалли хатар аст: ё дузд ба якбор бибарад ё хоҷа ба тафориқ бихӯрад. Аммо ҳунар чашмаест зоянда ва давлате поянда ва агар ҳунарманд аз давлат бияфтад, ғам набошад, ки ҳунар дар нафси худ давлат аст: ҳар ҷо, ки равад, қадр бинаду дар садр нишинад ва беҳунар луқма чинаду саҳтӣ бинад!»

Барои соҳиби ягон касбу ҳунар шудан, бояд анъанаҳои устоду шоғирдиро донед. Чунки «шоғирде, ки устод надидааст, худро ба сад мақом мезанад». Дар кори ин қабил «ҳунарманд» на самара, на сифат мешавад. Маҳсулоти он ҳунар-

манде, ки аз сирру асрори ҳунар мукамал хабардор нест, сифатан паст буда, хари-дорон аз он канора меҷўянд.

Сахтгири, серталабии устод ба Шумо — шогирд, баъзан рағбатноккунӣ ё ҷазо додани ӯ, гарави дар оянда чун соҳиби моҳири ҳунар ташаккул ёфтани Шумо аст. Барои ҳамин, аз андаке танбеҳи устод хафа шудан ва ҳаминро асос намуда, партофта рафтани устохона гайр аз оҷизии шахс дигар чизе нест. Зеро устодатон як ҳақиқатро аз Шумо дида беҳтар медонад —

меҳрубонии аз ҳад беш, рўйбинӣ нисбати шогирд, ўро ҳунарманди миёнаҳол мекунад. Бинобар ин, устод бо тамоми нерў кўшиш мекунад, ки ҳамаи дониш ва таҷрибаи худро босаброна ба шогирд омўзонида, шогирди ҳақиқиро, ки оянда давомдиҳандаи касбу ҳунараш бошад, ба воя расонад. Чунки дар қалби ҳар як устод мазмуни ин сатрҳои Абдурахмони Чоми ҷойгир аст:

Дар ҳунар кўш, ки зар чизе нест,
Ганҷу зар пеши ҳунар чизе нест.

Эҳтиром, эътиқод ва садоқати шогирд ба устод, боиси аз устои худ ҳам бомаҳораттар шудани вай мегардад. Чунки эҳтиром ба устод, муҳаббат ва эътиқодро нисбати касбу ҳунаре, ки устод меомўзонад, боз ҳам афзун мегардонад. Ин ҳама маданияти меҳнат ва касбу ҳунар ном дорад.

Шумо аз дарсҳои мактаби медонед, ки халқҳои мо аз азал бо касбу ҳунар, меҳнатдўстӣ, нони ҳалол ёфтаи худ дар ҷаҳон шинохта шудаанд. Маҳсулотҳои заргарӣ, наққоши, дуредгарӣ, чорводорӣ, чеварӣ, сангтароши, кандакорӣ, кулолгарӣ, боғбонӣ, дўзандагӣ, зардўзӣ, туппидўзӣ, ганҷкорӣ, сандуқсозӣ, гаҳворасозӣ, мўзадўзӣ ва садҳо дигар ҳунарҳои халқи

мо, бо нотакрорӣ, зебой, мафтункорӣи худ халқҳои ҷаҳонро ба ҳайрат овардааст.

Обидаҳои бостонӣ дар шаҳрҳои Самарқанд, Бухоро, Хева, ки ҳеҷ яке дигарашро тақрор намекунад, кулолигарӣи Хева, кандакорӣи ҷӯбӣ дар Қўқанду Андичон, гулдӯзии Ургут, тўппиҳои водии Фарғона, зардӯзии Бухоро, мактабҳои меъмории хоси ҳар як ҳудуд аз гул будани дастони халқи мо далолат медиҳанд. Пайдо шудани сулолаҳои ҳунармандон, гузар ва маҳаллаҳои зисти ҳунармандон, бо номи касбу ҳунари муайян ном ниҳодани ин ҷойҳо («Баззозӣ», «Оҳангарон», «Нонвойҳо», «Зардўзон», «Мўзадўзон») ҳам танҳо ба мамлақати мо хос аст.

Дар шароити сохти ба иқтисоди бозаргонӣ асос-ёфта, ки мо барпо мекунем, ҳунарманд будан ба эҳтиёҷи ҷиддии ҳаёти тағдил ёфтааст.

Бинобар мамлақати ҷавонон будани кишвари мо, ба ҳамаи онҳо сари вақт ёфта додани ҷойи кор вазифаи осон нест. Бо назардошти ин ҳол ва талабу эҳтиёҷи бозор, тақозо мешавад, ки худӣ ҷавонон ҳам барои соҳиби касбу ҳунар шудан мустақилона ҳаракат кунанд. Ба ҳамин мақсад дар кишвари мо садҳо коллечҳо барпо шуданд ва боз сохта мешаванд.

Дар интиҳоби ҳунар ҳам ба инсонӣ ҷавон нахустин устод, машваратгар падару модар мебошанд. Албатта ҳунаре, ки инсон интиҳоб мекунад, бояд ба ҷинс, шавқ, қобилият, саломатии ӯ ва эҳтиёҷи оилаву ҷамъият мос бошад. Интиҳоби касбу ҳунар озод аст. Танҳо дар ин ҳол, инсон ба касби худ меҳр монда онро дўст медорад, сарфи назар аз заҳмати он, хаста намешавад ва аз он наменалад. Ин гуна одам ба қадри маҳсулотҳои офаридаи худ ва дигарон мерасад, бойи-гарӣи ба ивази меҳнати ҳалол ёфтаро сарфакорона, бо андеша харҷ мекунад.

Мутаассифона, дар ҳаёт падару модароне ҳам ҳастанд, ки майлу рағбати фарзандонро ба инобат нагирифта маҷбур мекунанд, ки касби ба онҳо маъқулно соҳиб шаванд. Дар натиҷа, мутахассис аз рӯйи касби худ соҳиби дониши амиқ, лаёқати зарурӣ намешавад ва ночор меҳнат мекунад ва ё дар соҳаи ба худ бегона ба ном кор мекунад. Дар меҳнати вай

сама ра ва сифат намешавад. Аз чунин мутахассис на оила ва на ҷамъият нафъе намебинад. Баръакс, чунин ҳолате ҳам мешавад, ки аз чунин ходими бесавод ё чаласавод мумкин аст ба ҳаёт, тақдири дигарон таъсири манфӣ расад. Дучор омадани ин ҳол хусусан, дар соҳаҳои тиб, ҳуқуқ тартибот, савдо касро ба ташвиш меорад. Шояд тасаввур карда тавонед, ки дар натиҷаи маҷбуран шифокор шудани ҷавону духтароне, ки одами беморро бинанд, рӯй турш мекунанд, ба ҷӣ анҷом меёбад. Афсӯс дар натиҷаи бесаводӣ, бемаъсулияти, баъзан бевиҷдонии чунин одамоне, ки зӯран соҳиби касбу ҳунар шудаанд, гувоҳи аз ҳаёт ҷашм пӯшидани одамоне беғуноҳ мегардем.

Пас, интиҳоби ҳунар, комилан соҳиб шудан ба он, танҳо кори шахси набуда, ҳамчунин масъалае мебошад, ки ба тақдири умумичамъияти дахлдор аст.

Аслан ҳунар ҳубу бад намешавад, муҳимаш ба касбу ҳунари интиҳобкарда меҳру муҳаббат монда ва сирру асрори онро амиқ омӯхтан лозим аст. Зеро, бойигарӣ, мансаби падару модар ба ҳеҷ кас вафо накардааст. Ҳангоми ба сар омадани мусибат ё дучори душвориҳо шудан, фарзандро танҳо ҳунари вай, меҳнати вай нигоҳ медорад.

Ҳаминро дар ёд доред, ки танбалӣ, аз пайи шўҳрат давидан, саросемагӣ маҳвкунандаи ҳунармандӣ ва ҳама гуна меҳнат ба шумор меравад.

Ҳар коре, ки ба амал бароварда мешавад, бояд ҳама тарафа омўхта шавад. Коре, ки дар муддати кўтоҳ, саросема, нимкора ба иҷро мерасад, сифатан паст, умраш кўтоҳ мешавад.

Барои бомуваффақият соҳиб шудан ба ҳама ҳунар, кори имрўзаро ба фардо гузоштан лозим нест, чунки фардо ҳам кори худро дорад. Агар хоҳед, тақсимои меҳнат номутаносиб нашавад, ба субот расонидани кори ҳаррўзаро одат кунед.

Ҳар як ашё дар ҳоли бо тамоми маҳорат ва диққату эътибор офарида шуданаш, ба назари халқ меафтад. Дар акси ҳол, аз маҳсули меҳнати Шумо, дигарон роҳат намебардоранд ва он меҳнат зоеъ меравад.

Ба ҳар кор танҳо бо назардошти эҳтиёҷи шахси не, балки манфиатҳои ҷамъият, халқро ҳам фикр карда бо ихлоси тамоми бояд шурў намуд. Рўҳияи соҳиби ҳунар ҳам ба сифати маҳсули меҳнати офаридаи ӯ таъсири мусбӣ ё манфӣ мерасонад. Коре, ки бо рўҳияи баланд амалӣ шудааст, сарфи назар аз дараҷаи мураккабии худ сабук ва босифат ба иҷро мерасад.

Қаноат накардан бо сирҳои ҳунари омӯхтаи худ, ҷустани қирраҳои фатҳнашудаи он, мунтазам дар роҳи баланд бардоштани савияи худ шудан, омили муҳими мутахассиси моҳир шудани Шумо мебошад. Зеро, агар дар як ҷой истода бошад, оби зулоли чашма ҳам вайрон хоҳад шуд.

Касе, ки барои ободонии хонадони худ, кишвари худ, фаровонии халқ кӯшиш намекунад, на ҳаловат дорад на иззат. Дар ин боб Абдулло Авлонӣ чунин фармудааст:

«Ғайрат, сабаби қуввати масъуд дар вучуди мо ва бахтиёрии мо аст. Барои ҳамин, ҳар яки мо қидду ҷаҳд гузошта, бо нерӯи худ чизҳои барои маишати худ лозимро ёфта, ба дигарон мӯҳтоҷ нашуда, бо роҳат бояд зиндагӣ кунем. Сиҳати, саодат, сарват, қаноат, сабр, фазилат, хуллас тамоми ҳаёти мо ба ҳаракати мо вобаста аст. Одамони серҳаракат ба зудӣ ба мақсад бирасанд. Одамони танбал аз ҳама чиз маҳрум, ҳамеша ба ёрии дигарон мӯҳтоҷ монда ба хорӣ гирифтोरанд»¹.

Ин васиятҳои бузургонро фаромӯш накарда, ба онҳо аз сидқи дил амал намудан лозим аст. Танҳо дар ҳамон сурат миллати серғайрат, халқи ҳунарманд будани худро ба тамоми ҷаҳон намоён хоҳем кард.

Савол ва супоришҳо:

1. Тарбияи меҳнати дар ташаккули дурусти инсон чӣ гуна мавқеъ дорад?
2. Вобастагии байни меҳнати ақли ва ҷисмониро дар фаъолияти кӣҳо мушоҳида кардаед?
3. Дар оилаи Шумо соҳибони кадом касб ҳастанд? Боз соҳибони кадом касб шуданро мехостед?
4. Дар ҷамъияти мо кадом ҳунармандонро медонед, ки дар байни мардум сазовори иззату эҳтиром гаштаанд?
5. Ба дафтаратон даҳ мақоли халқӣ нависед, ки меҳнат ва меҳнатдӯстиро тараннум кунанд.
6. Ба меҳнати соҳибони касбу ҳунаре, ки дар вилоят, ноҳияи Шумо фаъолият нишон дода, ба баланд бардоштани иқтисодии диёри мо ҳисса мегузоранд, таъриф диҳед.

¹ **Abdulla Avloniy.** Tanlangan asarlar. 2 jildlik. 2-jild, –Т.: нашриёти «Ma’naviyat», соли 2006, саҳ. 45.

ҶАСОРАТИ МАЪНАВӢ

Донишомӯзи азиз, Шумо дар китобҳо, кинофилмҳои бадеӣ ва ҳуҷҷатӣ ба ҷасорати инсонҳое, ки ҳаёти худро зерӣ хавф монда, кӯдаки дар хона сӯхтаистодаро баровардааст, одами ба об ғарқшударо халос мекунад, ба тири душман рост рафта, ҳамяроқони худро аз марг наҷот додаанд, дар ҳимояи сарҳад аз душманон қони худро фидо кардаанд, гувоҳ шудаед. Дар ҳақиқат, ин гуна марди, ҷасурӣ аз дасти ҳама ҳам намеояд. Президенти мо дар қисми охири китоби худ «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch», ки сарлавҳаи он «Бузургтарин ҷасорат» аст, намунаҳои қаҳрамононӣ дар боло номбаршударо чунин эътироф мекунад:

 «Дар қатори аксарият, фақат дар ҳоли тақозои вазъият ба майдон баромадан, қаҳрамонӣ нишон додан – албатта, ин ҳам осон нест. Барои ин ҳам дар инсон дили бузург, ғайрату шӯҷоат, муҳимаш, ба худ, ба қувваю қудрати худ боварии мустаҳкам шуданаш лозим»¹.

Аз ин фикри сарвари диёр ба ибораи «фақат дар ҳоли тақозои вазъият» алоҳида эътибор медиҳем. Пас, ин гуна қаҳрамононӣ бештар дар ҳолатҳои фавқуллодда рӯй медиҳанд, ҳатто ҳамон шахсе, ки қаҳрамонӣ содир мекунад, ҷӣ кардани худро мумкин то ба охир идрок накунад. Агар натиҷа, оқибати кореро, ки ба он азм кардааст, одам пештар донанд, мумкин шӯҷоати баъзеҳо бардошт ҳам надиҳад ва ин табиӣ мебуд.

Лекин чиҳати дигари масъала ҳам ҳаст. Маълум, ки вазъиятҳои фавқуллодда, ҳодисаҳои ногаҳонӣ дар ҳаёти ҳаррӯза

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 165.

кам рӯй медиҳанд. Пас, ин гуна қаҳрамониҳо ҳар рӯз не, балки ҳар замон содир мешаванд. Вале ин чунин маъно надорад, ки ҳаёт худ аз худ, дар ҳоли ҷудо аз фаъолияти одам давом мекунад. Бардавомии ҳаёт, собитии он, хусусан, осуда ва фаровонӣ бо фаъолияти ҳаррӯзаи инсон, меҳнати ба назар ноаёни фидокоронаи онҳо, бо ҳаракатҳои беминнат ҳамин хел мазмун ва моҳият касб мекунад. Сарвари диёри мо оид ба ин чиҳати муҳими масъала мулоҳизаҳои худро чунин давом медиҳад:

«Лекин, агар ба ман вогузор гардад, ҳар рӯз, ҳар соат фидоӣ будан, худро қатра-қатра, зарра-зарра дар роҳи мақсадҳои бузург монда нашуда, мунтазам сафарбар кардан, ин фазилатро ба меъёри ҳамешагӣ, ҳаррӯза табдил додан — қаҳрамонии ҳақиқӣ аслан ҳамин аст, меғуфтам»¹.

Чуноне мебинед, Президенти мо фақат ҳаракатҳои ҳар замон, вақти ҳодисаҳои фавқуллодда содиршавандаро не, балки саъйи ҳаракати инсонро, ки фидокорӣ ба мақсаду муддаои тамоми фаъолияти вай табдил ёфтааст, қаҳрамонии воқеӣ, ҷасорати ҳақиқӣ меномад. Ин қаҳрамонӣ, чуноне, ки дар боло гуфта гузаштем, ҳамеша ҳам ба чашми одамон намоён намешавад, ҳатто атрофиён мумкин пай ҳам набаранд. Аммо, агар ана ҳамин худфидоӣ набошад, шахсони онро ба ҳама ошкор накарда мунтазам ба ҳаёт татбиққунанда набошанд, ҷамъият, давлат, инсоният на ривоч меёбад, на равнақ.

Мувофиқи ҳамин меъёрҳои воло сарвари диёри мо таъкид мекунад, ки «Ба саволи дар ин олами равшан бузургтарин ҷасорат чист, бе ҳеҷ дудилагӣ — ин ҷасорати маънавӣ аст, гуфта ҷавоб диҳем, фикр мекунам, ки хато намекунем»².

Чун соҳибони ҳамин ҷасорат, олимони мутафаккирони бузург, саркардаҳо, арбобони давлат ва ҷамъият, ки дар роҳи

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. —Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 165–166.

² Ҳамон манбаъ, саҳ. 159–160.

илму маданият, озодӣ қони худро дарег надоштаанд, эҳтиром мешавад. Байни онҳо:

– файласуфи Юнон Афлотун (Платон), ки дар Шарқ бо номи пуршарафи «устоди аввал», сазовор шудааст;

– алломаҳои барҷаста, ки дар «Байтул-ҳикма»-и Бағдод ва академияи Маъмуни Хоразм кашфиётҳои бузурги илмиро ба анҷом расондаанд;

– ифтихори илму фанни Европаи асрҳои миёна, олимони чун Николай Коперник, Чордано Бруно, Галилео Галилей;

– аҷдоди бузург ва маърифатпарварони мо, ки барои озодӣ ва истиқлолият қони худро фидо кардаанд, чун Наҷмиддин Кубро, Ҷалолиддин Мангуберди, Амир Темур ҳастанд.

Масалан, Шумо аз дарсҳои таърих, адабиёт бо фаъолияти эҷодкорон чун Маҳмудхоҷа Беҳбудӣ, Абдулло Авлонӣ, Фитрат, Ҳоҷӣ Муин, Абдулло Қодирӣ, Ҷўлпон, Ниҳонӣ, ки ибтидои асри ХХ дар роҳи баланд бардоштани маориф ва маданияти халқ, аз истилогарон озод намудани ҳаёти иқтисодӣ ва сиёсӣ худфидоии бемисл нишон додаанд, шинос ҳастед. Онҳо қони азизи худро ба таҳлука гузошта, молу мулки начандон зиёди шахсии худро сарф карда, барои бачагон мактабҳои таълими усули нав, қироатхонаҳо, труппаҳои театрий, газета ва журналҳо ташкил кардаанд. Ин

ҳаракати онҳо, аввал аз қониби ҳукумати подшоҳӣ, баъдтар ҳукумати шўравӣ ба таъйиқҳо дучор шуда, боз ба муқобилияти саҳти диндорони мутаассиб, рӯ ба рӯ омад. Ба ин шароити вазнин нигоҳ накарда, аҷдоди фидокори мо, ки ояндаи халқ, миллатро фикр карда, қонсўзӣ мекарданд, аз роҳ, аз мақсадҳои нек ақибнишинӣ накарданд. Зимни ин муборизаҳо, қурбон шуданд, то истиқлолият онҳо бадном карда шудаанд.

Сарвари диёри мо алоҳида таъкид мекунад, ки дар сарбаландона паси сар кардани санчишҳои вазнин ва пурмашаққати таърих, дар тўфонҳои гузашта нобуд нашуда, безаволона умр ба сар бурдан, худро, арзишҳои азалии худро нигоҳ доштани халқи мо, ҳамин эҳсоси ҷасорати маънавӣ, ки ба хун, устухони ин халқ ҷо гирифтааст, роли ҳалқунанда бозидааст.

Ба фаъолияти миллионҳо ҳамдиёрон — падару модарон, бародар ва хоҳарони мо, ки имрӯз дар ҳазорҳо корхонаҳо, муассисаҳо, хоҷагиҳо ҳалол меҳнат карда, ризку рӯзи офарида, ба ривоҷи мамлакати мо, афзудани қудрати иқтисодии он, ҳиссаи муносиб мегузоранд, алоҳида эътибор дода, сарвари мамлакати мо мегӯяд:

«Шахсан ман ҳаёти халқи заҳматкаш ва бунёдкори моро, хусусан ҳаёти деҳқонони моро, ки дар зимистони қаҳратун ва тобистони тасфон ҳам, дар рӯзҳои боронии баҳор ва сербориши тирамоҳ ҳам, бо мақсади рӯёнидани ризку рӯзи аз замин рӯро ба рӯз, шабро ба шаб пайваста меҳнат мекунанд, ба маънои том намунаи ҷасорат медонам»¹.

Ҳамин тавр, ки бошад, донишомӯзони азиз, расидан ба қадри меҳнати ин инсонҳои азиз, ки дар роҳи фаровонии ҳаёти мову Шумо заҳмат мекашанд, ёри додан то қадри имкон ба онҳо, сабук кардан ва афзудани самаранокии меҳнати онҳо дар оянда бо дониш ва кашфиётҳои офаридашавандаи худ, гузоштани ҳисса ба боз ҳам боло рафтани фаровонии диёр барои ҳар яки мо ҳам қарз, ҳам фарз мебошад.

Президенти мо дар китоби «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch» чун соҳибони ҳақиқии ҷасорати маънави ба фаъолияти се нафар ҳамватанонамон алоҳида истода мегузарад.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 165.

Онҳо – олими машҳури археолог (бостоншинос), академик Яхё Фуломов, Шоираи халқии Ўзбекистон Зулфияхоним ва Қаҳрамони Ўзбекистон, олими адабиётшинос Озод Шарафиддинов мебошанд.

Дар асар ҳаёти пурҷасорат ва ибратбахши ин ҳамдиёрони фидоии мо, корҳои босазои илмӣ-эҷодии ба амал баровардаи онҳо самимона ва ҳаққонӣ эътироф карда шудаанд.

Бо шарҳи ин фикри муҳим, ки дар поёни қисми ба ном «Бузургтарин ҷасорат»-и китоби мазкур оварда шудааст, ба охир расондани дарси мо ба мақсад мувофиқ мебошад.

Сарвари диёрамон менависад: «Истиқлолияти миллӣ, ки 31-уми августи соли 1991 ба даст даровардем – намунаи ҷасорати бузурги маънавӣ аст, ки аз тарафи халқи мо дар асри XX ба амал бароварда шуд, гўем, аини ҳақиқат мебуд»¹.

Дар ҳақиқат, дар тақдири ҳар як миллат, халқ ҳодисае бузургтар аз озод шудан аз истибдод, ба даст даровардани ҳуқуқи мустақилона муайян намудани тақдири худ, соҳиби мақоми баробарҳуқуқ дар байни халқҳои ҷаҳон шудан, муҳ-

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 170.

тасар, аз ноил шудан ба истиқлолияти миллий намешавад. Чунки пешравию тағйиротҳо, муваффақиятҳо, ки халқ ва мамлакат метавонанд ба он ноил шаванд, ба баланд шудани обрӯву эътибори ҷаҳонии он, пеш аз ҳама, ба ҳамин омил узван вобаста аст.

Агар дар мисоли Ватани мо гӯем, дар пурра халос шудан аз истибдоди қариб 130-сола, дар пайдо шудани давлати соҳибхитӣ, ба номи Ўзбекистон дар харитаи ҷаҳон, аз тарафи Президенти нахустини Ўзбекистон Ислоҳ Каримов эълон шудани истиқлолият, 31-уми августи соли 1991, ба маънои том ҳодисаи таърихӣ, ҷасорати бузурги маънавий гардид.

Савол ва супоришҳо:

1. Мафҳуми ҷасорати маънавий дар мазмуни худ, дар шахси инсон, фаъолияти вай кадом фазилатҳо, хусусиятҳоро муҷассам мекунад?
2. Кадом шахсҳоеро медонед, ки дар гузашта бо фаъолият, ҷустуҷӯҳои илмӣ-эҷодии худ намунаи воқеии ҷасорати маънавий нишон додаанд?
3. Ҷасорати маънавии соҳибқирон Амир Темур дар чиҳо намоён шудааст?
4. Сабаби ҳаёт ва фаъолияти илмӣ-эҷодии Қаҳрамони Ўзбекистон Озод Шарафиддиновро ба сифати намунаи ҷасорати маънавий баҳо додани сарвари мамлақати мо дар чист?
5. Барои чи истиқлолияти миллии моро, ки 31-уми августи соли 1991 ба даст даровардем, намунаи ҷасорати бузурги маънавий медонем?
6. Нақд кунед, дар фаъолияти одамоне, ки дар ҷойи зисти Шумо, меҳнат ва эҷод мекунанд, кадом аломатҳои ҷасорати маънавий намоён мешаванд.

КОРИ НАЗОРАТИ

Супориш: Дар мавзӯи «Бузургтарин ҷасорат» реферат на-висед. Дар навиштани он дар атрофи масъалаҳои зерин мус-тақилона фикр кунед:

– фикр ва мулоҳизаҳои сарвари диёри мо дар китоби «Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch»;

– ба ҷасорати инсонӣ мисол будани марди ва қаҳрамони дар ҳолатҳои фавқуллодда, бо тақозои вазъият ҳам;

– фаъолияти инсоне, ки дар роҳи адолат ва ҳақиқат, озо-дии халқу диёр дар таърихи Ватани мо худро дареғ нашошта, корҳои ибратбахшро ба амал баровардааст;

– миқёси ҷасорати маънави дар қалби қаҳрамонҳои мил-лии мо ба монанди Томирис ва Шерак;

– намунаҳои ҷасорати илмиву эҷодӣ;

– аҳамияти фаъолияти археологи машҳур, академик Яҳё Фуломов, Шоираи халқии Ўзбекистон Зулфия, Қаҳрамони Ўзбекистон, адабиётшинос Озод Шарафиддинов дар ташак-кули ҷаҳонбинии ҷавонони имрӯза;

– аҳамияти таърихии ҷасорати маънавии сарвари мамла-кати мо дар ноил шудани Ўзбекистон ба истиқлолият.

ДАРСИ ЧАМЪБАСТӢ

Донишомӯзи азиз! Инак, дар давоми се соли охир, Шумо дар оғӯши мактаби азизи худ аз устодон ва китобҳои дарсӣ оид ба фанни «Ғояи истиқлоли миллӣ ва асосҳои маънавият» дониши чуқур гирифтед. Дар ин солҳо нафақат ҷисму ҷони Шумо, балки ҷаҳонбинӣ, фаҳмиш, олами руҳии Шумо ҳам ташаккул ёфт, боло рафт. Дар бораи мазмун ва моҳият, мафҳум ва тамоилҳои таркибии ғояи миллӣ, ки дар сафарбар намудани мамлакат ва халқи мустақили мо ба сӯйи ояндаи бузург омили муҳим аст, соҳиби дониш ва таҷриба шудед.

Дар асоси донишҳои гирифта боварӣ ҳосил кардед, ки ҳеҷ як халқ бе ғояи миллӣ, бе мафкурае, ки ба некӣ раҳнамоӣ мекунад, тараққӣ карда наметавонад.

Ҳар халқ ба тақдир, ояндаи худ бефарқ намебошад, ғояи худ, мине дорад, ки онро раҳнамоӣ карда меистад. Халқи Ўзбекистон дар ҳоли ба шуур ва қалби худ ҷо кардани ғояи миллӣ, ки аз тарафи Президент Ислоҳ Каримов пешниҳод шудааст, ба ояндаи бузург боэътимод қадам мегузорад.

Мавзӯҳои, ки дар давоми дарсҳои ин сол омӯхтем — узван ба ҳам вобастагии ғояи миллӣ ва тараққиёти миллӣ, манзараи мураккаби мафкуравии ҷаҳони имрӯза, фикрҳои дар бораи муборизаҳои, ки дар полигонҳои мафкуравии аз ҷиҳати зарарнокӣ аз полигонҳои ядровӣ пурзӯртар, Шуморо бефарқ намегузорад. Дарк кардед, ки дар роҳ надодан ба ҳалои ғоявӣ, ки дар муборизаи мазкур аҳамияти муҳим касб мекунад, дар ташаккули иммунитетӣ мафкуравӣ дар шуур ва қалби ҷавонон, пурзӯр намудани ҳисси огоҳӣ ва дахлдорӣ, иштироқи ғояҳои Шумо ҳам лозим аст. Барои ин, дар қалби инсон

ташаккул додани эҳсосоти муҳаббат ба Ватани муқаддас, ба забони модарӣ, эҳтиром ба арзишҳои миллий ва умумибашарӣ, ҳалол меҳнат карда, фаровон зистанро ҳам хуб медонед. Инчунин дар бораи имрӯзҳо чӣ қадар аҳамияти муҳим касб кардани нигоҳ доштани қалъаи маънавияти миллии мо аз қабилҳои оила, маҳалла, зарурати ҷамоҳанг ривож додани ҳаёти моддӣ ва маънавӣ ҳам соҳиби дониш шудед.

Сарвари диёри мо дар қисми хотимавии асари худ «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch» ба масъалаи муҳими зерин эътибори моро ҷалб мекунад:

«Ноил шудан ба болоравии маънавӣ – ин кори яксола ё панҷ-шашсола нест. Халқ, миллат маънавияти миллии худро дар давоми солҳо, асрҳо баланд бардошта, бой мегардонад. Чунки маънавият, маҷмӯи ақидаҳои шахшудамонда набуда, баръакс, ҷараёни мутгасили ҳамеша дар ҳаракат буда, то тараққиёт давом дорад, ба туфайли юриши бошиддати он талабҳои ҳаёти маънавӣ ҳам мутгасил пайдо шудан мегиранд»¹.

Ба мисли маънавият, аз талабҳои замон пайдо шуда, мунтазам такмил ёфта, бой шуда рафтани ғояи миллий ҳам табиист. Аз ин, хулоса мебарояд, ки дониш ва тасаввурот, таҷриба ва малакаи Шумо ҳам дар бораи ғояи миллий ва маънавият бояд ба тарзи хос ривож ёбанд. Муҳимаш, дар диёри ҷоноҷон, аз воқеаҳои муҳими миқёси дунё, тағйиротҳои сари вақт хабардор шуда, бояд дақиқ дарк кунед, ки ин воқеаву ҳодисаҳо дар қатори аксарият ба ҳаёти Шумо ҳам, ба тақдирҳои Шумо ҳам дахлдор мебошанд. Чунки дар сафи соҳибони фардоинаи ин диёр, ин Ватани муқаддас, офарандагони ояндаи бузурги он, ҷойи пурмасъулияти Шумо ҳам ҳаст. Чун гавҳараки чашм нигоҳ доштани истиқлолият, ки соли 1991 ба даст дароварда шуд, ба сафи пешқадамтарин давлатҳои ҷаҳон баровардани мамлақати мо, аз ҳар яки мо худфидоии ҳақиқиро, шуурнокии баланди ҳамин диёр, ҳамин Ватан гуфта умр ба сар бурданро талаб мекунад.

¹ **Islom Karimov.** Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –Т.: нашриёти «Ma'naviyat», соли 2013, саҳ. 171.

Сарвари диёри мо Ислом Каримов дар сухани табрикии худ дар маросими ботантана бахшида ба 23-солагии истиқлолияти Республикаи Ўзбекистон, аз ҷумла таъкид намуд:

«Аз нуқтаи назари моддӣ мумкин мо аз давлатҳои ривожёфта ақибтар бошем. Лекин мо роҳи худро интихоб кардем ва аз он нагашта, бо боварии қатъӣ мегӯем: аз нуқтаи назари моддӣ ҳам, ба ин марра албатта ноил мешавем, аммо аз нуқтаи назари маънавий гирем, нерӯи мағлубнопазир ҳудаш чист? Халқи соҳиби маънавияти воло нест магар? Худатон гӯед, оё чунин халқро мағлуб карда мешавад?»¹.

Дар ҳақиқат, халқеро, ки ба қувва, салоҳияти худ така мекунад, соҳиби ғоя ва мафкураи миллии ҳаётбахш ва бунёдкор аст, маънавияти миллии худро мунтазам баланд мебардорад, дар дунё ҳеҷ як қувва мағлуб карда наметавонад.

Таманнои мо ҳам, ба Шумо – фарзандони азиз, аз ҳамин ҳақиқати бузурги ҳаёт маншаъ мегирад: бигузор ғояи нек чун ғояи миллий, мероси азиме чун маънавияти миллий ҳамеша ба Шумо қувваю ғайрат бахшида, дар корҳои нек руҳбахш бошад.

¹ Рӯзномаи «Халқ со‘зи», соли 2014, шумораи 1-уми сентябр.

МУНДАРИЧА

Боби I. Истиқлолият ва ғояи миллий	3
Бузуртгарин мақсад	3
Ғояи миллий ва тараққиёт	8
Манзараи мафкуравии ҷаҳон	13
Полигони мафкурави	20
<i>Кори назоратӣ</i>	24
Боби II. Ғояи миллий ва авлоди баркамол	25
Халои ғояви	25
Иммунитети мафкурави	30
Забони модарӣ – руҳи миллат	36
Ҳамоҳангии арзишҳои миллий ва умумибашарӣ	42
Моделҳои ўзбекии тараққиёт ва аҳамияти он	47
<i>Кори назоратӣ</i>	53
<i>Машиғулияти амалӣ.</i> Сўҳбат дар бораи ислоҳотҳои имрӯза ...	54
Боби III. Тақиягоҳҳои мустаҳками маънавият	58
Қалъаи маънавият	58
Маскани арзишҳои миллий	69
<i>Кори назоратӣ</i>	80
Ҳамоҳангии таълим ва тарбия	81
Таҳдид ба маънавият – таҳдид ба худвижагии мо	87
Боби IV. Бузуртгарин ҷасорат	98
Ҳамоҳангии ҳаёти маънави ва моддӣ	98
<i>Машиғулияти амалӣ.</i> Ҳамоҳангии ҳаёти маънави ва моддӣ .	105
Меҳнати ҳалол – гавари болоравии маънави	107
Ҷасорати маънави	116
<i>Кори назоратӣ</i>	122
Дарси ҷамъбасти	123

O'quv nashri

OYNISA MUSURMONOVA, MURTAZO QARSHIBOYEV,
RAHMON QO'CHQOROV

**MILLIY ISTIQLOL G'OYASI VA
MA'NAVIYAT ASOSLARI**

**Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
9-sinflari uchun o'quv qo'llanmasi**

(Tojik tilida)

To'ldirilgan va qayta ishlangan 7-nashri

Toshkent «Ma'naviyat» 2015

Муҳаррир *З. Тоҳириён*
Мусахҳаҳ *А. Абдуқодиров*
Рассом *М. Аъламов*
Саҳифабанди компютери *Ш. Соҳибов*

Литсензияи АИ №189, 10.05.2011 дода шудааст. Ба чопи тарчума 03.07.2015 имзо шуд. Андозаи 60x90 ¹/₁₆. Гарнитурани «TimesTAD». Бо усули офсетии чоп шудааст. Чузъи чопии шартӣ 8,0. Чузъи наشريю ҳисоби 7,62. Адади нашр 6740 нусха. Супориши №3871.

Нашриёти «Ma'naviyat». Тошканд, кўчаи 2-юми сарбастаи Тараққиёт, 2.
Шартномаи № 60-15.

**Дар Ширкати саҳҳомии табъу нашри «SHARQ» чоп шудааст.
Тошканд, 100000, кўчаи Буюк Турон, 41. 2015.**

Чадвали нишондиҳандаи ҳолати китоби ба иҷора додашуда

№	Ному насаби донишомӯз	Соли хониш	Ҳолати китоб Ҳангоми гирифтган	Имзои раҳбари синф	Ҳолати китоб Ҳангоми супоридан	Имзои раҳбари синф
1						
2						
3						
4						
5						

Чадвали боло Ҳангоми ба иҷора дода шудан ва дар охири соли хониш Ҳангоми баргардонида гирифтани китоб аз тарафи роҳбари синф аз рӯи меъёрҳои зерини баҳогузори пур карда мешавад:

Хуб	Ҳолати китоб Ҳангоми бори аввал супоридан.
Нағз	Муқовааш бутун, аз қисми асосии китоб ҷудо нашудааст. Ҳамаи варақҳои Ҳаст, нодарида, ҷудо нашуда, дар саҳифаҳо навишт ва хатҳо нест.
Қаноатбахш	Муқова қач шудааст, канорҳои қоҳида, якчанд хатҳо қашида шудаанд, ҳолати аз қисми асосӣ ҷудошавӣ дорад, аз тарафи истифодабаранда қаноатбахш таъмир гардидааст. Варақҳои ҷудошудааш аз нав таъмир гашта, дар баъзе саҳифаҳо хат қашида шудаанд.
Ғайриқаноатбахш	Ба муқова хат қашида шудааст, даридааст, аз қисми асосӣ ҷудо шудааст ёки умуман нест, ғайриқаноатбахш таъмир шудааст. Саҳифаҳо дарида, варақҳо намерасанд, хат қашида, ранг карда шудааст, китоб барқарор карда намешавад.